

ÇOCUK RESİMLERİNİN GİZLİ DÜNYASI

Dr. Melih Burak ÖZDEMİR

ÇOCUK RESİMLERİNİN GİZLİ DÜNYASI

Dr. Melih Burak ÖZDEMİR

ÇOCUK RESİMLERİNİN GİZLİ DÜNYASI

Dr. Melih Burak ÖZDEMİR

YAYIN NU/No: 184

**T.C. KÜLTÜR ve TURİZM
BAKANLIĞI SERTİFİKA NU/
Certificate Number: 82658**

ISBN: 978-625-8950-62-5

DOI: 10.5281/zenodo.22287178

Kapak-Dizgi/Cover-Design:

Umay Yayinevi

Web Sitesi/ Web Page:

<https://umayyayinevi.com>

E-posta/Contact:

umayyayinevi@gmail.com
iletisim@umayyayinevi.com

Adres/Address:

55270, Atakum/Samsun/
Türkiye

Kütüphane Kartı/Catalog in Publication

1. Baskı, Umay Yayinevi, vi+111 sf., dizin yok, kaynakça var, ek görseller yok, Samsun, 2026; 1st Edition, Umay Publishing House, vi+111 pages, no index, bibliography included, images included, Samsun, 2026

Anahtar Kelimeler/Key Words

1. Çocuk Çizimleri, 2. Çizimsel Gelişim, 3. İç Dünya, 4. Gelişim Psikolojisi, 5. Duygusal İfade

Kitabın bütün yayın hakları Umay Yayinevi'ne aittir. Yayinevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz. Kitabın bütünü benzerlik ve yapay zekâ tespit yazılıyla taranmıştır. Çalışmanın bütün hukuki sorumluluğu yazara aittir. All publication rights to this book belong to Umay Publishing House. Without written permission from the publisher, except for academic studies and promotional activities where the source is clearly indicated, the book may not be quoted in part or in whole; it may not be copied, reproduced, or published in any printed or digital medium. The entire book has been scanned using similarity and ai detection software. The author bears full legal responsibility for this work.

Atıf/Cite: Özdemir, M. B. (2026). Çocuk resimlerinin gizli dünyası. Umay Yayinevi.

ÖN SÖZ

Bir çocuğun dünyaya açılan ilk penceresi çoğu zaman sözcükler yerine resimleridir. Resim, yalnızca bir oyun veya zaman geçirme aracı olmayıp; zihinsel, sosyal ve duygusal gelişimin de güçlü bir ifade yöntemidir. Charles Darwin, *Bir Bebeğin Biyografisi* isimli çalışmasında kendi çocuğunun gelişimini gözlemleyerek, çocuğunun yalnızca davranışlarına değil, çizdiği resimlerine de eserinde yer vermiştir.

Resim yapmak ya da daha gerilere gidersek resim yapmaya başlamadan önce bir şeyler karalamak çocuklar için içsel bir dürtüdür. Karalama serüveniyle başlayan resim yapma macerası dünyadaki tüm çocuklar için benzer çizgisel gelişim basamaklarını takip eder. Ancak zaman içerisinde çocukların çizimleri üzerinde sosyal çevrenin, kültürün, aldıkları eğitimin, gördükleri-duydıkları pek çok şeyin etkisi olabilmektedir.

Ressam Paul Klee'ye göre çocuklar resimleri aracılığıyla bir anlamda sanat eseri ortaya koymuş olurlar. Prehistorik çağlarda mağara duvarlarına çizilen resimlerle, günümüz çocuklarının çizimleri arasında dikkat çekici benzerlikler söz konusudur ki bu benzerlik, sanatın insanlık tarihindeki derin ve evrensel kökenini de ortaya koymaktadır.

Resmi, çocuğun problemini teşhis eden bir araç olarak değil, iç dünyasını ve gereksinimlerini anlamamıza yardımcı olan bir enstrüman olarak görmek daha doğru bir bakış açısıdır. Çünkü resim çocuğun duygusal gereksinimlerinin, düşünsel süreçlerinin ve yaratıcılık potansiyellerinin bir noktada ortaya konma halidir. Örneğin çocuğun çizdiği bir güneş yalnızca bir yuvarlak ya da birkaç çizgiden ibaret değildir. Aynı zamanda çocuğun içindeki umut, neşe veya anlam arayışının da ifadesi olabilmektedir.

Çocuklar resimleri aracılığıyla iç dünyalarını direnç göstermeden yansıtır. Resim etkinliğini oyun olarak algıladıkları için resimler aracılığıyla ruhsal durumları, ilişki biçimleri, duyguları gibi pek çok konuda ciddi bilgiler ortaya koyarlar. Araştırmalar boşanma, terk edilme ya da istismar gibi travmatik yaşam olaylarının çocuğun bilişsel, sosyal ve

ruhsal gelişimini olumsuz etkilediğini ve bu durumun çocuk çizimlerine yansıdığını ortaya koymaktadır. Resim yapmak özellikle kendisini ifade etmekte zorlanan çekingen ve pasif çocuklar için kolay bir iletişim aracıdır.

Çocuk resimleri sadece psikologların değil eğitimcilerin, sosyal çalışmacıların, çocuk doktorlarının, psikiyatristlerin, okul psikolojik danışmanlarının hatta zaman zaman ebeveynlerin ilgisini çeken bir alandır. Bu nedenle farklı disiplinlerin ve farklı kesimlerin ilgisini çeken bu konunun daha anlaşılır hale getirilmesi amacıyla oldukça fazla öğrenci çizimine (görsele) bu kitapta yer vermeye ve çizimler ayrıntılı şekilde ele alınmaya çalışılmıştır.

Dr. Melih Burak ÖZDEMİR

Psikolojik Danışman

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	•iii
İÇİNDEKİLER	•v
Özgeçmiş	•vi
I. BÖLÜM	•1
GİRİŞ	•1
ÇOCUK RESMİNİN GELİŞİM AŞAMALARI	•6
ÇOCUK RESİMLERİNE İLİŞKİN KURAMSAL GÖRÜŞLER	•27
ÇOCUK RESİMLERİNİ YORUMLAMA	•43
II. BÖLÜM	•46
BİR İNSAN ÇİZ	•46
BİR AİLE ÇİZ	•72
SONUÇ	•96
ÖNERİLER	•97
SONSÖZ	•100
KAYNAKÇA	•101

Özgeçmiş

Ordu Ünye doğumlu olan yazar; ilkokulu Ünye Anafarta İlkokulu'nda, ortaokulu Ünye Merkez Ortaokulu'nda, lise eğitimini Ünye Lisesinde tamamladıktan sonra, lisans eğitimini Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik bölümünden mezun olarak vermiştir. 2009-2014 ve 2017-2022 yılları arasında Lefkoşa Büyükelçiliği Eğitim Müşavirliği nezdinde 2 dönem görev yapan yazar, doktora eğitimini Lefke Avrupa Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında tamamlamıştır. Ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayımlanmış makaleleri, uluslararası kongre ve sempozyumlarda bildirileri ve farklı yayınevlerinde kitaplarda kitap bölümleri bulunan yazarın, *Beyin*, *Zeka*, *Üstün Yetenek/Üstün Zeka* isimli Gazi kitabevinden çıkan bir adet de kitabı bulunmaktadır.

Sanatın kökeni etnografya müzelerinde değil, anaokullarındadır.

Paul Klee

İlgın ve Aral'a

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Çocukların resimleri basit birkaç çizikten öte, gelişimsel ipuçlarıyla dolu bir harita gibi görülmelidir...

Resim yapmak tarih öncesi dönemlerden günümüze dek insanoğlunun kendini ifade ediş biçimlerinden biridir. Edwards (1997) *Beynin Sağ Tarafıyla Çizim* isimli kitabında, çizimin amacının yalnızca betimlenen nesneyi göstermek değil, kişinin dünyayı algılama şeklini de ortaya koymak olduğunu ifade etmiştir. Çocuklar içinse resim yapmak keyifli ve eğlenceli bir etkinlik ve önemli bir sözsüz iletişim aracıdır. Genel olarak çizimin çocuğun iç dünyasına açılan bir pencere olabileceği ve belirli bir araştırma konusuyla ilgili duygu, temsil ve algıları anlamaya olanak sağladığına inanılmaktadır.

Çocuk çizimlerine olan ilgi 19. yüzyıldan bu yana var olsa da çizimin gelişimi ve potansiyeli üzerine yapılan araştırmalar oldukça yenidir. Farokhi ve Hasemi XIX. yüzyılda çocukların çizimleri üzerine derinlemesine araştırmalar yapmış olsalar da psikolojik kalıpları tanımada çizimin potansiyeli ve gelişimi halen yenidir. Bu sebeple çocukların bilişsel ve duygusal bilişsel gelişimlerini değerlendirmek için daha fazla çalışmaya gereksinim olduğu ortadadır. Psikanalistler, çocuk çizimlerinin grafik özellikleri ve sembolik içerikleri aracılığıyla çocukların psikolojik dinamiklerini yorumlamaya çalışırken, Goodenough (1926) çizimlerdeki detayları saymış ve bunların IQ ile ilişkili olduğunu tespit etmiştir.

Freud ve Jung çalışmalarında sanat, sembol ve kişilik özellikleri arasındaki bağlantıya dikkat çekmişlerdir. Freud, insanlardaki bilinçdışı çatışma ve nevrozun insanları sanatsal yaratıcılığa yönlendirdiğini, resimle anlatımın insan ruhunu anlamaya yardımcı olduğunu; Jung ise ruh ve imge ilişkisini, kolektif bilinçaltını ve arketipleri araştırarak, görsel sanattaki evrensel sembollerin bireyin iç dünyasına ulaşmadaki önemine

değirmiştir. Jung'a göre hayal gücü sembollerle ruhu geliştirmekte, travmaya maruz kalmış bireyler de bu şekilde kendilerini iyileştirmektedir.

Çocukların çizimleri aracılığıyla iç dünyalarını direnç göstermeden yansıttıkları, resim yapmayı oyun olarak algıladıkları, resimleri vasıtasıyla ruhsal durumları, kişilerarası ilişki biçimleri gibi pek çok konuda bilgi aktardıkları bilinmektedir. Boşanma, terk edilme, istismar gibi travmatik yaşam olaylarınınsa çocukların bilişsel, sosyal ve ruhsal gelişimlerini olumsuz yönde etkilediği ve bunun, çocukların çizimlerine yansıdığı bilinmektedir. Resim kendisini ifade etmekte zorlanan çekingen ve pasif çocuklar için kolay bir iletişim aracı ve çocuklarla çalışan uzmanların elini güçlendiren bir enstrümandır. Resim ve çocuk birbirini tamamlayan olgulardır. Çocukların anlaşılmasında kullanılan ucuz ve eğlenceli bir yöntem, sınırlı sözcük kapasitesine sahip çocuklar için kendileriyle dış dünya arasında iletişimi sağlayan bir araç olarak da görülebilir.

Marette'ye göre resimde rastlantı yoktur. Her resim sembolik bir bilmece olarak öznenin duygusal halini, bilinç dışı hareket etme ya da cevap verme biçiminin ifadesidir. Uzmanlara göre resim psiko-pedagojik açıdan çocuğu bize tanıtmaya yarayan bir ölçüt; zeka, kişilik, yakın çevre özellikleriyle de çocuğun iç dünyasını yansıtmaya yarayan bir ifade aracıdır.

Çocuk resimlerinde, çocukların yaşamlarına dair izler görmek mümkündür çünkü resimler çocukların kelimeleridir. Sözcükler nasıl seslerin sembole dönüşmüş haliyse, çizimler de duygu ve düşüncelerin semboller aracılığıyla ortaya konmasıdır. Çocuk resimlerindeki eşsiz anlatım onların biricikliğini ortaya koyar. Oyun gibi resim de çocuğun enerjisini dışa vurmaya kolaylaştıran, ilgi ve merak güdüsünü harekete geçiren eylemlerdir.

Resim çizdirme yöntemi klinik psikolog ve gelişim psikologlarınca çocuğun iç dünyasına ulaşmak için yaygın kullanılan projektif tekniklerden biridir. Projeksiyonel çizim, çocuğun sözel becerilerine sınırlı düzeyde yük bindiren ve değerlendirilmesi zor olan duyguların ifade edilmesine imkan sağlayan ölçme tekniğidir. Kalem tutabilme becerisini kazandıkları andan itibaren kendilerine imkan tanınan tüm çocuklar resim yapmaya başlar. Yaptıkları resimlerde çocuklar görsel bir gerçeği değil, iç dünyalarını

ÇOCUK RESİMLERİNİN GİZLİ DÜNYASI

yansıtırlar. Resim aracılığıyla ihtiyaçlarını, isteklerini, korkularını, mutluluklarını ifade etme olanağı bulan çocuklar, resimleri aracılığıyla kendileri hakkında bilgi vermenin yanında, akranları ve yetişkinlerle olan ilişkilerini de ortaya koyarlar.

Çocuklar kağıt ve kalemle ilk tanışmalarında kalemi kavrayıp kendilerine doğru çekme hareketiyle ilk çizgilerini oluşturmaya başlarlar. Bu hareketin temeli emme refleksidir. Çocuklar resimlerinde şemaları kullanırlar ve bu şemalar çocuğun öncesinde deneyimlediği veya tanıdığı nesne ve durumların, çeşitli materyallerle resim düzlemine yansıtmasıdır.

Resim; bireyin iç dünyasını, hayallerini, duygu ve düşüncelerini görsel olarak ifade etme yollarından biridir. Ortaya konan resim çocuğun doğal yaşantısının ürünü olup, resimle beraber bir deneyim de aslında anlatılmaya çalışılmaktadır. Psikologlar ve eğitimciler çocuk resimlerinin, çocukların zihinsel kapasitelerini yansıttığını söylerler. Piaget (1953) resim yapmayı çocuk açısından sembolik bir oyun olarak görmüştür. Bu oyunda çocukların duygusal ve düşünsel yaşantılarıyla ilgili imgeler ortaya koydukları ve dünyayı temsil etme çabasından söz edilir. Çocuğun çizimleri bu noktada zihinsel imgenin ortaya çıkışı ve kağıda yansması olarak değerlendirilir.

Çocuklar resimlerinde çizmeye çalıştıkları şeyin yapısal özelliklerini göstermeye çalışır. Resim yapmak, bireyin temsil etmeyi denediği nesnenin temel yapısını kavramasını gerektirir. Bir ağaç veya bir insan gibi şeylerin alt yapısını kavramak, seçim yapma ve problem çözme içeren aktif bilişsel bir süreçtir. Çocuklar resimleriyle sözel ve duygusal aktarımlarını yaratıcı, enerjik ve eğlenceli yollarla sansürsüzce ortaya koyabilir. Çocukların çizimleri üzerinden ne çizdikleri, nasıl çizdikleri veya neyi anlatmaya çalıştıklarına bakarak bilişsel, duygusal ve davranışsal özelliklerine ilişkin bilgi edinmek mümkündür.

Çocuklar için resim yapmak kas gelişimini, el-göz koordinasyonunu, bedensel, motor ve bilişsel gelişimlerini destekleyici bir yoldur. Resim zeka gelişiminin göstergesi, kişilik özellikleri ve iç dünyanın dışa yansması olup, tanı ve tedavide fonksiyonel bir öneme sahiptir. Winnicot 1971’de ilk kez terapide çocuk resimlerini kullanmıştır. Çocuğun kendisi ve diğerleriyle olan ilişkilerini anlama ve çözümlemede resimlerin

kullanılmasının katarsis yaşama ve sağaltım sürecine katkı sağladığı düşünülmektedir. Ericson (1963) ise klinik açıdan çocuk çizimlerini çocuğun duygusal yaşamına ait ipuçları veya gizli patolojik belirtiler olarak görmüştür.

Ancak yapılan tek bir resim üzerinden çocuklar hakkında bir karara varmak zordur. Bu konuda çocuklarla çalışan psikolog, klinik psikolog, çocuk psikiyatristi ya da ruh sağlığı alanında uzmanlığa olan çalışanlarının farklı kaynaklardan elde ettiği veriler ışığında çalışması daha doğrudur. Tek bir resim üzerinden analize kalkışmak ya da çocuğun psikolojik ya da duygusal durumu ile ilgili yorumda bulunmak bu anlamda doğru olmayacaktır.

Çocuk resimlerini analiz ederken *Gelişimsel, İçerik ve Yorumlayıcı* analiz olmak üzere üç farklı analiz yaklaşımından yararlanılabilir.

Gelişimsel Analiz: Çocuk çizimlerinin gelişimsel olarak hangi aşamada olduğunu ifade etmek için kullanılır.

İçerik Analizi: Figürlerin ve öğelerin tanımlanması, sayılması ve puanlanmasının yapıldığı, değerlendirmede vücut parçaları, eksik uzuvlar, resimdeki ayrıntıların incelendiği ve çocukların kişilik özellikleri, bilişsel gelişim düzeyleri ve duygu durumlarını belirlemek için kullanılan yöntemdir.

Yorumlayıcı Analiz: Renk analiziyle birlikte, gözlemlere ve yansıtılan düşüncelere odaklanılan analizdir.

Çocukla ilgili değerlendirmelerde farklı kaynaklardan elde edilen verilerin dikkate alınması ve bir bütün olarak resmin bu şekilde analiz edilmesi gerektiğini vurguladık. Çocuk resimlerini psikolojik ve duygusal açıdan incelemek zordur. Bunun için etik, ölçme ve değerlendirme konularında eğitim almak ve projektif testler ile ilgili donanıma sahip olmak önemlidir. Her ne kadar yazarın bu konuda eğitimleri olsa da kitabın konusu bu değildir ve resimler psikolojik açıdan değil, çoğunlukla gelişimsel ve yorumlayıcı analiz ağırlıklı değerlendirilecektir. İçerik analizi noktasında figür ve öğelerin sayılması ve puanlanması yapılmayacak, ancak vücut parçaları ya da eksik uzuvlar incelenecektir.

ÇOCUK RESİMLERİNİN GİZLİ DÜNYASI

Çocukların sevdiği bir etkinlik olması, resim için gereken malzemelerin kolaylıkla bulunabilmesi ve resim yapmanın çocuk için kolay olması gibi sebeplerle çocuk çizimleri tüm dünyada duygu, düşünce ve tutumlarının belirlenmesinde; değerlendirme, tanı ve tedavi sürecinde sıklıkla kullanılmaktadır. Fakat bu tür değerlendirmelerin sınırlılıkları, geçerlik ve güvenilirlikleri üzerinde ciddi tartışmalar bulunmaktadır. Özellikle erken çocukluk döneminde çocukları anlamada önemli bir enstrüman olan resimlerden yararlanılırken dikkatli olunması ve farklı kaynaklardan da bilgi edinilmesi önemlidir. Bu kitap çalışmasında sınırlılıkların en aza indirilmesi ve güvenilirliğin artırılması için çocuklardan resimlerini anlatmaları istenmiş, insan ve aile çizimleri hakkında öğretmenlerden bilgi alınmış ve resimler bu yöntemle değerlendirilmeye çalışılmıştır.

ÇOCUK RESMİNİN GELİŞİM AŞAMALARI

Çocuk gibi çizebilmem ömrümü aldı.

Picasso

Literatürde çocuk resimlerini sınıflandıran farklı görüşler bulunmaktadır. Bu konuda özellikle ilk akla gelen isimler Kerschensteiner, Rouma ve Luguët'dir. Kerschensteiner (1905) Almanya'da çocuk resimleri üzerine yaptığı çalışmasında, çocukların yaşlarını da göz önünde bulundurarak üç temel kategori ortaya koymuştur. Bunlar;

- Şematik
- Görsel
- Üç boyutlu mekanı temsil eden resimler şeklindedir.

Gelişim evrelerinin analizi konusunda en kapsamlı çalışmayı ise Rouma yapmıştır. 1900-1915 yılları arasında yapılan çalışmalarda çocuk resimlerinde gelişimsel bir sürecin olduğu sonucuna varılmış ve süreç evrelere ayrılarak sınıflandırılmıştır. Rouma (1913) çocukların resimlerini zaman içerisinde incelemiş ve insan figürünün resmedilmesinde birbirinden farklı 10 evre belirlemiştir. Luguët (1913-1927) ise 5 gelişim evresinden bahsederek çocuk resminin bir iç zihinsel modele dayandığını varsaymıştır. Luguët'e göre bu model;

- Saf Karalama
- Yorumlu Karalama
- Başarısız Gerçekçilik
- Zihinsel Gerçekçilik
- Görsel Gerçekçilik şeklindedir

Çocuk resimlerinin sistematik bir gelişim çizgisi izlediğine ilk dikkati çeken kişilerden biri de Gustaf Britsch'tir. Britsch, bu resimlerin kendi kuralları içerisinde basitten karmaşığa geliştiğini ifade etmiştir. Çocuk resmini gelişimci yaklaşımla açıklayan Cyril Burt ise çocuk resmindeki aşamaları 7'ye ayırmıştır.

- Karalama Evresi
- Çizgi Evresi
- Betimleyici Simgesellik
- Betimleyici Gerçekçilik
- Görsel Gerçekçilik
- Gerileme Evresi
- Sanatçı Yanın Yeniden Canlanma Evresi

Klepsch ve Logie, *Çocuklar Çizer ve Anlatır* isimli eserlerinde çocuk resimlerindeki çizgilere 3 farklı açıdan yorum getirmişlerdir. Bunlar:

- Büyüklük
- Abartmalı çizgiler
- Eksik bırakılan çizgiler şeklindedir.

Çocukların çizimlerine sanatsal olarak bakıldığında, erken dönemlerde anlamsız gelen çizgilerin zaman içerisinde yerini anlamlı resimlere bıraktığı görülür. Her çocuğun bir sanat evresinden diğerine aynı anda ulaşması mümkün değildir. Ancak yine de çocukların hemen hemen hepsi (özel yetenekli ve zihinsel yetersizliğe sahip olanlar hariç) gelişimin diğer boyutlarında olduğu gibi sanat gelişimi açısından da aynı yaşlarda aynı evrelerden geçerler.

Araştırmacıların aynı yaş gruplarıyla yaptıkları çalışmalar neticesinde çocuk resimleri çeşitli evrelere ayrılmıştır. Benzer içerikli evreler için farklı adlandırmaların kullanıldığı da olmuştur. Bu evreler çocuk çizimlerinde görülen evrensel ve bireysel gelişimlerdeki ortak karakteristikleri içeren ve birbirini takip eden beş aşamadan oluşmaktadır. Bunlardan en sistemlisi ve kabul göreni Lowenfield'in tanımladığı

evrelerdir. Avusturyalı Sanat Eğitirmcisi Victor Lowenfield çocuk resimlerinin gelişim basamaklarını şu şekilde oluşturmuştur:

- Karalama Dönemi 2-4 Yaş
- Şema Öncesi Dönem 4-7 Yaş
- Şematik Dönem 7-9 Yaş
- Gerçekçilik Dönemi 9-12 Yaş
- Doğalcılık Dönemi 12-14 Yaş

Bu dönemler bireye özgü olup, aynı yaş aralığındaki çocuklarda benzer süreçlerin gerçekleşmemesi olağandır. Bu durum üzerinde çocuğun yaşının, eğitiminin ve aile faktörünün etkilerinin olduğu bilinmektedir. Çünkü her çocuk kendi hızına göre ilerlemektedir. Çalışmalar çocuk resimlerinin evrensel olduğunu ve dünyanın her yerinde aynı sistematik gelişim çizgisini takip ettiğini ortaya koymaktadır.

2-4 Yaş Karalama Dönemi

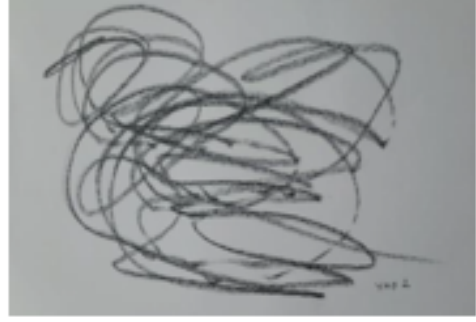
Bu evre rastgele karalamaların olduğu, refleks hareketlerin yerini zamanla isteyerek resim yapmaya bıraktığı evredir. Bu evrede ele geçirilen bir kalem ya da boyanın herhangi bir yüzeyde iz bırakışının heyecanı ile kullanılmaya başlanır. 18 ay civarında başlayan bu faaliyet önce anlamsız ve kontrolsüz karalamalar olarak gözlemlenir. Çocuk bu dönem karalamalarında parmaklarını iyi kullanamıyor oluşunun olumsuz izlerini de taşımaktadır. Parmak ve el çizgiyi gerçekleştirmek üzere yeterli kontrole de sahip değildir.

Çocuğun bu dönemde rastlantı sonucu verdiği anlamla resmi arasında bir ilişki yoktur. Bu nedenle Lugu et bu evreye *Rastlantısal Gerçekçilik* ismini vermiştir. Çocuk sosyal çevrenin de etkisiyle her şeyin bir adının olması gerektiğini hissetmekle beraber şekil-anlam birlikteliğini anlayabilecek olgunlukta değildir. Genel olarak araştırmacılar ilk dönem karalamalarının, çocuğun herhangi bir şeyi temsil etmek amacıyla yapmadığı noktasında hemfikirler. Lugu et ve Piaget ise ilk dönem karalamalarını oyun ve alıştırma olarak görmektedirler.

Çocuklar sayfaya işaretler yapmaya 18 ay civarında başlar. Bu evre karalama evresi olarak tanımlanabilir. Birçok araştırmacıya göre bu

ÇOCUK RESİMLERİNİN GİZLİ DÜNYASI

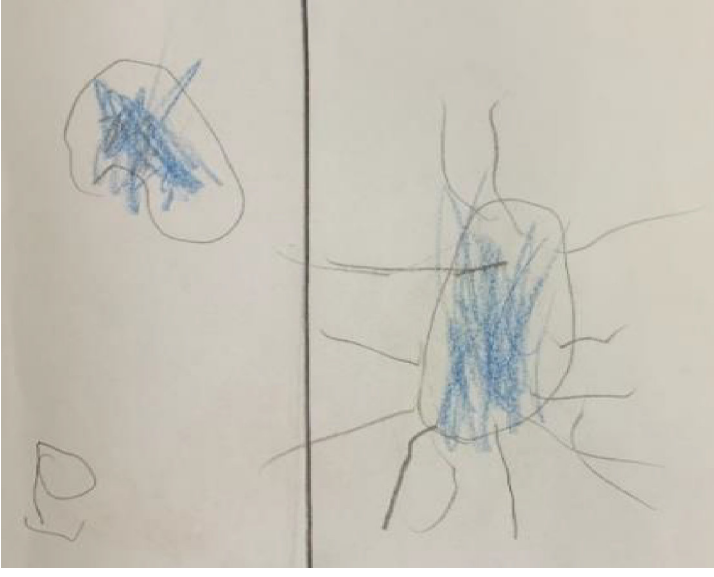
yaşlardaki karalamalar amaçsız el hareketleri olmayıp, artan el-göz koordinasyonu içerir. Çizim malzemesine ve gerekli şartlara erişen çocuk bu malzemelerin ne işe yaradığını anlamaya çalışır. Bir yüzey üzerine değişen etkiler bırakan çizim malzemesi merak ve heyecan duygusunu artırır. Rastgele karalamalar bir süre sonra çocuk için anlamlı hale gelmeye başlar. El hakimiyetinin gelişmesiyle aynı şekiller tekrar elde edilmeye çalışılır. Kavramsal sürecin başlamasıyla çocuklar bu çizimleri ve şekilleri bir arada kullanarak anlamlı çizimler ortaya yaratır.

Resim 1 2 Yaş Karalamaları (Kellogg)

Resim 2 2 Yaş Karalamaları (Gaitskell ve Hurwitz)

Sürekli karalamalar yapan çocuk bundan büyük bir haz duyar. Çocuk yaptığı çizimlerle belirli bir şey ortaya çıkarma kaygısı yaşamadan sadece kendi varlığını ortaya koymak ister. Kellogg, çizgilerin doğal bir süreç içerisinde birbirinden etkilenecek geliştiğini söyler. Bu gelişim sürecinde çocuk düzen ve uyum arayışı içerisinde. Kellogg için çocuk çizimlerinde eğri daireler (mandalalar) en dikkat çeken örneklerdir (Resim 3).

Resim 3. (Topala, 2023)

Çocuk, yuvarlaklar içerisine çizgiler ya da şekiller ekleyerek ileride çizilecek olan baş (kafa), güneş gibi resimlerin temelini oluşturur. Bu şekiller çocuk çizimlerinde soyuttan somuta geçişe örnek verilebilir. Mandala çocuğun karalama döneminden sonra ortaya çıkan ilk şekillerdir.

Mandala, karalama dönemi çocuk resminde çapraz iki çizgiyle bölünmüş daireye denir. Mandala, çocuk resimlerindeki güneş ve figürü oluşturacak temel şekillerin ilkidir. Resminde soyuttan somuta geçişin de göstergesidir. Daire anlamına gelen bu şekil, Doğu felsefesinde evrenin sembolü, Jung psikolojisinde ise insan ruhuyla aklın birlikteliğini temsil eder. Mandala şeklinin önemsenme nedeni, iribaş veya çöp adam figürlerinin temelini oluşturuyor olmasıdır.

1969'daki çalışmasında Kellogg 2-4 yaş karalama dönemi çocuklarının çizgilerini analiz ederek 8000'den fazla çocuk resmini analiz etmiştir. Çalışmasında noktadan düzgün olmayan daireye kadar değişik karalamalar belirlemiştir. Kellogg'a göre birleşen şekiller arasında en anlamlı olanı bir yuvarlağın içerisinde çizilmiş çapraz ya da karşılıklı iki çizgiden oluşan mandalalardır. Bu mandalalar çocukların karalamalarında birçok şeklin de temelini oluşturacaktır. Kellogg çalışmasında 20 temel

karalama tipi ve 17 yerleştirme yapısını (resmin sayfadaki yeri) tespit etmiştir.

Kellogg, bu karalama çizgilerinin sırasının ve yapılış şeklinin çocuklara göre değişiklik gösterebileceğini ifade etmiştir. Bu süreci takip edebilmeleri ve çocukların yaratıcılıklarını desteklemek isteyen ebeveyn ve eğitimciler için karalama gelişim tablosu aşağıdaki gibidir. Aşağıdaki listeden çocuğun yap(a)madığı bir çizgi varsa, resim yapma anlarında o çizgi şeklini çocuğa sezdirmek çocuğun gelişimi için faydalı olabilecek bir yöntem olarak ifade edilmektedir.

Şekil 1. Karalama Döneminin Aşamaları (Kellogg, 1969)

Kellogg, çocukların karalamalarını görsel dengeyi sağlayacak şekilde ve bir öncekinin üzerine yerleştirdiklerini söyler. Araştırmacıların üzerinde uzlaştığı konuya ilk karalamaların herhangi bir şeyi temsil etmediği yönündedir. İlk karalamalar bir şeyi temsil etmese de motor hareketlerin göstergesidir.

18. ayda kalemi ilk üç parmağıyla tutarak çizme eylemi ortalama 1-2 yıl sürer ve çizgiler kontrolsüzdür. Çocuk kalemi ilk üç parmağının arasına alarak avucu ile tutar ki kalemin bu şekilde kullanımı onun için rahattır. Kalemi avcuyla da tutsa ilk üç parmağıyla da tutsa kolu nereye iterse kalemin orayı çizdiği çizgilerinden anlaşılabilir. Kolun kullanılması kaba motor harekete örnekken, elin ve parmakların kullanılması ince motor harekete örnek gösterilebilir. Bu yaş çocuğunun çizgilerinde ince motor hareketlerin yetersizliğini görmek kolaydır.

2 yaş çocuğundan ince ve kontrollü çizgiler beklenmez. Ancak 18 ay çocuğundan farklı olarak kalemin kağıda sert inişleri azalarak kaybolur. Bu dönemde çizgilerin başlangıç noktasından itibaren kontrollü bir devamlılık göstermeye başladığı gözlenir ki bu, parmakların kullanımına yansıyan ilk ince motor koordinasyon göstergesidir. Kalemin az çok kontrollü kullanıldığı bu çizgilerin devamlılığının kısa süre sonra kaybolmasıysa, çizgilerin sağa sola savrulmasından anlaşılır. Bu, acelecilik ve dikkat süresinin dakikalarla sınırlı oluşundan kaynaklıdır. Dikkati dağılan çocuk resim yapmaktan sıkılır ve kağıdı kalemi bırakarak başka uyarının peşinden gidebilir.

İki yaş çocuğu (1-2 ay erken ya da geç) bir eliyle ya da iki eliyle tuttuğu kalem, tebeşir, kömür parçası, pastel gibi malzemelerle zemine vurarak darbeler atar ve bu süreçte kalem ya da buna benzer malzemelerin kaymasıyla çizgiyle tanışmış olur. Bu çizgisel hareketlerle çocuk kalem ya da benzeri araçlarla yüzey üzerine vurduktan sonra, ileri-geri ve sonrasında da kendi çevresinde döndürerek elde ettiği yuvarlağımsı çizgileri oluşturur. Bu çizgiler planlanmamış, rastgele ve içgüdüsel olduğu için düzensiz bir görünüm ortaya koymaktadır.

2,5 yaş çocuğu resim yapmaya başlamadan önce amacını söyleyebilir. Resimlerinin anlamı bitmeden önce bellidir. Çocuk kağıdını başkasıyla paylaşmaktan hoşlanmaz ve resmine resmiyle ilişkili olmasa da bir isim verebilir. Bu isim verme durumu çocuğun eseriyle ilgili düşünmeye başladığının ilk belirtisi olarak yorumlanabilir.

Çocuklarda hayal gücünün etkin kullanımı 3 yaşla birlikte görülmeye başlar. 3 yaş evresinde kalemin kağıda yumuşak ve kontrollü teması vardır. Kol gücü yerini giderek parmakların ince hareketlerine

ÇOCUK RESİMLERİNİN GİZLİ DÜNYASI

bırakır. Çizgilerdeki bu kontrollü kararlılık, ince motor hareketlerdeki gelişimin göstergesidir. Çizgilerdeki bu özen resmin anlatımına yansımaz. Çizgiler, çiziktirmeden öteye geçmez. 3 yaş çocuğu insan resmini kafa olarak çizer çünkü bu yaş çocuğuna en önemli görünen kısım kafadır. Gözler, burun ve ağız genellikle yüze yerleştirilecektir. Bu evre insan figürü çizimi başı gösteren bir daire ve bu daireden çıkarak bacakları temsil eden iki çizgiden ibarettir.

3,5 yaş sonrasında çocuklar insan figüründe kafa için yuvarlak ve ayaklar için iki çizgi kullanır. Yüz içerisinde göz, ağız gibi detaylar da kullanılabilir. İlk insan figürünün kolları başın bir bölgesinden, bacaklarsa başka bir bölgesinden çıkar. Boyun ve gövde mevcut değildir. Baş bölgesinde ağız ve gözleri temsil eden eğri çizgilerden oluşan daireler vardır. Çocuk bunları hafızasına aldığı insanı düşünerek resmeder.

Resim 4. Erkek, 6 Yaş

Resim 5. Erkek, 6 Yaş

Resim 6. Kız, 6 Yaş

Resim 7. Erkek, 6 Yaş

Resim 8. Erkek, 6 Yaş

Resim 9. Erkek, 6 Yaş

Resim 10. Erkek, 6 Yaş

Resimler 6 yaş kız ve erkek çocuklarına aittir. Ancak çocukların çizimlerinin gelişim düzeyinin, yaşlarıyla paralel olmadığı söylenebilir. Kafadan çıkan kol ve bacaklar dikkat çekmektedir. Boyun ve gövde hiçbirinde mevcut değildir. Resimlerin 4 yaş çocuğunun çizimlerine benzer kompozisyonlar oluşturduğu ve mevcut resimler için çocukların zihin yaşları ile biyolojik yaşları arasındaki uyumsuzluğun habercisi olarak

ÇOCUK RESİMLERİNİN GİZLİ DÜNYASI

görülebileceği söylenebilir. 5'li ve 6'lı yaşlar artık insan resminde kolların, bacakların, el ve parmakların yer aldığı, boyun detayına yer verilmeye başlandığı yaşlar olarak söylenebilir. Ayrıca özel ayrıntılara *hareket* de eklendiği olabilmektedir. Aşağıdaki resim hareket halindeki bir figürü temsil etmektedir. Çizimi yapan öğrenci 9 yaşında olmasına rağmen resimde boyun detayının olmadığı da görülebilmektedir. Bu resimde hareketi verebilen öğrencinin, bu yaş düzeyi için boyun detayını da vermesi beklenmektedir.

Resim 11. Erkek, 9 Yaş

(Hareket halinde bir erkek figürü resmedilmiştir. Ancak resimde dikkati çeken ayrıntıysa boyun detayının olmayışıdır.)

5 yaş çocuğu insan figürü çizerken bir kafa ve bir gövde çizer. Kafada gözler, burun ve ağız olurken, kol ve bacaklar artık gövdeden çıkar. Çoğunlukla yüz önden görünümüleriyle çizilir ve ifadesizdir. Eller parmaklı

veya parmaksız resmedilebileceği gibi, gövde kısmına önem verildiğinde bu kısmın abartılı çizildiği de olabilmektedir.

Çocuklar 6 yaşında olmalarına karşın resim 6, 7, 8, 9 ve 10'da kol ve bacakların kafadan çıktığı görülebilmektedir. 4 yaş evresinde başa boyunsuz şekilde gövde eklenir ve kol ve bacaklar artık baştan değil gövdeden çıkar. Kollarda 1-2 parmaklı eller ve bacaklarda da ayaklar görülür. Gövdede düğme gibi bir ayrıntı bile bu dönem için sürpriz değildir. Resimlere dikkatli bakıldığında ellerin ve parmakların olmadığı ve insan figürlerinde eksik pek çok beden bölgesinin olduğu görülebilmektedir.

Çocuğun insan resmini kafadan ibaret çizmesinin sebebi, başın çocuk için en önemli görünen beden parçası oluşuyla alakalıdır. Çünkü çocuk bebekliğinden itibaren insanlarla yüz yüze geldiğinde ilk olarak insanların yüzlerini görmekte ve yüzleriyle temasa geçmektedir.

Bu bilgilerden hareketle yukarıdaki resimleri çizen çocukların çizgisel gelişimlerinde gerilikten söz etmek olasıdır. Bu resimleri (6, 7, 8, 9 ve 10) 3-4 yaş aralığındaki çocuklar yapmış olsaydı bu çizimler normal kabul edilebilirken, 6 yaş çocukları için normal olmadığı ve çizgisel gelişim geriliğinden söz etmek olasıdır.

Çocukların çizimleri yaşları büyüdükçe daha gerçekçi olmaya başlar. 5 yaşındaki bir çocuk amaçlı resimler yapabilir. 6 yaş çocuğunun resimlerindeki oranlar daha gerçekçi olmaya başlamaktadır. Mekan içerisine nesneleri yerleştirmede ilerleme göze çarparken, çizimlerinde ayrıntılar artmakta, figür veya nesneler bir merkezde toplanmakta, figürler yer çizgisine daha anlamlı yerleştirilebilmektedir. Çalışmalar yaşla birlikte çocukların resimlerindeki ayrıntıların arttığını ortaya koymaktadır (resim 11, hareketin verilmesi). Ancak benzer şeyleri yukarıdaki resimler (6, 7, 8, 9 ve 10) için söylemek pek de mümkün değildir.

4-7 Yaş Şema Öncesi Dönem

Çocuklar duygularını ve kaygılarını 5-6'lı yaşlarından itibaren resimlerine yansıtmaya başlarlar. Çocuk resmi, çocuğun kendi duygu ve düşüncelerinin bir ürünü olduğu için özellikle okul öncesi dönemde oldukça değerlidir. Çocuklar sözle ifade edemedikleri pek çok şeyi resimleri aracılığıyla kolaylıkla ifade edebilirler.

6 yaş çocuğunda artık yer çizgisi görülmeye başlanır ve figürler bu çizginin üzerine yerleştirilir. Resimlerde daha fazla ayrıntı görülür ve ayrıntı için harcanan zaman çocuğun dikkat seviyesi hakkında bilgi de verir. Perspektif kavramı henüz gelişmemiştir. Masanın bacaklarının ya da arabanın tekerleklerinin hepsinin önden görünür biçimde çizilmesi (Resim 12) buna örnektir ve buna *düzleme* denir.

Resim 12. Erkek, 8 Yaş (Düzleme)

Düzleme özelliği çoğunlukla 5-7 yaş döneminde görülür. Çizimin düz bir yüzey üzerine yapıldığı düşünülerek nesneler de düzleştirilerek çizilir. Bir masanın bacakları ya da bir arabanın tüm tekerlekleri bir zemine yapıştırılmış gibi görünür. Çocuklarda düzleme özelliği saydamlık özelliğinde olduğu gibi varlığı bilinen parçaların gösterilme kaygısı olarak yorumlanır. Düzleme, 3 boyutlu bir dünyanın, iki boyutlu bir yüzeyde anlatılmasıdır. Çocuklar '*Resim yaptığım kağıt düzdür, düz bir yüzeye herhangi bir nesnenin resmini ancak düz olarak yapabilirim*' şeklinde

düşünerek resimlerini yapar. Yaşın ilerlemesiyle birlikte çocuğun el becerisi ve hayal dünyası da gelişir. 7 yaş çocuğunun resmi bu anlamda daha farklı detaylar sunar.

Piaget'e göre çocuk çevresini inceleyen ve inceleme neticesinde elde ettiği bilgileri şemalarla zihnine yerleştiren araştırmacı gibidir. Çocuğun yaptığı resim zihnindeki şemanın en son ulaştığı gelişim düzeyini yansıtır. Çocuk resimlerinin çocuğun zihinsel gelişimini izlemek için iyi bir teknik olduğu fikri bu anlamda araştırmacılarca da benimsenmiştir. Çocuklar tarafından kağıt yüzeyini planlı doldurma girişimleri bu dönem içerisinde ve yaklaşık 5-6'lı yaşlara denk gelir. 5 yaş çocuğunun resim yapamama gibi bir kaygısı yoktur. İçinden geldiği gibi resim yapabilir. Bu dönem çocuğu resim yaparken özgür bırakılmalı ve eleştirilmemelidir. Çocuklar yaptıkları resimleri göstermek ve açıklamak isterlerse buna da izin verilmelidir.

Gördüklerinden çok düşündüklerini resmeden 4-7 yaş çocukları düşüncelerini kağıda aktarırken birden çok bakış açısından yararlanmaktadır. Hem kuş bakışı hem de karşıdan bakışla çizilen bir masanın üst kısmı kuşbakışı çizilirken, masanın bacakları karşıdan bakış açısıyla çizilmiş olabilir. Beyer ve Calvin'e (1985) göre küçük çocukların gözlemsel çizimlerde güçlük çekmelerinin nedeni, gördüklerinden ziyade bildikleri şeyi çizmeleridir ki bu durum Piaget ve Inhelder'in (1967) bilişsel gelişim kuramına dahil ettikleri, Luquet (1935) tarafından da zihinsel gerçekçilik olarak isimlendirilen temsili gelişim aşamasını yansıtmaktadır.

Kalyan Masih (1975) 3,5-6,5 yaş aralığındaki 49 çocukla yaptığı çalışmada çocuk çizimlerinde gelişim süreçlerini gözlemlemiştir. 3-4 yaş çocukları zihinlerinde oluşturdukları görüntülerin farkında olsalar da kağıda aktarma konusunda zorlanırlar. Bunun yerine basit karalamalar yapar ve onlara zihinlerinde anlam yüklerler. Bu çizimlerde oran, perspektif gibi kavramlar yoktur. 5 yaşa doğru içerik zenginleşmeye başlasa da çocuklar halen gördüklerini ifade konusunda yetersizdir.

Mandalalar bu dönemde artık anlamlı figürlere dönüşür. Bu figürler çoğunlukla çocuğun yaşamındaki en önemli varlığı yani insanı temsil etmeye başlar. Ancak çocuğun el kasları halen yeterince gelişmiş değildir.

ÇOCUK RESİMLERİNİN GİZLİ DÜNYASI

Büyük bir yuvarlağa göz olarak iki nokta veya iki küçük yuvarlak eklenir ve iki düz çizgi kol ve bacağı temsil eder. Saçlar eklenir ve çöp adam ortaya çıkar. Yavaş yavaş resmine yaşadığı çevreyi de ekleyen çocuk, resimlerini açıklama gereksinimi hisseder.

Resim 13. Erkek, 9 Yaş

Resim 14. Erkek, 10 Yaş

Resim 13 ve 14 incelendiğinde insan figürlerinin çöp adam şeklinde çizildiği görülebilmektedir. Çöp adam çizimi şema öncesi dönem (4-7 yaş) özelliği olup, 4 yaşla birlikte başlar. Resim 14'ü çizen çocuğun 10 yaşında olduğu hesaba katıldığında çizgisel gelişim geriliğinden söz etmek olasıdır. Şema öncesi dönem sonuna doğru çizimlerde yer çizgisi belirir ki resmi 14'de de figürlerin havada uçar vaziyette oluşu, çizgisel gecikmeyi düşündürtebilir. Resim 13'de ise yer çizgisi yer almaktadır.

4-5 yaşlarıyla birlikte üç ana rengi fark eden çocuk, parlak ve açık renkleri kullanmayı tercih eder. Renk kullanımında gerçekliğe uzaktır ve nesneleri kendi renklerine boyamak yerine sevdiği renge boyar. Bu dönemde sınırlı alan boyayabilirler. Resimlerinde saydamlık ve düzleme görülebilir. Bu evrede çocuk düz bir taban çizgisi kullanarak insanları ve eşyaları bu çizginin üzerine yerleştirmek isteyebilir. 6-7 yaşlarında ise artık sembol resimden şema resme geçiş hissedilir.

Dönemin başlarında kağıt üzerinde gelişigüzel ve uçar halde yerleştirilen figürler, dönemin sonuna doğru yer çizgisi adı verilen çizginin üzerine yerleştirilmeye başlanır. Resimlerin konuları kendisi ve ailesi

çevresinde şekillenmektedir. Çizdiği resimlerde ana temayı abartarak, boyutlarında değişiklik yapıp ön plana çıkarır. Örneğin kuşu evden daha büyük çizebilir. En sevdiği renklerle yukarıdan aşağı, soldan sağa geniş fırça darbeleriyle boyama yapmayı tercih eder. Pembe bir güneş, yeşil bir kedi, mavi bir ağaç, mor bir insan resmedebilir. Çocuk içinden geldiği gibi boyadığından çocuk resim yapma ve renk konusunda özgür bırakılmalıdır. Resimlerinde gerçekçi renkler de kullanabilir. Bu konuda çocuk kesinlikle eleştirilmemelidir. Zaman içerisinde zaten gerçekçi boyamaya geçecektir.

7-9 Yaş Şematik Evre

Gerçekçi detayların olduğu, insan figürünün tam olduğu (Resim 15) dönemdir. Kollar, bacaklar, baş yerli yerine oturur. Uzunlar çizilirken geometrik formlar kullanılır.

Resim 15. 9 Yaş, Kız

Bu evrede çocuklar iç-dış ayrımını zihinlerinde netleştirinceye kadar bir mekanın hem içini hem dışını aynı karede gösterir. Bu *röntgen resim (saydam)* olarak isimlendirilir. Röntgen resim (Resim 16, 17 ve 18) şeffaflığın öne çıktığı, görülmesi mümkün olmayan unsurların resimde

ÇOCUK RESİMLERİNİN GİZLİ DÜNYASI

gösterilmesidir. Çocuk figür veya objeye nerden baktığını unuttur. Bir nesneyle ilgili bildiği her detayı resme ekler. Herhangi bir bina çizmesi gerekiyorsa yetişkinlerin gördüğü şekliyle dıştan görünen; pencereleri, kapısı, çatısı olan bir bina çizecektir. Ama evini çizmesi gerekiyorsa evin dıştan görünümünü çizip; içine annesini, babasını, kendisini ekleme eğiliminde olacaktır. Şematik dönemin en ilginç özelliğinin bu olduğu düşünülmektedir.

Resim 16. Erkek, 8 Yaş (Röntgen resim, saydamlık)

Resim 17. Erkek, 7 Yaş (Röntgen resim, saydamlık)

Resim 18. Erkek, 12 Yaş (Röntgen resim, Saydamlık)

Resim 16, 17 ve 18 saydam (röntgen) resme örnektir. Resim 16’da ise farklı bir detaya vurgu yapılabilir. Resimde yağmur bulutları ve güneşe aynı anda yer verilmiştir. Bu detay endişe ve korkunun göstergesi olarak yorumlanabilir. Evin kapısı açıksa misafirperverlikten söz edilebilirken, hiçbir resimde evin kapısı açık resmedilmemiştir.

Bayraktar ve Sayıl (1988) göre yalnızca bakış açısından görülenin çizildiği son aşama 8 yaş civarında ulaşılan *görsel gerçeklik* dönemidir. Moore (1986) 7-9 yaş grubu çocuklarla yaptığı çalışmalarında bu durumu gözlemlemiştir. Moore, 7 ve 9 yaş grubu çocuklara renkli küpleri farklı noktalardan gözlemlemelerine fırsat vererek çizdirmiş ve 7 yaş grubu çocuklarının, 9 yaştakilere göre daha fazla hata yaptıklarını gözlemlemiştir. Bu durumsa, zihinsel gerçeklikten görsel gerçekliğe geçişi göstermektedir.

Resim 19. Erkek, 7 Yaş

Resim 20. Erkek, 7 Yaş

Resim 19 ve 20’de başa boyunsuz şekilde eklenmiş gövde ve gövdeden çıkan kol ve bacakları görmek mümkündür. Ancak ilk görselde parmakların eksik olduğu, ikinci görselde ellerin olmadığı ve bacakların oldukça kalın ve ayakların olmadığı gibi pek çok detay dikkat çekmektedir. Bu da 7 yaş çocuklarının, 9 yaş çocuklarına kıyasla daha fazla hata yaptıkları ve insan figürünün 7 yaş grubu için tam olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Yani, Moore (1986) çalışmasını destekler resimler olarak yorumlanabilir.

Çocuklar önemsedikleri, güçlü buldukları veya güçlü olmasını istedikleri birey ya da vücut bölümlerini büyük çizerler. Sevilme ve fark edilme gereksinimi olan çocukların kendilerini büyük çizmeleri, arkadaş zorbalığına maruz kalmış çocukların kollarını ve omuzlarını büyük çizmeleri veya küfür eden, bağırان babayı büyük ya da açık ağız çizmeleri gibi. Resim 20’de 7 yaş erkek çocuğı bacaklarıyla ilgili bir sorun yaşıyor olabileceğinden, bacaklarını vücuduna oranla kalın çizmiş olabilir.

9–12 Yaş Gerçekçilik Dönemi

Bu dönem çocuklarının resimlerinde mekan ve perspektif artık kendini göstermeye başlar. Bu dönem röntgen resim (saydamlık) ve düzleme özelliğinin kaybolmaya başladığı evredir. 11 yaş, çocukların temel sanat becerilerine geçiş dönemi olarak da görülebilir. Bu dönemde çocuklarda perspektif, oran-orantı tam oturmamıştır. Sosyal yapı içerisinde çocuğın merak duygusu, araştırma ve keşfetme duygusu sağlıklı şekilde giderildiğinde, çocuk kendinden emin ve yaratıcı olabilecektir. Bunun için çocuğın ilgilendiğı tüm sanatsal alanlar için cesaretlendirilmesi ve desteklenmesi önemlidir. Ancak bu yapılırken yönlendirme ve müdahaleden kaçınmak önemlidir.

Bu dönem çocukları toplumun bir üyesi olarak yaptıklarıyla kabul görmek ve kendini değerli hissetmek ister. Bu açıdan resimlerinin beğenilmesi onun için önemlidir. Gördüğü nesneleri, olayları, figürleri kağıt üzerine gerçeğine uygun olarak nasıl aktaracağı sorusu onu kompozisyon, ışıık-gölge, perspektif ve renklerin kullanımı gibi resimsel problemleri çözmeye iter. Bu problemleri kimi çocuk ya öğrenerek ya da kendi yöntemleriyle çözerken, çözememiş olanlarsa zamanla çevreden aldıkları olumsuz tepkiler nedeniyle resim yapmaktan uzaklaşabilmektedir.

Resim 21. 11 Yaş, Kız

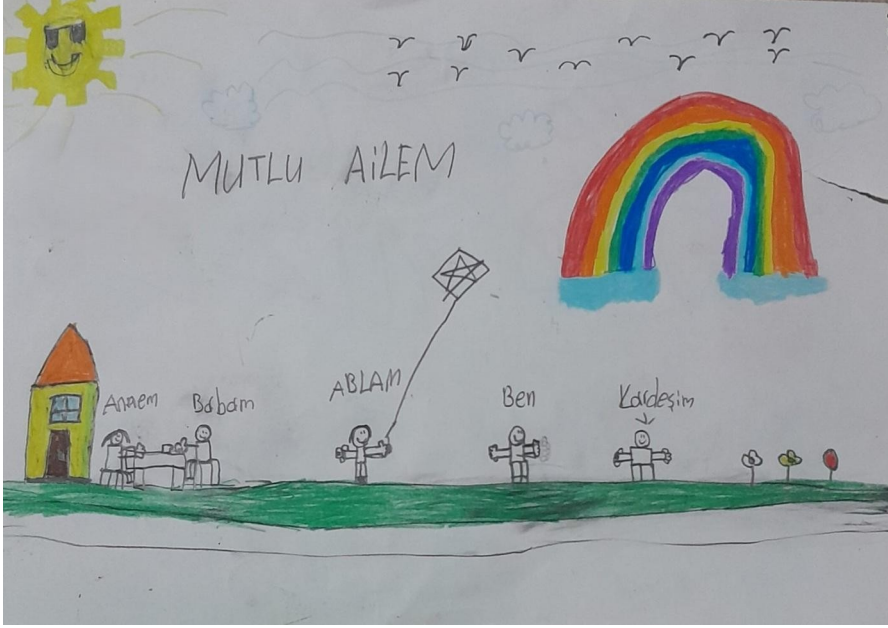
Resim 21, 11 yaş kız öğrenciye aittir. Bu resim tam aile resmine örnek gösterilebilir. Çizimin oldukça ayrıntılı olduğu, yer ve gökyüzü detaylarının verildiği, ev detayının yer aldığı, her üyenin tebessüm ettiği bir resim olarak yorumlanabilir. Figürlerin beden parçalarının tam olduğu bir resim olarak yorumlanabilir. Soyut düşüncenin gelişimi ile birlikte oran-orantı, derinlik algısı (arkadaki evin küçük çizilmiş olması) gibi detaylar da resimde görülebilir.

12-14 Yaş Mantık Dönemi (Görünürde Doğalcılık)

Figürlerin hareketleri kol ve bacaklarının öne arkaya uzatılması şeklinde olabildiği gibi, elbiselerindeki kıvrımlar da gösterilmeye çalışılabilir. Bu dönem; ışık, renk, oran-orantı, perspektif konularının çocuğun ilgi alanına girdiği dönemdir. Bu dönem çocukları yetişkinler gibi resim yapma eğilimindedir.

Çocuğun hata yapma kaygısının yüksek olduğu ve bu sebeple beğenilme arzusuyla kopya yöntemine başvurduğu evre olan bu dönemde, çocuk ailesinden uzaklaşarak arkadaş gruplarına yakınlaşmaya başlar. Bu durum çocuğa sanatı sevdirmek için araç olarak kullanılabilir. Bireysel çalışma yerine grup çalışmalarıyla resim faaliyetleri yapılabilir. Karşı cinsler birbirlerine ilgi duymakta ve yaptıkları resimlerde bunu

yansıtmaktadır. Gördükleri nesnelerin ve figürlerin boyutlarına, oranlarına, renklerine, perspektifine, cins ayırımına dikkat ederek gerçeğe benzetmeye çalışırlar. Ergenlikteki soyut düşünme gelişimi bu evrede resimde kendini espri ve karikatürize etme şeklinde de gösterebilmektedir.

Resim 22. Erkek, 12 Yaş

Resim 22’de ilk dikkati çeken şeylerin başında MUTLU AİLEM yazısı, ayaktaki figürlerin kollarının iki yana açık oluşu (sosyalleşme isteği, iletişim kurma gayreti), uçurtma uçuran insan ve uçan kuşlar (hareketin verilmesi), çizimi öğrenilen şeylerin tekrarı (pek çok kuş çizimi), gülen güneş (resimde espri), yer çizgisi detayı ve gökkuşağıdır (mutluluk, sevinç). Uçan kuşlar ayrıca resimde realizm özelliğine örnek gösterilebilir. Realizm bir şeyin gerçek yaşamda olduğu gibi resmedilme halidir. Resim 22 için başarılı bir aile çizimi ve resmi çizen çocuğun içinde bulunduğu dönemin çizgisel gelişim özelliklerini başarılı şekilde yansıttığı yorumunda bulunulabilir.

ÇOCUK RESİMLERİNE İLİŞKİN KURAMSAL GÖRÜŞLER

Çocuk resimlerine dair yapılan ilk araştırmalar zeka seviyesiyle ilgili yapılanlardır. 1921’de Burt insan figürünü zeka testlerinde kullanırken, 1926’da Goodenough, 1963’da Haris insan figürü çizmeyi yaşla ilgili araştırmalarında kullanmışlardır. Literatürde çocuk resimleri farklı kuramsal bakış açılarıyla ele alınmıştır. Çocukları yakından tanımak ve onlar hakkında bilgi edinebilmek için çocuk çizimlerini açıklamaya dönük farklı kuramsal görüşler mevcuttur.

Gelişimsel Bakış: Neden çiziyorsun? sorusuna karşılık, resim yapmanın bir çeşit oyun olduğu görüşü savunulmaktadır. Çocuk çizimlerinin evrelerden veya birbirini takip eden aşamalardan oluştuğu ifade edilir. Resimde çocuğun gelişimine paralel çizgi, figür, şekil-renk kullanımı ve kompozisyon seçimi noktasında ortak özellikleri içeren gelişimsel öğelerin varlığına vurgu yapılır.

Projektif Bakış: Freud’a göre resim yapma, bilinçaltında yer edinen duygu ve düşüncelerin, çatışmaların dışa yansıtılmasıdır. Çatışmalar, bastırılmış duygu ve düşünceler resim aracılığıyla bilince taşınır ve çocuk katarsis yaşar fikri savunulur.

Sembolik Bakış: Gibson (1979) ve Goodman (1976) göre resim, zemindeki sembollerdir ve gerçekte var olan nesneler yerine onları sembolize eden şeylerin çizimidir. Gerçekte var olan nesnelerin yerine, onları sembolize eden şeylerin çiziminin yapıldığı görüşü savunulur.

Sanatsal Bakış: Kellog (1970) çocukların resim yapmayı motor zevk ve görsel zevk olmak üzere iki şekilde gerçekleştirdiklerini ve ilgi çekici temel biçimlerin resmini yaptıklarını savunmuştur. Bu bakışta yetişkin sanatından bağımsız olarak çocuk resimleri incelenir. Bu anlayışa göre çocuk, çizimlerinde resim yapmanın ve seyretmenin hazzını yaşamaktadır.

RESİM ÖZELLİKLERİ

Çocuk resimlerinde *düzleme, tamamlama, boy hiyerarşisi, saydamlık, realizm, tekrar ve simetri, orantı, espri ve kurallara uygun resim* özellikleri dediğimiz bazı detaylar vardır.

Realizm: Çocuk çizimlerinde köpeğin tasmaıyla, atın koşarken, ördeğin yüzerken, yaprağın düşerken resmedilmesi gibi pek çok detayı çocuklar çevrelerinden yani gerçek yaşamdan gözlemledikleri gibi resimlerine yansıtırlar. Çocuk çizimlerindeki bu detaylara resim özelliklerinden realizm özelliği denir.

Çocuk resimlerinde çiçeklerin farklı boylarda, uçan kuşların, bacadan çıkan dumanın, ağaçtaki meyvelerin, çiçeklerin yapraklarının, kapının-pencerenin kulpunun, evin anteninin, salıncağın sallanırken, çocuğun ip atlarken, denizdeki balıkların yüzerken çizilmesi; bulutlardan yağmur ve kar yağışının ya da polis arabasının ışıklarının resmedilmesi, çaydanlıktan çıkan buharın, denizin dalgasının verilmesi; insan figürlerinin kulağına küpe takılması, gökkuşağı ve gök gürültüsünün, süpürge'nin açma-kapama düğmesinin ya da ağaç kovuğu detayının verilmesi vs. hepsi resimde realizme örnek olarak gösterilebilir.

Resim 23. Kız, 9 Yaş

ÇOCUK RESİMLERİNİN GİZLİ DÜNYASI

Resim 23’de birden fazla renk kullanıldığı, sayfanın ortalandığı, arka planda güneş, ağaç, bulut gibi detaylara yer vererek olumlu etki yaratan düzenli bir arka plan kompozisyonu oluşturulduğu, aile bireylerinin cinsiyetlerinin kolay ayırt edilebildiği ve figürlerin kim olduklarına dair açık çizimlerin oluşu bireyselleşmenin olduğu şeklinde yorumlanabilir. Resimde çekirdek ailenin oluşu gözlenirken, aile bireyleri arasında gözle görülmeyen bir engelin varlığından söz etmek yani ailenin iki grup şeklinde resmedildiğini söylemek olasıdır.

Ağacın gövdesinin kahverengiye boşanmış olması bu resim için realizme örnek gösterilebilir.

Resim 24. Erkek, 12 Yaş (Realizm: uçan kuşlar ve uçurtma)

Çalışmalar yaş ilerledikçe renk kullanımında çeşitliliğin arttığını göstermektedir. Bunun sebebi olaraksa yaş büyüdükçe gerçeklik algısının artması ve çocukların renk kullanımında figür ve nesneleri gerçek renklerinde kullanmaya çalışmaları gösterilmektedir (resim 24).

Röntgen Resim (Saydamlık): Çocuklar aynı anda görülmesi mümkün olmayan şeyleri sanki görünüyor gibi çizebilir. Bir evi önden çizerken aynı anda içerisine insanları da oturtarak çizebilirler ki bu resimde saydamlaştırmadır. Ev kompozisyonunda evin çatısı, duvarları, odalar, aile bireyleri, duvardaki saat-takvim-ayna, yerdeki halı, koltuklar, soba içindeki odun-kömür, yanan ateş hatta odaların elektrik lambaları hepsi saydamlığa örnek gösterilebilir.

Resim 25. Erkek, 8 Yaş (Saydamlık)

Çocuklar için ev önemli bir yer tutar. Özellikle çocuklar mutlu bir çocukluk geçiriyor, ailesini seviyor ve ailesi de çocuğu seviyorsa çocuk bunu bacasından duman çıkan ev çizerek gösterebilir. Bu resimde ayrıca bacanın tütmesi ve yağmurun bulutla birlikte resmedilmesi resimde realizme örnek gösterilebilir.

Tekrar ve Simetri Özelliği: Çocuklar bir sözcüğün söylenişini başardıklarında o sözcüğü tekrarlar. Resimde de aynı durum söz konusudur. Çocuklar çizme yeteneğini kazandıkları objeleri yan yana getirirler (insan, araba, kuş vb.). Böylece resim özelliklerinden tekrar ve simetri özelliği oluşmuş olur.

Resim 26. Erkek, 12 Yaş (Kuş çizimi: resimde tekrar)

Düzleme Özelliği: 3 boyutlu bir dünyanın iki boyutlu bir yüzeyde anlatılmasıdır. Çocuklar *'Resim yaptığım kağıt düzdür, düz bir yüzeye herhangi bir nesnenin resmini ancak düz olarak yapabilirim'* düşüncesiyle resimlerini yaparlar.

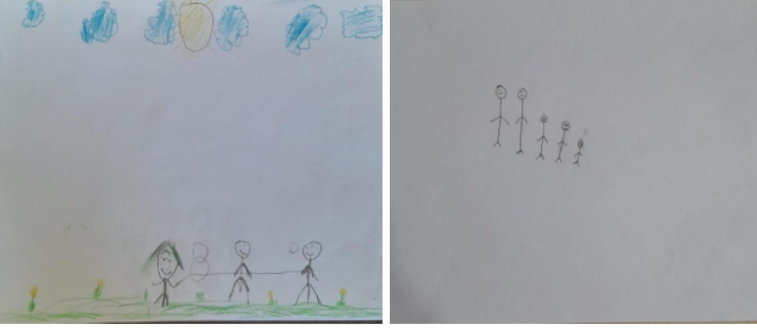
Resim 26. Erkek, 8 Yaş

Tamamlama Özelliği: Bir nesne veya olayı onunla ilişkili bir başka nesne ya da olayla birlikte düşündürmektir. Masanın dört bacağı, ağacın kökleri, denizin ya da gölün balıkları vardır. Sokak; evler, ağaçlar, arabalar ve insanlarla bir bütündür. Çocuk için bunlardan birinin eksikliği o şeyi tanımlamaya yetmez. Bu sebeple toprağın altında kökleriyle beraber ağacı çizmek ya da profilden bakan bir insanın yüzünde iki gözünü göstermek bütüncül anlayışa örnektir.

Boy Hiyerarşisi Özelliği: Hiyerarşi, gerçekliğin farkında olunması ya da önem verilen figürün öne çıkarılması ve vurgulanma isteğiyle resimde büyük-küçük, belirgin-silik çizme halidir. Çocuklar önemsedikleri, sevdikleri ve değer verdikleri varlıkları diğerlerine göre daha büyük ve resim yüzeyinin merkezi bir yerinde etkin biçimde ele

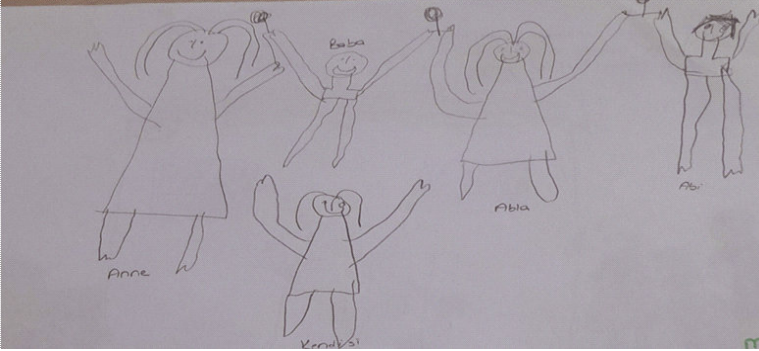
alırlar ki bu boy hiyerarşisi özelliğidir. Çocuklar için kendilerini ilgilendiren, düşündüren, duygulandıran, önem taşıyan şeyler öncelik taşır. Bunun tersi olarak çocuklar bazen resimlerinde çizilmesi zorunlu fakat istemedikleri ya da hoşlanmadıkları figürleri resim kağıdının köşesinde belli belirsiz, silik, gösterişsiz hatta küçük olarak bile çizebilirler.

Aşağıda resim 27, 28 ve 29 resim özelliklerinden boy hiyerarşisine örnek gösterilebilir.

Resim 27. Kız, 11 Yaş

Resim 28. Kız, 10 Yaş (annenin öne çıkarılması)

Resim 29. Kız, 6 Yaş (Baba hapiste, annenin öne çıkarılması)

Aile üyelerinden birinin büyük çizilmesi aile içerisinde o kişinin sözünün geçtiği veya çocuğun o kişiden koktuğu şeklinde yorumlanabilir. Resim 29'da annenin babadan büyük çizimi buna örnek gösterilebilir.

Orantı Özelliği: İki farklı şekilde görülür. İlki nesnenin kendisini oluşturan öğeler arasındaki büyüklüklerin orantısıdır. Çocuğun bu konudaki bilgisi zihinsel gelişimine paralel olarak gelişir. İkinci orantı

ÇOCUK RESİMLERİNİN GİZLİ DÜNYASI

bilgisi ise farklı nesneler arasındaki orantıdır. Burada orantının hem gerçek büyüklüğü hem de nesneler arasındaki mesafe önemlidir. İnsan figürlerinin evlerden küçük, ağaçların evlerden büyük çizilmesi, çiçekler ağaçlara göre küçük çizilirken, anne babaların çocuklardan büyük çizilmesi orantı özelliğine örnektir.

Resim 30. Kız, 9 Yaş (ağacın, ev ve insan figürlerinden büyük çizimi)

Kurallara Uygun Resim: Çiçeklerin önden görünüşüyle çizilmesi, güneşin dağların arkasına resmedilmesi, insanların otobüste sırayla oturur vaziyette, ineğin beneklerinin, trenin vagonlarının arka arkaya çizilmesi kurallara uygun resim çizme özelliğine örnek verilebilir. Evin kapı ve pencerelerinin çizilmesi, çiçeklerin yapraklı, ağaçlarınsa meyveli çizilmesi, yer çizgisinin gösterilmesi, salyangozun kıvrımlarının, insanın güneşe güneş gözlüğüyle bakarken resmedilmesi hepsi kurallara uygun resim çizme özelliğine örnek gösterilebilir.

Resim 31. 8 Yaş, Erkek

(Evin kapısının ve bacasının çizimi, ağacın meyveleri ile çizimi kurallara uygun resim çizimine örnek gösterilebilir)

Aynı resimde saydamlık (evin içerisindeki merdiven ayrıntısının verilmiş olması) özelliği de dikkat çekmektedir.

Espri: Güneş, ay, bulut gibi nesnelere göz, ağız, gülen yüz çizme davranışı resimde espri olarak yorumlanabilir.

Resim 32. Erkek, 8 Yaş

Resim 33. Erkek, 7 Yaş

RESİMDE RENK

Renk, çeşitli ışık kaynaklarından gelerek ışık frekanslarının yüzeye emilmesi ya da yansıtılması neticesinde oluşan algı olarak tanımlanmaktadır. Farklı bir tanımda ise renk, ışığın kendi öz yapısına ve nesneler üzerindeki yayılımına bağlı olarak göz üzerinde yarattığı etkidir.

Literatürde renk kullanımının duygu ve zihinsel süreçlerin sembolü olabileceği gibi, ciddi ruhsal ya da bedensel etmenlere işaret edebileceği de ifade edilmektedir. Golomb (1992) çalışmasında renkleri insanın içsel dünyasına uzanan bir yol olarak tarif etmektedir. Çalışmalar ve uzman deneyimleri bazı renklere belirli anlamlar yüklemiş olsa da renklerin anlamlandırılmasında kişisel deneyimlerin, kültürel ve toplumsal etkilerin izi olduğu bilinmektedir.

Renk konusunda değişmez sonuçlara varmanın zor olduğu ve kullanılan renklerin psikolojik anlamlarının çocuktan çocuğa değişebileceğini vurgulamaktadır. 4 yaşa kadar renk seçiminin bilinçli olmadığı ve çocuğun eline hangi renk kalem geçerse onu kullandığına inanılmaktadır. Golomb (1990) 4 yaşından itibaren çocuğun bilinçli renk seçimi yaptığını söylemektedir. Burkitt ve arkadaşları (2003) ise çocukların *güzel* olarak tanımladıkları ve beğendikleri nesneler için en çok

beğendikleri renkleri, beğenmedikleri nesneler içinse daha az sevdikleri renkleri, nötr oldukları nesneler içinse ne sevdikleri ne de sevmedikleri yani arada kaldıkları renkleri kullandıklarını ifade etmişlerdir. Aynı çalışmada çocukların *kötü/olumsuz* figürler için en sık kullandıkları rengin siyah olduğu da ifade edilmiştir. Perkins (1977) çalışmasında, prognozu (hastalığın seyri, iyileşme şansı) az fiziksel hastalığı olan 3-12 yaş grubu çocuklarla yaptığı çalışmasında siyah ve kırmızının en sık kullanılan renkler olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Duygusal anlamda sağlıklı bir çocuk resimlerinde çok fazla renk kullanabilir. Özellikle belirli renk ya da renklerin aşırı kullanımı resimle ilgili oldukça fazla şey anlatır. Çocuk resimleri ile ilgilenen araştırmacıların birleştikleri ortak nokta, renklerin duygu ve hislerin sembolü olabileceği ve ciddi ruhsal ve bedensel etmenlere işaret edebileceği yönündedir. Schulz (2007) çalışmasında çocuk resimlerindeki renk anlamlarının genellenemeyeceğini ancak renklerin yaşamın nasıl algılandığına dair işaret olduğuna vurgu yapmıştır.

LİTERATÜRDE RENKLERİN ANLAMI

Renkleri 3'e ayırmak mümkündür. Bunlar ana renkler, ara renkler ve nötr renklerdir. Bunların haricinde sıcak ve soğuk renklerden de bahsedilebilir.

ANA RENKLER

Doğada saf haliyle yer alan ve renk çemberinde birbirine eşit mesafede olan üç renge, ana renk denmektedir. Bu renkler; sarı, kırmızı ve mavidir.

Kırmızı: Gücü, neşeyi ve mutluluğu ifade eder. Kullanıldığı ortamda dinamik, canlı bir etki oluşturmaktadır. Negatif anlamda ise korku, stres, aşırı öfke ve kontrolsüz tutkuyu öne çıkarmakta, kan basıncını arttırmaktadır. Kırmızı rengi çok fazla kullanan çocukların zaman zaman saldırgan ve iddiacı davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Kırmızı rengi sık kullanan veya tüm sayfayı kırmızıya boyayan çocuklar duyguları hakkında ipucu verebilmektedir. Venger'e (2011) göre kırmızı rengin fazla kullanımı geçici kaygı ve duygusal gerilime işaret eder. Kırmızı renk her zaman tercih ediliyorsa nörotik durum veya ruhsal çatışmadan söz

edilebilir. Kırmızı renk diğer koyu renk tonlarıyla sık kullanılıyorsa depresyondan söz edilebilir.

Sarı: Kullanıldığı ortamda dikkat çekici bir etki yaratmaktadır. Canlılık, ışık ve enerji gibi olumlu duygularla ve aileye bağımlı olmakla ilişkilendirilir. Altın sarısı renk kullanıldığı ortamda zenginliği ve şöhreti temsil ettiği gibi, spiritüel (ruhsal/manevi) anlamlar için de kullanıldığı olmaktadır. Negatif anlamda ise çok parlak ve dikkat çekici olmasından dolayı sinir sistemini fazla uyararak, rahatsızlık verebilmektedir. Sarı renk çocukların bir şeylere özlem duyduğunu anlatabildiği gibi, hüznü de çağırıştırabilmektedir.

Mavi: Sakinliği, dengeli olmayı, umudu, mutluluğu temsil eder. Sessiz ve sakin bir ortam yaratmak için kullanılmaktadır. Negatif anlamda ise hüznü ve iç karartıcı bir etki yaratabilmektedir. Mavi renk çocuğun huzurlu bir yaşantısının olduğunu ve kısıtlanmadığını da gösterebilmektedir. Bu rengi kullanan çocukların yaratıcılık yeteneğinin yüksek olduğu söylenebilir.

ARA RENKLER

Ana renkleri belirli oranlarda birbiriyle karıştırdığımızda oluşan renklere ara renkler denmektedir. Bu renkler turuncu, mor ve yeşildir.

Turuncu: Enerji vermekte, yaratıcılığı ve hırsı harekete geçirmektedir. Baskın olarak kullanılması nevroz ve huzursuzluğa yol açabilmektedir. Tedirginlik, düşmanca duygular, yaşam ve ölüm arasındaki mücadele, azalan enerjiyi temsil ettiği söylenebilir. Turuncu rengi kullanan çocukların daha ziyade arkadaşlık, sempatiklik ve hayali duygularının ön plana çıktığını söylemek mümkündür.

Yeşil: Bedensel ve zihinsel yorgunluk giderimi, huzurlu ve sakin ortamlar yaratmak için kullanılır. Baskın kullanımı tembelliğe yol açabilmektedir. Farklı bir ton olarak koyu yeşil sıkıcı ve tedirgin bir ortam yaratırken, açık yeşil fiziksel zayıflığı veya sağlığa kavuşmuş olmanın göstergesi olarak kullanılabilir. Yeşil renk çocukların doğaya düşkün olduğunu, kendini rahat hisseden bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Mor: Asaleti, itibarı ve kendine güveni temsil etmektedir. İnsanların iç enerjisi ve hislerini temsil eden bir renktir. İnsanların üretkenliği, zihin açıklığı, yeni fikirler bulma yetenekleri, hoşgörü ve düşünce gücü mor renkle bağlantılıdır. Negatif anlamda odaklanmada zorluk, aceleci davranma, nefret etme, başkalarının desteğine gereksinim duyma, sıkıntı gibi anlamlara gelebilmektedir. Mor renk yolunda gitmeyen bir şeylerin olduğuna işaret etmektedir. Bu rengin çok kullanımı çocuğun hayatından memnun olmadığını gösterebilir Ekşi (2005) şiddete maruz kalan çocukların resimlerinde ağırlıklı olarak mor rengi kullandığını ifade etmiştir.

NÖTR RENKLER

Siyah, beyaz ve gri renkler nötr renkler olarak isimlendirilmektedir.

Beyaz saflığı ve temizliği temsil etmektedir. Siyah ise yaşamın sonunu, korku, depresyon, duyguları içe atma, üzüntü, hüznün ve bilinmezliği ifade eder. Negatif anlamda ortamdaki sınırların görünürlüğünü azaltan bir renk olarak da tarif edilebilir. Siyah, ülkemizde ve Batı’da matem anlamına gelirken, Japonya’da mutluluk anlamına gelmektedir. Einstein’ın ise konsantre olabilmek için çalışma odasının perdelerini siyah tercih ettiği söylenmektedir. Siyah ve grinin karışımından oluşan gri renk ise enerjisizlik gibi hoş olmayan duyguları tarif etmektedir. Venger (2011) çalışmasında çoğunlukla koyu kahverengi, siyah ve gri renklerinin kullanımını depresif durum belirtisi olarak ifade etmiştir. Bunların dışında;

Lacivert: Mor ile mavi arasında bulunan lacivert; mantık, sezgi ve disiplini yaratıcılıkla birleştirmektedir. Olumsuz anlamda durgunluk ve zihinsel yorgunluk etkisi yaratabilmektedir. Venger (2011) göre lacivert ve mor renklerin çokluğu düşük moral veya aşırı duyarlılığa işaretken, mat renklerin çokluğu kaygı ve hassasiyet olarak yorumlanabilir.

Pembe: Geçmişte yaşanan bir problemin ya da hastalığın çözümü anlamında kullanılabilmektedir.

Kahverengi: Ebeveyn desteği, sevgi ve özlemi temsil için kullanılabilmektedir. Lawler ve Lawler (1965) çalışmalarında 4 yaş yuva çocuklarına hüznü bir hikaye anlatıldığında resimlerini kahverengiye

boyadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Resimlerinde kahverengi kullanan çocukların çoğunlukla korunmaya gereksinim duydukları, sevgi ve ilgi özlemi çektikleri söylenebilir. Ayrıca dışkı kontrolü konusunda sorunu yaşayan çocukların resimlerinde ısrarla kahverengi kullandıkları da görülmüştür.

Sıcak ve Soğuk Renkler

Sıcak renkler ateş ve güneşi anımsatan *kırmızı, turuncu, sarı, mavi, pembe* ve *kahverengidir*. Soğuk renkler su ve doğayı yansıtan *mavi, yeşil* ve *mor* renklerdir. Soğuk renkler ışığı çok daha az yansıttıklarından az titreşimli, durağanlık ve uzaklık yaratan etkilere sebep olmaktadır. Soğuk renklerde geri planda kalma eğilimi söz konusudur.

Resim 34. Kız, 11 Yaş

Resim 34’de gökyüzü için mavi, güneş için sarı, yer zemini çimenler için yeşilin tercih edildiği görülmektedir. Aslında bir anlamda resimde realizm özelliklerini görmek mümkündür çünkü her şey doğada olduğu renkle resmedilmiştir. Resmi çizen kız öğrencinin yaşı itibari ile artık gerçekçi renkleri kullandığı söylenebilir. Mavi renk çocuğun huzurlu bir yaşantısının olduğunu ve kısıtlanmadığını gösterirken, bu rengi

kullanan çocukların yaratıcılık yeteneklerinin yüksek olduğu söylenebilir. Yeşil rengin de bu resimde huzurlu ve sakin bir ortam yaratmak için kullanıldığı ve yeşil rengi kullanan çocukların doğaya düşkün olduğu yorumunda bulunulabilir. Aynı resimde öğrencinin sıcak renkleri tercih ettiği (sarı, mavi, pembe ve turuncu) görülebilir.

Resimde kullanılan renklerden şekillere ve figürlerin kağıttaki konumuna kadar pek çok öge birçok açıdan veri sağlayabilir. Sıcak renkler neşe, canlılık ve hareketi; soğuk renkler hüznü, rahatlık ve durgunluğu ifade etmektedir. Araştırmalarını renk konusuna yoğunlaştıran uzmanlar sıcak renkleri tercih eden çocukların sevecen, uyumlu ve işbirliğine önem veren bireyler olduklarını, soğuk renkleri seçen çocuklarınsa iddiacı ve çekingен çocuklar olduklarını söylemektedir. Farklı bir araştırmada ise büyük çocukların soğuk, küçük çocukların da sıcak renkleri tercih ettiklerini ortaya koymuştur. Bu tercihin sebebi olaraksa küçük çocukların doğal tepkisellikleri, büyük çocuklarınsa gelişmiş denetleme hislerinden kaynaklandığı ifade edilmektedir.

Renklerin resimde sadece bir araç değil aynı zamanda bir anlatım amacı olduğu ve renklerin bir araya gelerek ahenk oluşturduğu ifade edilir. Araştırmacılar resimlerinde sıcak renkleri kullanan çocukların daha olumlu algılara sahip olduğunu, daha işbirlikçi ve mutlu olduklarını söylerken; soğuk renkleri tercih eden çocuklarınsa daha öfkeli, uyumsuz ve huysuz olduklarını ifade etmişlerdir. Bulgular, sıcak renklerin olumlu duygularla, siyah ve mavi gibi donuk renklerinse olumsuz duygularla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Sıcak tonlar hoş ruh hallerini yansıtırken, koyu ya da soğuk renkler endişe, üzüntü veya tehdit hissini yansıtabilir ancak deneyim ve kültür faktörlerini bu noktada göz ardı etmemek önemlidir.

Bazı çalışmalar renk seçimi konusunda okulun ilk yıllarında cinsiyete bağlı eğilimlerin olduğunu göstermektedir. Araştırmalar sarı gibi sıcak renklerin olumlu imgelerle bağlantılı olduğunu, siyah ya da mavi gibi koyu renklerinse korku veya kaygıyı ortaya koyduğunu söylemektedir. Çalışmalar kızların sıcak renkleri, erkeklerinse soğuk tonları tercih ettiğini ancak bunların evrensel ya da sabit olmayan durumlar olduğunu ortaya koymaktadır. Kızlar sıcak tonları seçme eğilimindeyken, bunun evrensel bir durum olmadığı ve dikkatli yorumlanması gerektiğine de vurgu

yapılmaktadır. Çünkü renk, tek başına bir tanı aracı değildir ve anlamı içeriğe, ortama ve çocuğun gelişim düzeyine göre değişebilmektedir.

Çalışmalar, kız ve erkek öğrencilerin çizimlerinde renk kullanımı noktasında farklılıkların olduğunu ortaya koymaktadır. Kız öğrencilerin renk tercihinde ana ve ara renkleri tercih ettikleri, erkek öğrencilerinse renk seçiminde ana renkleri kullandıkları görülmüştür. Çalışmalar yaş ilerledikçe renk kullanımında çeşitliliğin arttığını göstermektedir. Bunun sebebi olaraksa yaş büyüdükçe gerçeklik algısının artması ve çocukların renk kullanımında figür ve nesneleri gerçek renklerinde kullanmaya çalışmaları gösterilmektedir.

Çevresine kolay uyum sağlayabilen çocuklar çoğunlukla saf ve tabii renkleri tercih ederler. Üzüntülü ve dertli çocuklarsa resimlerinde gri, kahverengi, mor ya da siyah renkleri tercih edebilirler. Aynı zamanda çekingen ve utangaç çocukların resimlerinde de gri, kahverengi, siyah ve mor gibi renklere sık rastlanmaktadır. Çocukların resimlerinde kullandıkları renklere odaklanırken tek bir rengin aşırı kullanımına özellikle dikkat edilmesi gerekir ki uyumlu çocuklar resimlerinde farklı renkleri kullanırken, duygusal olarak istikrarsız çocukların çoğu kez sadece birkaç renk kullanmayı tercih ettikleri söylenebilir.

Çocukların renk kullanımıyla ilgili 1-5. sınıflar arasında 125 öğrenci ve onların sınıf öğretmenleriyle yapılan çalışmanın sonuçları oldukça ilginçtir. Çocuklara en sevmedikleri renk sorulduğunda %45 oranında siyah ve siyaha yakın renkler olduğu ifade edilmiştir. Neden olaraksa çocuklar siyah rengin korkuyu temsil ettiğini söylemişlerdir. Aynı araştırmada resim eğitimi konusunda sınıf öğretmenleri okul ortamının yetersizliğine ve ailelerin resim eğitimi konusundaki olumsuz yaklaşımlarına vurgu yapmışlardır. Renk seçimi konusunda evde aile büyüklerinin müdahalesi, okul ortamında ise sınıf öğretmenlerinin %50 oranında yönlendirmelerinin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Oysa aynı öğrencilerin %77'si sınıfta özgürce resim yapmak istediklerini ifade etmişlerdir. Çalışmada çocukların yaşadıkları mutlu ve mutsuz olayların, çevre koşullarının, kültürün, inançların, kişisel farklılıklarının, cinsiyet ve

ÇOCUK RESİMLERİNİN GİZLİ DÜNYASI

tutulan futbol takımı gibi özel ilgi alanlarının renk seçiminde önemli olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Renklerin bir anlamı vardır ancak çocuğun tek bir resmine bakarak yorum yapmak doğru olmayacaktır. Bir rengin ne sıklıkta kullanıldığına bakmak gerekir. Örneğin kırmızı renk saldırganlığı, siyah renk depresif durumu ya da iç sıkıntısını ifade edebilir ancak çocuğun bu renkleri çok sevdiği için de kullanıyor olabileceği de unutulmamalıdır. Bu sebeple çocuklara resim yaptırırken gözlem yapmak ve sonrasında resim hakkında konuşmak doğru olmalıdır.

Yetişkinler için her rengin bir anlamı ve yorumu vardır. Yetişkinler aynı şeyi çocukların resimleri için de yaparak, renkle ilgili o güne kadar kafalarında oluşmuş kalıplara göre değerlendirme yapma girişiminde bulunabilirler. Oysa çocuklar her konuda olduğu gibi renk konusunda da yetişkinlerden farklı düşünüyor olabilir. Çünkü çocukların yaş gruplarına göre bile renk kullanımlarında farklılıklar olduğu bilinmektedir. Renk tercihinde çocukların kişilik yapılarının da etkili olabileceğine dair yorumlar vardır. Öğrencilerin;

En çok beğendiğin renk hangisi? sorusuna verdikleri yanıtlar şöyledir:

Mavi çünkü benim gözlerim mavi. Deniz ve gökyüzü gibi.

Mavi çünkü o da kendim gibi canlı.

Yeşil çünkü bana şekerleri hatırlatıyor.

Pembe çünkü bana iyi hissettiriyor.

Kırmızı çünkü sıcak, solmayan bir renk.

Siyah çünkü beni üzgün, soğuk, yavaş ve ölü gibi hissettiriyor.

Gri çünkü kamyonun çarptığı bir kedim vardı.

Kırmızı ve maviyi daha çok seviyorum çünkü gözünüze çarpıyor, şimşek gibi parlıyor.

İnsanların ruhsal durumları ile renk seçimleri arasında doğrudan bir bağın olduğunu ileri süren pek çok çalışma mevcuttur. Renkler elbette önemlidir ancak konu çocuk olduğunda dikkat edilmesi gereken şeyler

vardır. Örneğin çocuk hep siyah rengi kullanmışsa bu çocuğun depresyonda olduğu ya da kırmızıyı çok kullanmışsa saldırgan olduğu anlamına gelmez. Örneğin çocuk resim yaptığı esnada;

Renkli kalemleri yeterince var mı?

İstedığı renge kolayca ulaşabiliyor mu?

Ne sıklıkta aynı rengi tercih ediyor?

Seçeneği olduğu halde her zaman ağırlıklı olarak aynı rengi mi tercih ediyor yoksa mecbur kaldığında mı seçiyor?

Sık sık tercih ettiği rengi başka hangi renkle birleştiriyor? sorularına cevap aramak doğru olandır.

Çünkü çoğu kez özellikle anaokullarında grup halinde resimler yapılırken çocuklar kalemleri ortak kullanır. Bu durumda bulutların siyah, gökyüzünün kırmızı olma ihtimali yüksektir. Eğer aynı obje her seferinde aynı renge boyanıyorsa bu durum araştırılmalıdır. Aynı çocuk tarafından farklı zamanlarda çizilen resimler karşılaştırılmalıdır. Farklı zamanlarda çizilen resimler arasında göze çarpacak önemli bir değişiklik olup olmadığı da incelenmelidir.

ÇOCUK RESİMLERİNİ YORUMLAMA

Aile ve insan çiz testleri çocuk ve ergenlerde sık kullanılan projektif yöntemlerdendir. İnsan çiz testi kolay uygulanabilen, kültür ve cinsiyet ayrımcılığına neden olmayan ve sonuçlarının güvenilir oluşundan dolayı sık kullanılmaktadır. Aile çizimleri ise çocuğun diğer aile bireyleriyle olan ilişkileri, aile içindeki rolü, kendisini aile içerisinde nasıl gördüğü ve yaşadığı sorunlar hakkında ipucu vermektedir. Resim analizi ile varsa aile üyeleri arasındaki olası çatışmaları anlamaya çalışmak, çocuğun duygusal ve psikolojik olgunluğunu değerlendirmek ve aile içi iletişim tarzını ortaya çıkarmak hedeflenmektedir. Çocuklar resim yaparken özgür olduklarını hissederek çünkü resimde doğru veya yanlış yoktur. Bu süreçte çocuk amasız fakatsız özgürce çizer. Çocuk resimlerinin analizi neticesinde güvensizlik, kardeş kıskançlığı, şiddet, iletişim problemi, kayıp ve yas, sevgi eksikliği, istismar, ölüm isteği gibi pek çok durum hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür.

Çocuğa ‘Bir insan çiz ya da bir aile çiz. Bitirdikten sonra resminle ilgili konuşalım’ dedikten sonra başka bir yönerge verilmez ya da resmin nasıl yapılacağı konusunda çocuğa müdahalede bulunulmaz (kağıdın yönü, kullanılacak renkler vs.) Bunun nedeni ise projektif testin sonucunun bu müdahalelerden olumsuz etkilenmesi ve sonucu geçersiz kılma ihtimalidir. Çocuğun resim yaparken iç çekmesi, gerilmesi, mutsuz olması veya tam tersine neşeyle anlatması resmin duygusal tonunu belirler ve bunlar çok iyi gözlenmelidir.

Resimlere olan ilginin artması, çocuğun bilişsel gelişimi ve çizim özellikleri arasındaki bağlantıyı belirleyebilen bir dizi göstergenin tanımlanmasına yol açmıştır. Günümüzde çocuk resimleri yalnızca psikologların değil eğitimcilerin, sosyal çalışmacıların, çocuk doktorlarının, psikiyatristlerin hatta zaman zaman ebeveynlerin de ilgi alanına giren bir konu olmuştur. Resimleri analiz etme isteğinin arkasında yatan şeyse, resim yapmanın eski ve yaygın bir anlayış olmasından kaynaklı oluşudur. Mağara süslemeleri 40.000 yıl öncesine dayanmaktadır ve insanoğlunun ataları geçmişte insan figürünün kil modellerini mağara duvarlarına yapmıştır.

Çocuk resimleri ele alınırken figürlerin boyutu, saydamlık, kullanılan renkler vb. pek çok nokta dikkate alınmalıdır. Tabii bu yapılırken çocuğun yaşı, sosyo-ekonomik çevresi, içinde bulunduğu duygudurumu vs. hepsi birden dikkate alınarak değerlendirme yapılması değerlidir. Örneğin 4 yaşındaki bir çocuğun çiziminde boyun ve el parmaklarını ayrıntılı çizilmesi veya çizim boyutlarının gerçeğe yakın olması gibi teknik özellikler aranmaz. Tabii ki 4 yaş ve üzeri çocukların resimleri analiz edilebilir fakat çocuğun çizim durumu yapılacak analiz üzerinde etkilidir. Bunun sebebi ise çocukların zaman zaman yaş düzeylerine göre olmaları beklenenden geride olmaları yani karalama veya dairelerden oluşan çizimler yapma noktasında olmalarıdır. Durum bu olduğunda çocuk resimlerini analiz etmek mümkün olmayabilir. Çocuk ihmal ve istismarının yaşandığı ya da şüphe edildiği durumlarda ise yine yaş özellikleri dikkate alınarak resimde şaşırtan boyutlar, olmaması gereken figürler, resimde çok dikkat çeken kalın çizgilerle vurgulanmış objelere dikkat etmek önemlidir. Çocuğun güneşi büyük çizmesi mutluluğunu, koyu renkleri yoğun kullanması içsel kaygılarını gösterebilir ancak her resmin tek başına keskin bir anlam taşımadığı ve çocukların gelişim süreçlerinin doğal bir parçası olduğu dikkate alınarak değerlendirme yapılması sağlıklı olandır.

Çocuk resimlerinin doğru yorumlanabilmesi için çocuğun kendini algılama şeklinin doğru anlaşılması önemlidir. Resim, çocuğun kendisini ve çevresini o andaki algılayış şekliyle yani o andaki fenomeniyile ancak yorumlanabilir. Mümkün olduğunca varsayımlardan ve yetişkin kurgularından kaçınmak ve resimleri çocuk merkezli değerlendirmek doğru olandır. Çocuğun resimlerindeki semboller, çocuğunun kendi içselliğinin ürünleridir. Bu sembolleri çocuğun duygularının, korkularının, ilişkilerinin, beklentilerinin veya gereksinimlerinin dışavurumu olarak görmek gerekir. Gestalt yaklaşımına göre insanın, hakikatin ne olduğuyula ilgili anlayışı sabit olmayıp, devamlı surette değişen ve gelişen dinamik bir olgudur. Bu noktada çocuklar yaptıkları resimler ya da oynadıkları oyunlarla içinde bulundukları anı, kurguladıkları gerçekleri yetişkinlere nazaran daha iyi ifade edebilme becerisi ve cesaretine sahiptirler.

Psikolojik ve deneysel araştırmalar içerik, gerçekçi ve soyut ifade olmak üzere üç teknikle çocuk çizimleri hakkında fikir sahibi

olunabileceğini ortaya koymaktadır. *Gerçekçi ifade*de ağızda aşağı doğru eğim tasvir edilirken, *içerik ifade*si hava durumu temalarıyla aktarılabilir, *soyut ifade* ise renk ve imgelerle iletilebilir.

Resme ilk göz attığımızda ve elimize aldığımızda çıkarımlarda bulunmak mümkündür çünkü resimle göz göze geldiğimiz anda bize bir şeyler hissettireceği muhakkaktır. Ancak çocuk resimlerinin analiz edilmesi, üzerine yorum yapılması veya projektif testlerin sonuçlarını kullanarak tanı koymaya çalışmak tek başına yeterli olmayacaktır. Projektif test uygulayan ve analiz yapan uzmanlar, çocukların resimlerini yorumlarken ister istemez kendi duygularından, fikirlerinden veya bilgi birikimlerinden hareketle resimleri kendi perspektiflerinden yorumlama yoluna gideceklerdir. Bu noktada önemli olan şeyse uzmanın, yaptığı resim üzerine çocukla konuşması ve sorduğu sorularla resmi anlamaya çalışması olmalıdır.

Resmi tam manasıyla doğru şekilde yorumlayabilmek için acele etmeden, resimde görünenle görünmeyen arasında ne anlatılmak istendiğine odaklanmak, arka plandaki duygu ve düşüncüyü anlayabilmek önemlidir. Yetişkinlerin gördüğü ve algıladığıyla, çocukların anlatmak istedikleri farklı olabilir. Bunun önüne geçebilmek içinse çizimleri hakkında çocuklarla konuşmak ve soru sormak doğru olandır. Çocuklardan çizimlerini açıklamalarını istemenin amacı, çizimlerin yetişkinlerce yorumlanmasının önüne geçmektir ancak bu durum, çocukların amaçladığı anlamı paylaşmalarına her zaman yol açmayabilir.

II. BÖLÜM

Çocuklar sanatı yetişkinlerden daha iyi anlar çünkü onlar henüz kuralların ve kalıpların içine hapsolmemişlerdir.

Paul Klee

BİR İNSAN ÇİZ

Çocuk resmi üzerine yapılmış pek çok çalışma insan figürünün en gözde konu olduğunu ortaya koymaktadır. İnsan figürü çizimi ise geçen yüzyılın başlarından itibaren psikolojik değerlendirme alanında sıklıkla kullanılmaktadır. Zaman içerisinde özellikle çocuklar ve sözel iletişimi sınırlayan konuşma bozuklukları olan bireyler için uygun bir yöntem olması nedeniyle klinik değerlendirme ve terapötik amaçlarla da yaygınlaştığı söylenebilir. 1950'lerin başlarında Machover, insan figürü çiziminin çocuğun iç dünyasına dair fikir edinmek ve kişilik özelliklerinin anlaşılmasını kolaylaştırmak için kullanılabileceğini öne sürmüştür.

Resimlerde yer alan figürlerin büyük ya da küçük çizilmesi, eksik bırakılan figürlerin resme yansması, abartılı figürlerin resimde yer alması gibi pek çok faktör çocuk resimlerinde çizimleri yorumlayan uzmanlar için anlamlıdır. Aşırı bastırarak çizim yapılması, çok fazla silgi kullanılması, koyu renklerin sıklıkla kullanımı resimle ilgili fikir veren ayrıntılar olarak değerlendirilebilir.

Bu bölümde çocuk çizimlerinin gelişim basamaklarıyla (karalama dönemi, şematik dönem vb.) uyumlu olup olmadığı ve resmedilen figürlerin sembolik anlamları (büyük kafalar, eksik uzuvlar, bireylerarası hiyerarşi, kağıdın kullanılış şekli, penceresi olmayan evler vs.) ve çocukların çizimlerindeki renk tercihleri üzerinden resimler incelenecektir.

ÇİZİLMEYEN BEDEN BÖLGELERİ

Çizilen figürün vücut oranı ya da vücut parçalarının tam oluşu çocuğun motor koordinasyonu ile ilgili bilgi verir. Bedenin bir bölgesinin hiç çizilmemiş ya da silinmiş olması ya da karalanması o bölgeyle ilgili bir çatışmanın varlığını da akla getirebilir.

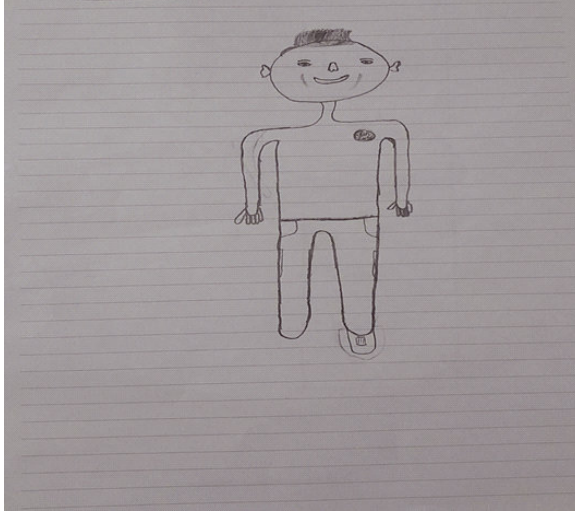
Resim 35. Kız, 6 Yaş

Resim 36. Kız, 9 Yaş (Eller, kulak ve (Eller ve ayaklar eksik) burun eksik)

Resim 37. Kız, 7 Yaş (Eller eksik)

Resim 38. Kız, 9 Yaş (Eller ve ayaklar eksik)

Resim 39. Erkek, 12 Yaş (Sağ ayak eksik)

Resimlerde çizilmeyen ellerin, çizilmeyen burun, ayak ve kulakların olduğu görülebilir. Çizilmeyen eller güvensizliği ve çevreye uyum sağlamakta zorlanan çocukları simgelerken, ayakların çizilmemesi destek görmediğini hisseden çocukları işaret edebilir. Bacaklar ve ayaklar bedeni destekleyen ve güçlendiren organlar olup, yokluğu çocuğun desteksiz kaldığı şeklinde yorumlanabilir. Çizimlerde kulakların olmayışı sosyal ilişkilerde sorun yaşayan, burun yokluğu ise başkalarıyla iletişim kurmakta zorlanan, kendi varoluşuyla ilgili problemleri olan bireyleri işaret edebilir. Çünkü burun, nefesin ve varoluşun bir temsildir. Resim 38’de kulakların saçın arkasında kaldığı ve bu nedenle görülmediği tahmin edilmektedir.

Genel olarak çocuk çizimlerinde el, burun ve kulak gibi farklı beden bölgelerinin çizilmemiş oluşu çocukların çizgisel gelişim basamakları noktasında geride oldukları şeklinde yorumlanabilir. 5 yaşın sonlarına doğru çocuk çizdiği figürün ayrıntılarına (parmak sayısı, ayakkabı detayı, dudaklar, kirpikler vs.) dikkat etmeye başlar. İlkel mantık halen devam etse de bu ayrıntılar çocuğun beyninin geliştiğinin göstergesidir. Artık 5 yaş ve sonrası için beklenen şey beden bölgelerinin tam olmasıdır. Resim 35’i çizen 6 yaşındaki çocuk hariç, diğer çocuklar şematik evre (7-9 yaş) ve sonrasına denk gelen gerçekçilik-doğalcılık dönem içerisinde. Şematik evre gerçekçi detayların olduğu ve çocuğun

insan figürünü tam çizmesinin beklendiği evre olarak tarif edilebilir. Ancak şematik evrede olmalarına rağmen çizim yapan çocukların tam insan figürü çizemedikleri ve insan figürlerinin beden bölgelerinin eksik olduğu görülebilmektedir. Resimlerde insan figürlerinde tüm gerekli detayların (eller ve kollar, ayaklar, burun vs.) bulunduğunu söylemek zordur. Resimlerde (resim 39 hariç) büyük kafa, ince gövde, kağıdı kaplayan çizimler dikkat çekmektedir. Resim 39’da (12 yaş) da erkek figürünün ayağının çizilmediği, eksik beden bölgesinin varlığından söz edilebilir.

Resimlerde eksik çizilen beden bölgelerine ek olarak tüm resimlerde (Resim 36 hariç, şaşkınlık ifadesi) figürlerin mutlu olduğu ve figürlerin kollarının iki yana açık olduğu yani iletişim kurma isteğinden söz edilebilir. Resimlerde figürlerin göz bebekleri detayının verilmiş olması, resim 37’de figürün küpe ve resim 38’de kız figürünün saçlarındaki toka detaylarının verilmesi bilişsel gelişimin göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu durum beynin bilişsel yani algılama, organize ederek kaydetme ve tekrar kullanabilme yeteneğinin gelişmekte olduğu şeklinde yorumlanabilir. İnsan figürlerinde göz bebeğinin oluşu ise kendilik gelişimi, çocuğun kendini sosyal ve güvende hissettiği şeklinde yorumlanabilir.

FİGÜRLERİN BOYUTU

Resim 40. Kız, 10 Yaş

Resim 41. Kız, 7 Yaş

Resim 42. Kız, 9 Yaş

Resim 43. Erkek, 10 Yaş

Çizilen insan ya da hayvan resmi aşırı büyük, tüm sayfayı kaplıyor veya sayfadan taşıyorsa endişe ve stresten söz edilebilir. Dürtü kontrol problemi veya hiperaktivite durumunda da büyük resimler çizilebilir.

Resimlerde figürlerin başlarının vücut ölçülerine oranla oldukça büyük olduğu, resim 40, 41 ve 43'ün sayfanın neredeyse tamamını kapladığı söylenebilir. Çocuklarda küçük baş çizimi olağan karşılanır ve durum beden boyutlarına hakim olmayışlarıyla açıklanabilir ancak büyük baş çizimi öğrenme isteğiyle yorumlanabilir. Başın gövdeyle orantılı oluşu ise normal kabul edilen bir durumdur. Büyük kafa çizimi çoğunlukla zihinsel kapasiteye verilen önemi ya da iletişim arzusunu gösterirken, küçük kafa çizimi yetersizlik hissini simgeleyebilir.

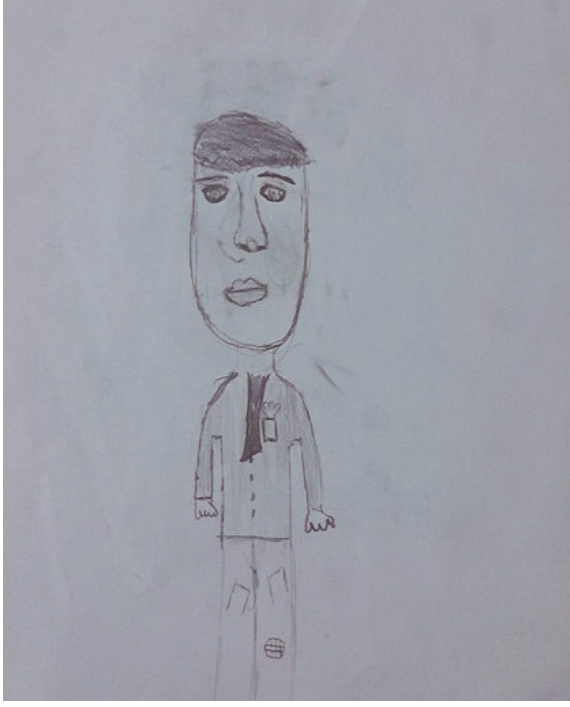
Genel olarak çocukların çizimlerinde (resim 40, 41, 42 ve 43) beden parçalarını orantılı şekilde aktarmadıkları yorumunda bulunulabilir. Sayfayı kaplayan büyük çizimler dürtüsellik, hiperaktivite ya da benmerkezci (egosantrik) yapıya işaret edebilir.

Resim 40 tam insan figürüne örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca figürün saçlarındaki toka detayı, kıyafetlerindeki detaylar, ellerdeki parmaklar oldukça başarılı bir çizim olarak yorumlanabilir. Moore (1986) 7-9 yaş grubu çocuklarla yaptığı çalışmada, bu yaş grubu çocuklarına renkli küpleri farklı açılardan gözlemlemelerine olanak vermiş ve 7 yaş grubu çocuklarının, 9 yaştakilere göre daha fazla hata yaptıklarına tanık olmuştur. Bu durumsa zihinsel gerçeklikten görsel gerçekliğe geçişi açıkça göstermektedir. Özetle çocukların büyüdükçe resimlerinin daha ayrıntılı, daha oranlı ve daha gerçekçi olacağı yapılan çalışmalarla da ortaya konmaktadır.

Şematik dönemde insan figürlerindeki ayrıntılar artmaktadır. Ayrıntı dönemi olarak da adlandırabileceğimiz bu dönemde çocuklar el ve parmaklara kadar ayrıntı çizmeye başlar. Buna kıyafetler hatta kıyafetlerin düğmeleri, süsleri de eklenebilir. Yer çizgisi bu dönemde kullanılmaya başlanır. Gerçekçilik dönemindeki bu çocuk için (resim 40) çizgi gelişimi noktasında oldukça başarılı olduğu be içinde bulunduğu dönemin özelliklerini sergilediği söylenebilir. Ayrıca yer çizgisi hariç diğer ayrıntıların resim 40'da yer aldığı ifade edilebilir. İnsan figürlerinde gövde ve yüz çizimlerindeki detaylar iyi düzeyde bir zekanın göstergesi olabilirken, bu durum resimde genel olarak planlama ve yerleştirmenin de başarılı şekilde gerçekleştirildiği şeklinde yorumlanabilir.

KAĞIDIN DIŞINA TAŞAN RESİMLER

Çizilen insan ya da hayvan resmi aşırı büyük, tüm sayfayı kaplıyor veya sayfadan taşıyorsa endişe ve strese söz edilebilir. Kağıdın dışına taşan resimler için depresif duygu durumundan da söz etmek olasıdır. Aşağıda yer alan resimler kağıdın dışına taşan çizimlere örnek olarak gösterilebilir.

Resim 44. Erkek, 10 Yaş

Resim 45. Kız, 11 Yaş

Resim 46. Erkek, 12 Yaş

Resim 47. Kız, 10 Yaş

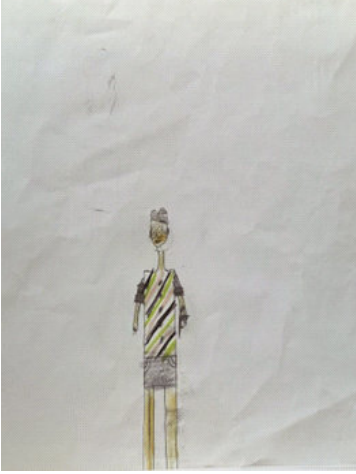
Resim 48. Kız, 8 Yaş

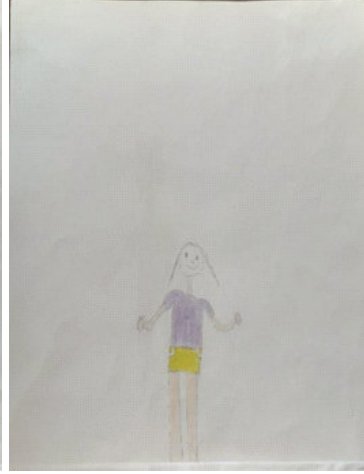
Resim 49. Erkek, 10 Yaş

Resim 50. Kız, 10 Yaş

Resim 51. Erkek, 10 Yaş

Resim 52. Kız, 10 Yaş

Resim 44'den 52'ye figürlerin ayaklarının kağıdın alt tarafından dışarı taştığı ve bu nedenle çizimde ayaklara yer verilmediği görülebilir. Bu durumda endişe, stres ya da depresif duygu durumundan söz etmek olasıdır. Kağıdın dışına taşan bu insan figürlerinde başka ayrıntılar dikkat çekmektedir. Resim 48'de ellerin olmayışı, resim 47'deki figürün elindeki silah detayı, resim 46'da büyük eller dikkat çekerken, resim 45 portre resmini andırmaktadır.

Resimde silah çocuğun oynadığı bir video oyunundan etkilenmesi ve izlediği bir filmdeki karakterin rol model alınması neticesinde çizilmiş olabilir. Bu durum doğal bir merakın resme yansıtılması şeklinde de yorumlanabilirken, çocuğun güçlü olma ya da kendini savunma refleksinden de kaynaklanıyor olabilir. Ya da yaşadıklarının, gördüklerinin veya şahit oldukların dışavurumu şeklinde de ifade edilebilir. Doğu ve Batı kültürlerinde erkek çocukların daha fazla şiddet ve saldırgan sahneleri canlandırmayı seçtikleri, daha koyu ve soğuk renkler kullandıkları çalışmalarla ortaya konmuştur.

Bir insan çiz testiyle yapılmış çalışmalarda, çocukların çizimlerinde çoğunlukla kendi cinsiyet figürlerini tercih ettikleri ortaya konmuştur. Resim 47'yi 10 yaş kız öğrenci yapmış olmasına rağmen insan çiziminde erkek figürü çizmeyi tercih ettiği görülmektedir. Araştırmalar çocukların çizimlerindeki figürlerin kendi cinsiyetleri ile uyumlu olduğunu söylese de durum bu resimde farklıdır. Bu durum ebeveyn duyulan hayranlıkla, onlara olan bağımlılık veya özdeşim kurma arzusunun göstergesi olarak yorumlanabilir. Karşı cinsi çizmek bazen anatomik farklılığı anlama gereksiniminden kaynaklı doğal bir merak olarak da yorumlanabilir.

Resim 50'de kız figürünün kıyafet (çorap detayı), gövde/kollar (boyun ve parmak detayı gibi), yüz çizimindeki detaylar (göz bebekleri) ve saçların örgülü oluşu gibi pek çok ayrıntı iyi düzeyde bir zekanın göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu anlamda resimde genel olarak planlama ve yerleştirmenin (kağıdın dışına taşan ayaklar hariç) başarılı şekilde gerçekleştirildiği söylenebilir. Kültürler arası çalışmalarda çocukların çizim becerilerindeki evrensel gelişim özellikleri incelendiğinde kız çocuklarının resimlerinde erkek çocuklarına nazaran ve büyük yaş gruplarının küçük yaş grubu çocuklara göre resimlerinde daha fazla ayrıntıya yer verdikleri ifade edilmiştir.

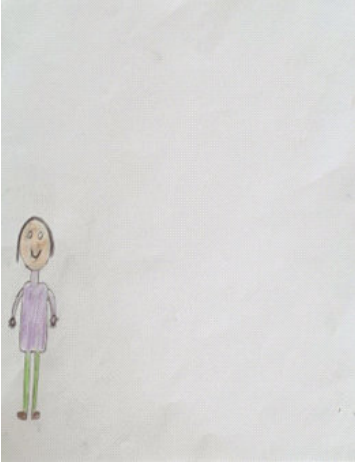
Yüzler, jestler ve sahne seçimleri çoğunlukla duyguları doğrudan yansıtırken; sayfa düzeni, renk seçimi ve tekrarlanan semboller çocuğun ilişkileri, mekanları ve olayları nasıl algıladığını ortaya koymaktadır. Şu bir gerçektir ki tecrübe arttıkça seçimler de daha bilinçli ve çok katmanlı olmaktadır (Resim 50).

Resim 46’da insan figürünün ellerinin oldukça büyük çizildiği dikkat çeken bir başka ayrıntıdır. Bu durum çevreye karşı duyulan öfke hissinden, dürtü kontrol güçlüğünden veya çevresine karşı olan saldırgan eğilimin bir göstergesi olarak da yorumlanabilir. Ya da otoriteye duyulan korkudan da kaynaklı olabilir. Elin çizimi (açık, kapalı ya da yumruk halinde oluşu) çizim şekline göre farklı anlamlar taşıyabilir.

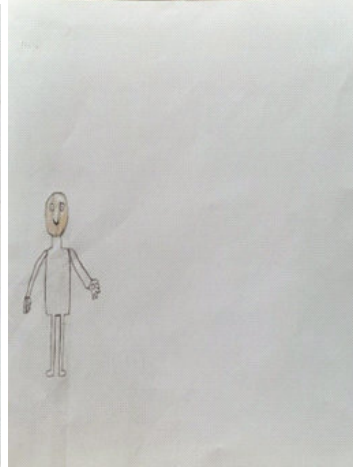
RESMİN KAĞIDA YERLEŞTİRİLME ŞEKLİ

Öncelikle baskın el faktörünün bu noktada önemli olduğu vurgulanmalıdır. Beynin baskın tarafına göre kullanılan el değişiklik gösterebilir. Resim analizi yapılırken çocuğun baskın elinin hangisi olduğu bu noktada dikkate alınmalıdır. Yorumlar yapılırken sol elin kullanılma durumuna göre değil sağ elin de kullanılıyor olma durumu dikkate alınarak değerlendirmede bulunmak doğru olmalıdır.

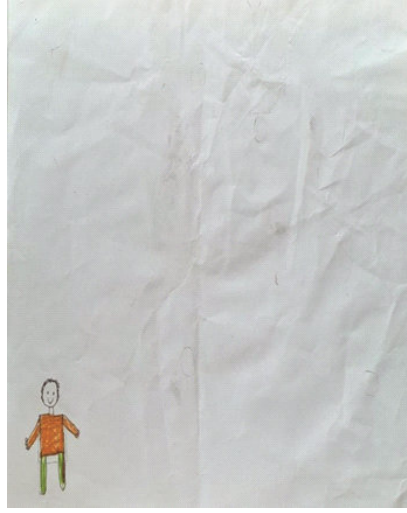
Resmin kağıda yerleştirilmesi konusunda aynı çocuğun resimleri farklı zamanlarda boyut açısından değişiklik gösteriyorsa duygusal dalgalanmalar sorgulanabilir. Yani, çocuk bir resminde küçük, diğer resminde büyük figürlere yer veriyorsa bu durum dikkatlice incelenmeli ve değerlendirme buna göre yapılmalıdır.

Resim 54. Kız, 10 Yaş

Resim 55. Kız, 10 Yaş

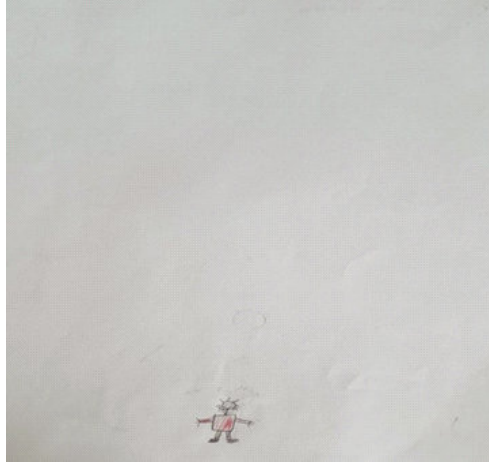
Resim 56. Kız, 9 Yaş

Sayfanın sol tarafı geçmişi, gelenek ve bağları temsil eder. Kağıdın sol tarafına çizim yapan çocuğun anne babaya olan bağımlılığından söz edilebilir. Machoover'a göre çizimleri sola yerleştirmek ben merkezci kişiliğin göstergesidir. Kağıdın sol ve alt tarafı olumsuzluğu, depresif duyguları, güvensizlik ve pasifliği temsil eder. Resim kağıdın alt kısmına yapılıyorsa iç kapanıklık, yetersizlik, depresif özelliklerden söz etmek olasıdır.

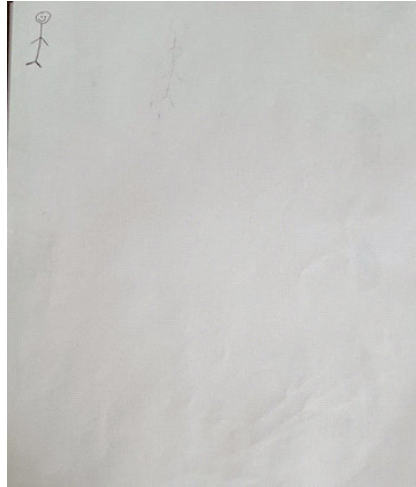
Resim 57. Kız, 9 Yaş

Resim 58. Erkek, 9 Yaş

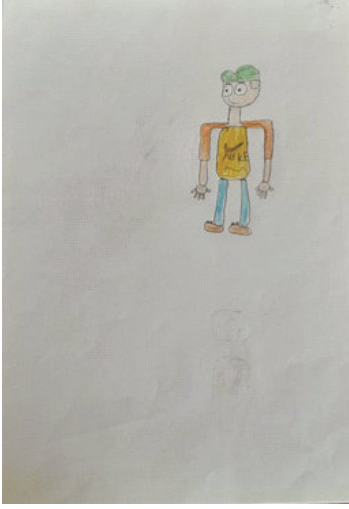
Resim 59. Erkek, 8 Yaş

Kağıdın küçük bir kısmının kullanılması, figürlerin küçük çizilmesi ya da dağınık/kenarda yer alması tedirginlik ya da geri çekilme sinyali olarak yorumlanabilir ve içe kapanıklıktan söz edilebilir. Bu durum dengede olmayan birtakım duyguların varlığına işarete ediyor olabilir. Sayfanın küçük bir köşesine sıkışmış minik çizimler çekingenlik, değersizlik hissi, korku ya da içe kapanıklıkla ilişkilendirilebilir. Bu noktada kağıdın merkezini kullanmak ve figürleri yer çizgisi üzerine yerleştirmek sağlıklı olandır.

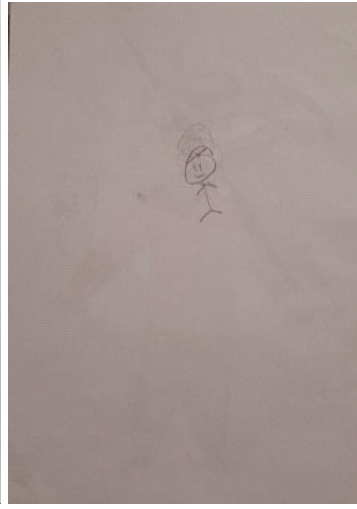

Resim 60. Erkek, 10 Yaş

Figürlerin kağıdın en üst kısmına sıkışması çocuğun gerçeklerden kaçma, hayal dünyasına sığınma, ulaşılması güç hedeflerini veya yaşadığı kaygıyı anlatıyor olabilir. Resim 60 buna örnek gösterilebilir. Aynı resmin kağıdın sol üstüne yerleştirilmiş olduğu da görülebilmektedir. Sayfanın solu çoğunlukla geçmişi ve aile bağlarını (özellikle anneyi), sağ tarafı ise geleceği, sosyal çevreyi ve babayı sembolize etmektedir. Resim 60'da çocuğun çöp adam çizdiği de görülebilmektedir. 4 yaş (şema öncesi dönem) çocukları artık çöp adam çizmeye başlar. Bu resmi çizen öğrencinin 10 yaşında olduğu düşünüldüğünde çizgisel gelişim geriliğinden söz etmek olasıdır.

Resim 61. Erkek, 10 Yaş

Resim 62. Erkek, 10 Yaş

Sayfanın sağ tarafı geleceği ve hedefleri temsil eder. Kağıdın sağ tarafına kendini konumlandırmış çocuk için özgürleşme, sosyalleşme gereksiniminden söz edilebilir. Machoover'a göre çizimleri sağa yerleştirmek çevre merkezli kişiliğin göstergesidir. Kağıdın sağ tarafı olumlu duygular, aktiflik, netlik ve somutluk alanıdır. Resim 61 ve 62'de bu özelliği görmek mümkündür.

Resimde sağlıklı olan kağıdı bütün olarak algılayıp, resmi merkeze yerleştirmektedir. Merkeze çizim güven verici olarak algılanır. Dağınık veya kenarda yer alan figürlerse tedirginlik ya da geri çekilme sinyali olarak yorumlanabilir. Büyük ve merkeze yerleştirilen figürler irade ve özgüveni

ortaya koyarken, küçük ve kenara yerleştirilmiş figürler içe kapanıklığın göstergesi olabilir. Resim 63, 64, 65, 66, 67 merkeze yerleştirmeye örnek verilebilir.

Resim 63. Kız, 9 Yaş

Resim 64. Kız, 10 Yaş

Resim 65. Kız, 11 Yaş

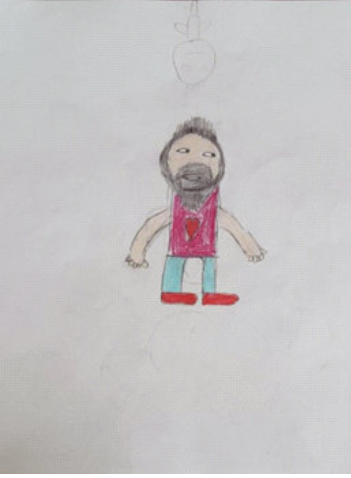
Resim 66. Erkek, 9 Yaş

Resim 67. Kız, 9 Yaş

Çocukların resimlerine göz attığımızda figürlerin kağıt üzerinde boşlukta uçuşur vaziyette resmedildiğini görebiliriz. Altı yaş çocuğunda yavaş yavaş yer çizgisi görülmeye başlanır ve figürler bu çizginin üzerine yerleştirilir. Resim 66 hariç diğer resimlerin hiçbirinde yer çizgisinin olmadığı ve bu nedenle figürlerin boşlukta ve havada durur hissi verdiği ortadadır.

Doğu ve Batı kültürlerinde kız çocuklarının kral ve kraliçe gibi insan temaları, iç mekan durumları, çiçek ve hayvanları çizme eğiliminde oldukları, daha huzurlu ve sakin sahneleri tasvir ettikleri, ayrıntılı çizimler yaptıkları, daha çeşitli ve sıcak renkler kullanma eğiliminde oldukları çalışmalarla ortaya konmuştur. Resim 67’de kız öğrencinin başında tacı olan, elindeki çanta ayrıntısıyla kraliçeyi anımsatan bir çizim gerçekleştirdiği görülebilmektedir.

Aşağıda (resim 68, 69, 70, 71, 72, 73 ve 73) merkeze yerleştirmeye örnek resimler yer almaktadır.

Resim 68. Erkek, 10 Yaş

Resim 69. Kız, 10 Yaş

Resim 70. Erkek, 10 Yaş

Resim 71. Erkek, 9 Yaş

Resim 72. Kız, 10 Yaş

Resim 73. Kız, 10 Yaş

Resim 74. Kız, 9 Yaş

Resim 68, 69, 70, 71, 72, 73 ve 74’de figürlerin merkeze yerleştirildiği görülebilmektedir. Resim 73 hariç tüm figürlerin kollarının iki yana açık olduğu görülebilir. Kolların iki yana açık oluşu kişinin iletişim açık oluşuyla, sosyalleşme gereksinimi ya da insanlarla temas

içinde olma ihtiyacıyla açıklanabilir. Yine bu resimlerde parmak detayları, saç/sakal detayları, göz bebekleri detayları dikkat çekmektedir. Dişler saldırganlık ifadesi olarak yorumlansa da resim 66 ve 67’de saldırganlık emarelerinin olmadığı söylenebilir. Nitekim insanlar mutluyken de dişleri gözükebilir.

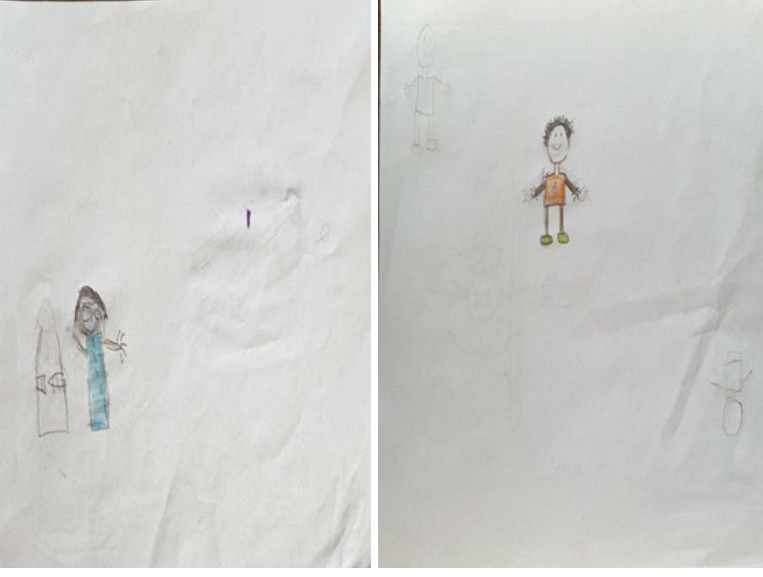
SİLİNEN, TEKRAR TEKRAR YAPILAN RESİMLER

Silik, kesintili çizgiler hassas ve kırılgan kişilik yapısının göstergesi olabilir. Bastırılarak çizilen kalın çizgiler saldırgan dürtülerin göstergesi iken, kalemi ne kadar bastırarak çiziyor? Çizgiler nasıl? sorularına cevap aranmalıdır. Çizgiler ince, silik ve belirsizse çekingenlik, pasiflik, zihinsel yorgunluk ya da ince motor problemlerinden söz edilebilir. Çocuk silgiyi sık kullanıyorsa öz güven problemi, yüksek kaygı düzeyi ve duygusal dalgalanmalar yaşıyor olabilir. Çocuk resim yaparken önce kesik kesik çizgiler, sonrasında üstünden daha kalın şekilde geçiyorsa kaygısını kontrol etmek istediği düşünülebilir. Resmin ana hatları kalın ve belirgin çizilmişse ve kağıda iz bırakmışsa duygusal gerilim ve dürtüsellikten söz edilebilir. Çizilen yer kalem baskısından dolayı yırtıldıysa çatışma, saldırganlık veya hiperaktivitenin varlığı sorgulanabilir.

Resim 75. Erkek, 10 Yaş

Resim 76. Erkek, 9 Yaş

Resim 77. Erkek, 10 Yaş

Resim 78. Erkek, 8 Yaş

Resim 75, 76, 77 ve 78’de daha öncesinde yapılmış, silinmiş ya da arka sayfada resmedilmeye çalışılmış farklı çizimlerin olduğunu görmek mümkündür. Bu resimleri çizen çocuklarda özgüven probleminden ya da duygusal dalgalanmalardan söz etmek olasıdır. Sayfadaki bir figürü sürekli silip yeniden çizmek o figüre karşı duyulan aşırı kaygıyı, mükemmeliyetçiliği veya o kişiyle ilgili içsel bir çatışmayı gösterebilir.

Altı yaş çocuğunda artık yer çizgisi görülmeye başlanır ve figürler bu çizginin üzerine yerleştirilir. Bu yaş çocuğunun resimlerde daha fazla ayrıntı görülür ve ayrıntı için harcanan zaman çocuğun dikkat seviyesi hakkında bilgi de verir. Genel olarak resimlerdeki figürlerin havada uçar bir görüntü sergilediği ve düzensiz bir algı yarattığı söylenebilir. Çocukların yaş düzeyleri de dikkate alındığında çizim özellikleri ve gelişimsel olarak resimlerin beklenen düzeyin gerisinde olduğu yorumunda bulunulabilir.

MUTLU ÇOCUK RESİMLERİ

Çizilen resimde figür mutluyorsa bu durumda çocuğun da mutlu olduğu yorumunda bulunulabilir.

Resim 79. Erkek, 9 Yaş

Resim 80. Erkek, 9 Yaş

Resim 81. Kız, 9 Yaş

Resim 82. Kız, 6 Yaş

Resimlerde tüm figürlerin gülümsediği görülebilmektedir. Resim 81 ve 82’de sevginin bir göstergesi olarak kalplerin kullanıldığı, resim 79, 80 ve 81’deki figürlerin kollarının iki yana açık olduğu ve sosyalleşme, iletişim gereksiniminden söz edilebilir. Figürü kağıdın ortasına yerleştirmek ise çoğunlukla yüksek benlik saygısı ve dengeli bir iç dünya ile ilişkilendirilebilir. 4 resimde de figürlerin merkeze yerleştirilmiş olduğu söylenebilir.

HAYAL ÜRÜNÜ/CANLI DIŞI ÇİZİMLER

Resim 83. Erkek, 9 Yaş (Robot çizimi)

Doğu ve Batı kültürlerinde erkek çocukların seçtiği temaların uzay, canavar ve dinozor gibi doğaüstü ve sıra dışı özelliklere sahip olduğu, mobil ve mekanik nesneleri, binaları çizme eğiliminde oldukları, daha fazla şiddet ve saldırgan sahneleri canlandırmayı seçtikleri, daha koyu ve soğuk renkler kullandıkları görülmüştür. Resim 83’de bu duruma örnek gösterilebilir.

Çizimleriyle çocuklar pek çok şeyi kelimeler olmadan da rahatlıkla anlatabilir. Bunlar sevdikleri ya da sevmedikleri şeylerden tutun da özlemini duydukları, istedikleri, sevgi besledikleri (hayvanlar gibi),

arkadaşları, hayal gücünün çok ötesinde olan şeyler, bilim kurgu vs. her şey olabilir. Bu yöntemle neyi nasıl söylemek istiyorlarsa ifade edebilir, çizimleriyle kendilerini bize en doğal halleriyle amasız, fakatsız anlatabilirler.

Resim 84. Kız, 6 Yaş

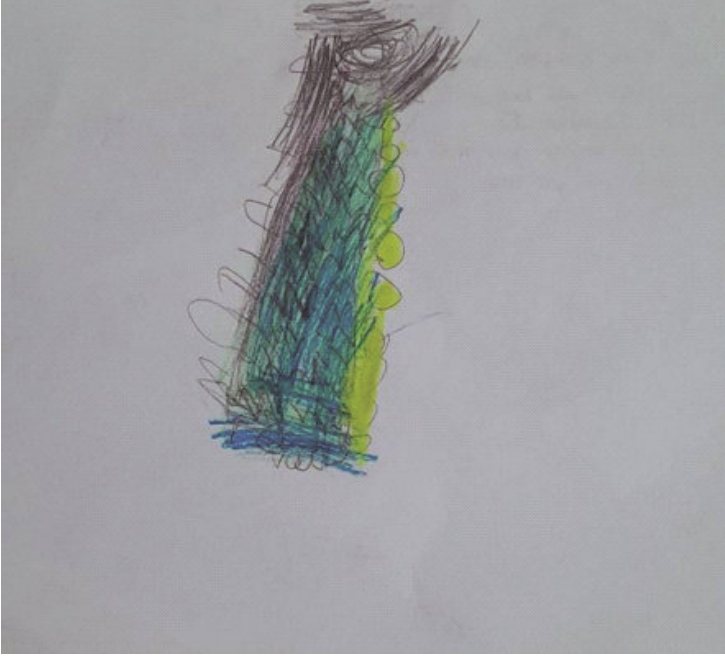
Çocuk, resimlerinde kullandığı renkleri geçmişinden getirdiği bir takım kalıtsal izlerle birlikte, renklere yüklediği anlamlar doğrultusunda kullanmaktadır. Bir çocuk, resminde insanın yüzünü kırmızıya boyuyorsa, kırmızı renkle öfke arasında kurduğu ilişki söz konusu olabilir. Ancak hayatından memnun bir çocuk da resminde kırmızı rengi tercih edebilir. Resim 84’de havada uçar gibi duran, el ve ayak gibi farklı beden bölgelerinin eksik olduğu, tam olmayan bir insan figüründen söz etmek olasıdır. Yüzünün kırmızıya, kolların sarıya, saçın da pembeye boyandığı görülmektedir.

Çocuk resimleri ile ilgilenen araştırmacıların birleştikleri ortak nokta, renklerin duygu ve hislerin sembolü olabileceği ve ciddi ruhsal ve bedensel etmenlere işaret edebileceği yönündedir. Schulz (2007) çalışmasında çocuk resimlerindeki renk anlamlarının genellenemeyeceğini ancak renklerin yaşamın nasıl algılandığına dair işaret olduğuna vurgu

ÇOCUK RESİMLERİNİN GİZLİ DÜNYASI

yapmıştır. Bu anlamda resim 84'ü yapan kız öğrencinin çizimini yaş düzeyini de dikkate alarak yorumlamak, farklı resimlerini incelemek ve ne sıklıkta yüz bölgesinde (özellikle) kırmızı rengi kullanmış ona bakmak gerekir.

Sıcak renkler (kırmızı, turuncu, sarı) sevecen, enerjik, dışa dönük ve uyumlu çocukların resimlerinde baskındır. Ancak kırmızının aşırı ve yıkıcı (karalama, her yeri boyama) kullanımı gizli bir öfkeyi de barındırabilir. Soğuk renkler (mavi, yeşil, mor) ise çoğunlukla duygularını kontrol edebilen, sakin, bazen de mesafeli ve içe dönük çocukların tercihidir.

Resim 85. Kız, 6 Yaş

Resim 85'de öğrenci ilk önce ablamı çizdim dese de sonrasında figürün yüzünü karalamıştır. Daha sonra ise *Cin* çizdim öğretmenini demiştir. Öğretmeninin yorumu ise, arkadaşlarınınkini beğenip kendisininkini beğenmediği için karalamış olduğu yönündedir.

Çocuklar resimleri aracılığıyla bastırdıkları duygularını hayal dünyasıyla bir araya getirerek kendilerine huzursuzluk veren duygularından kurtulmuş olurlar. Çocuklara üzüntü nedir? diye

sorulduğunda ebeveyninin ona kızması, oyuncağının kırılması, sevdiği birinin ölmesi, aile içerisindeki fiziksel ya da duygusal şiddet gibi unsurlara vurgu yaptıkları görülmüştür. Bu yanıtların ardından üzüntüyle bağlantılı duygularını resmeden çocukların tek renk kullandıkları da gözlemlenmiştir. Ayrıca var olmayan şeylere ilişkin korkularını da resimlerine yansıttıkları olmaktadır.

Özenle boyanan kişi çocuğun önemseydiği kişi olabilirken, olumsuz duygular hissedilen kişiler çocuk tarafından siyah renge boyanabilir ya da karalanabilir. Renkler, çocukların anlık veya kronik duygu durumlarının en net yansımalarıdır. Ancak renk analizinde çocuğun yaşı (küçük yaşlarda renkler sadece rastgele seçilir) ve o an elinin altında bulunan boyaların çeşitliliği unutulmamalıdır.

RESMİ ÇERÇEVE İÇERİSİNE ALMAK

Resimde gökkuşağı genellikle umut, mutluluk, huzur, yeni başlangıçlar ve iyimserlik anlamına gelir. Resmi çerçeve içerisine almaksa resmi odak noktası haline getirmek, dış çevreden izole etmek ya da koruma altına almak, korunmak anlamlarına gelebilir. Resim 86, 87, 88 ve 89’da bu ayrıntıları görmek mümkündür.

Resim 86. Kız, 9 Yaş

Resim 87. Kız, 9 Yaş

Resim 88. Kız, 7 Yaş

Resim 89. Kız, 7 Yaş

BİR AİLE ÇİZ

*Çocuklar resim yaparken yalnızca gördüklerini değil, bildiklerini
ve hissettiklerini de çizerler.*

Jean Piaget

Resim, çocukların sözlü olarak aktaramayacağı zihinsel temsillerini ve bilinçaltlarındaki yönlerini ifade etmelerine olanak tanıyan bir enstrümandır. Aile çizimlerinin kullanımı genellikle klinik ve teorik bir temele dayansa da sağlam bir ampirik temele dayanmaz. Bununla beraber son dönemlerde çocukların aile çizimleri ampirik araştırmalarda giderek daha fazla incelenmeye başlanmıştır. Araştırmacılar ve terapistler için çizimler çocukların iç dünyalarına, aileleri ve ebeveynlerine ilişkin algılarına ışık tutabilmektedir. Piperno, Di Biasi ve Levi (2007) çalışmalarında fiziksel veya cinsel istismara uğramış çocukların çizimlerinin, istismara uğramamış çocukların çizimlerine kıyasla daha fazla duygusal sıkıntı ortaya koyduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Dil yeterliliği düşük evlatlık çocuklar, seçici mutizmli çocuklar ya da dil güçlüğü içeren diğer klinik durumlar (DEHB’de hızlı ve kafa karıştırıcı konuşma) gibi durumların yanı sıra çocuğun korkmuş, isteksiz ya da aile ilişkileri hakkında iletişim kurmaya alışkın olmadığı durumlarda (istismara uğramış çocuklar gibi) veya depresif annelerin çocuklarında resim analizi oldukça işlevsel olabilmektedir. Resimler çocuğun çevresi, ailesi ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerini gösterir ve bu yolla çocuğun gözünden aileyi görmemizi sağlar. Çocuklar aile resimlerinde aile bireylerinin ve kendilerinin aile içi rollerini nasıl algıladıklarıyla ilgili bilgiler verirler. Resimler, bilinç ve bilinçaltı düzeylerin ortak ürünüdür. Çocuğun yaşamında sık tanık olduğu ya da yakın çevresinde yaşadığı bir olay onda derin izler bırakabilir. Çünkü çocuklar bilinçaltılarındaki deneyim ve anıları resimlerine yansıtmaktadır.

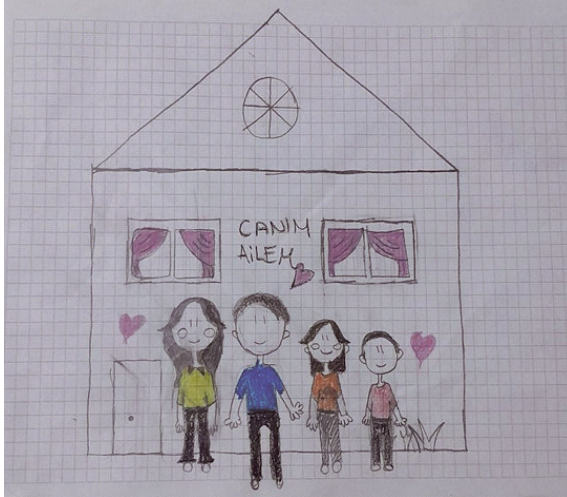
Çocuk resimlerindeki ev figürü çocuğun kendini güvende hissedip hissetmediğini, iç dünyasını bize anlatır. Çocuklar sözel olarak ifade edemedikleri aile içi dinamikleri çizimleri aracılığıyla anlatır. Resmedilen

ÇOCUK RESİMLERİNİN GİZLİ DÜNYASI

evin boyutu, detayları, renk kullanımı, yolunun olup olmadığı, bacadan çıkan duman vs. çocuğun aile algısına dönük oldukça fazla ipucu sunar. Resim 90'da çizimi gerçekleştiren erkek öğrenci yazdığı yazıyla da esasen aile ve ev kavramlarına verdiği değeri ve bu iki kavramın onun için ne anlama geldiğini oldukça net ortaya koymaktadır. Sayfanın merkezinde yer alan büyük ev, çocuğun aile içerisinde kendisini güvende ve değerli hissettiği şeklinde yorumlanabilir. Evi merkeze almanın, ev ortamının çocuk için öneminden söz edilebilir.

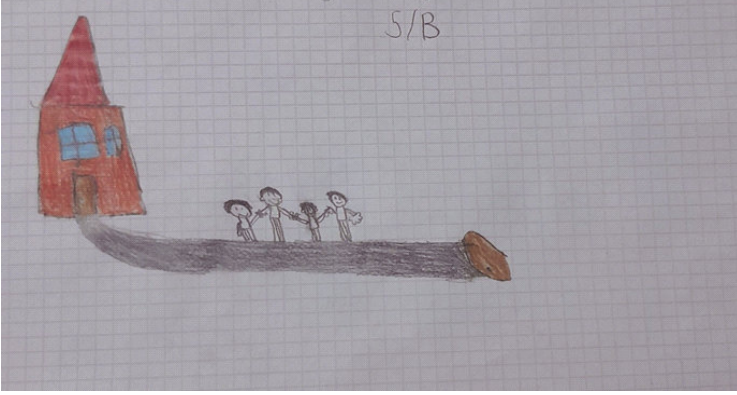
Resim 90. Erkek, 10 Yaş

Resim 91. Kız, 11 Yaş

Resim 91'de ise mutlu bir aile ortamının tasvir edildiği, kapısı açık, 4 kişilik çekerdik aileye ait bir resim yer almaktadır. Çocuk resimlerinde

eve giden yol çocuğun dış dünya ile olan iletişimini, sosyal ilişkilerini ve hayata katılım arzusunu simgeler. Ev çocuğun güvenli limanı ve ailesini temsil ederken, yol ise bu güvenli alandan çıkıp topluma nasıl karıştığını gösterir. Resim 92 için benzer yorumlar yapılabilir. Bu resimde aile üyelerinin el ele tutuştuğu da görülebilmektedir. Bu resimde her ne kadar yol evin dışında bir yerde bitmiş gibi dursa da ya da oldukça sade bir çizim bizlere sunmuş olsa da çocuğun diğer resimlerine bakmak yerinde olacaktır.

Resim 92. Erkek, 11 Yaş

6 yaşından itibaren çocukların resimlerinde yer çizgisi vardır. Bu çizgi ya kağıdın alt kısmına çizilerek veya kağıdın alt kenarı yer çizgisi olarak kullanılmak kaydıyla resimlerde gösterilir. Resim 93’de yer çizgisi detayına yer verildiği görülebilmektedir.

Resim 93. Kız, 6 Yaş (Baba ilgisiz)

Şematik dönemde yer çizgisi kullanılmaya başlanır. Bu gelişme çocuğun kendisiyle çevresi arasındaki ilişkiyi anladığına işarettir. Bununla birlikte yavaş yavaş kağıdın üst kısmına gökyüzü çizgisi de çizilmeye başlanır. Yer ve gökyüzü çizimi çocuğun kendisiyle, yer ve gök arasındaki bağlantıyı kavrayacak zihinsel olgunlukta olduğuna işarettir. Resim 93’de gökyüzü detayına rastlanmasa da güneş detayı dikkat çekmektedir. Kasvetli, hüznü bir havası olan bu resimde pek çok zıtlık da bir aradadır denebilir. Üzüntülü ve dertli çocuklar resimlerinde gri, kahverengi, mor ya da siyah renkleri tercih edebilirler. Aynı zamanda çekingen ve utangaç çocukların resimlerinde de gri, kahverengi, siyah ve mor gibi renklere sık rastlanmaktadır.

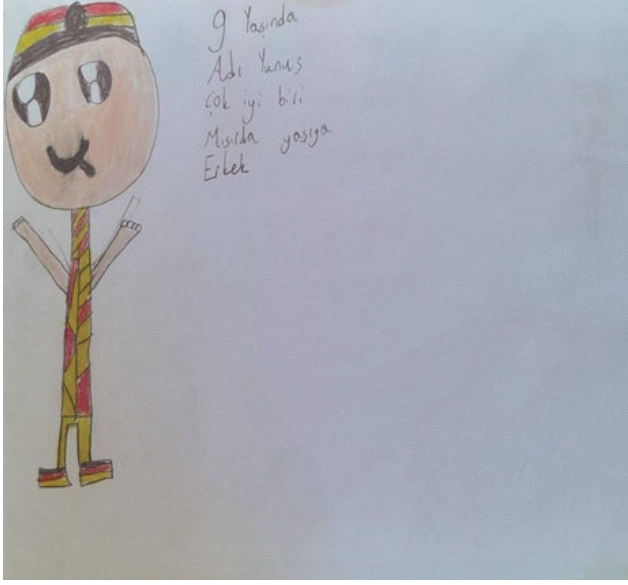
Sayfanın merkezinde yer alan büyük ve sağlam bir ev çocuğun aile içerisinde kendisini güvende ve değerli hissettiğini gösterirken, küçük ya da sayfanın köşesine sıkıştırılmış ev yetersizlik algısını ve aidiyet eksikliğini yansıtıyor olabilir. Bu resimde evin sayfanın soluna yerleştirilmiş olduğu görülebilir. Bacadan tüten duman huzur ve mutlulukla ilişkilendirilebilirken, aşırı yoğun ve oldukça siyah (kara) renk duman aile içi çatışmalara işaret ediyor olabilir. Bu resimde tüten bir baca da yoktur. Tabi bu resimde üzerinde konuşulması gereken başka detaylar da söz konusudur. 6 yaş kız çocuğuna ait bu resimde baba ailesi ile ilgilenmeyen bir ebeveynidir. Annenin merkezde ve çocuklarının ortasına çizilmiş olduğu da görülebilmektedir. Kalplerin siyah renge boyanmış olduğu da bir başka ayrıntıdır.

Resimde evin kapısının açık oluşu misafirperverlikle ilişkilendirilebilir. Bu resimde evin kapısının kapalı olduğu görülebilmektedir. Güneş çizimi ise anneye olan sevgiyi temsil edebilir ki bu resimde anne resmin merkezindedir ve babanın ailesiyle ilgilenmediği detayı vardır.

ÖZDEŞİM MODELİ/SEVİLEN İNSAN YA DA HAYVANLAR

Okul öncesi dönem çocukları yaşıtlarını, öğretmenini, abla/ağabeyini, bir medya kahramanını, bir akrabasını özdeşim modeli olarak seçebilir. Ancak anne ve babalar hem iletişim yoğunluğu hem de çocuğun algılamasına göre en güçlü, en yakın, en koruyucu olma özellikleri sebebiyle çoğu kez özdeşim modeli olarak seçilirler.

Okul öncesi dönem çocuklarının resimlerinde bilinçaltından izler bulunur. Çocuk serbest çağrışım yoluyla bir insan, ağaç, ev resmi çizdiğinde farkında olmadan kendisi ve çevresiyle ilgili bilgiler verir. Bu bilgiler çocuğun deneyimlerini içerir ve mutluluk, neşe, güven duyguları olabildiği gibi mutsuzluk, acı ve endişe duygularını da içerebilmektedir.

Resim 94. Erkek, 9 Yaş

Resim 95. Kız, 6 Yaş

Resim 96. Kız, 6 Yaş

Resim 97. Kız, 6 Yaş

Resim 98. 6 Yaş, Kız

Resim 95 ve 96’da aile çiziminde 6 yaş kız öğrencilerinin öğretmenlerini çizdiği, resim 97’de ise 6 yaş kız öğrencinin kedilerini ya da olmasını arzu ettiği hayvan olarak kedi çizimi yaptığı görülmektedir. Çocuklar aile çizimlerinde aile bireyleri yerine kendilerini yakın ve rahat hissettikleri kişilere çizimlerinde yer verebilirler. Anneanne, babaanne ya da bakıcı gibi özellikle çocuğun bakımını üstlenen ya da devamlı yanlarında oldukları kişiler çocuğun aile imgesi içine girebilir. Bu şekilde aileden ve ebeveyninden dışlanmışlık duyguları resmedilmiş olabilir.

Ailede olmayan birilerinin çizilmesi duygusal bir boşluğu düşündürürken, aile bireylerin herhangi biri tarafından doyurulamayan psikolojik gereksinimden de söz etmek olasıdır. Kardeş çizimlerinde özellikle bu durum soru sorularak ayrıntılandırılabilir. Resim 98 aile resmine kuzenini ekleyen 6 yaş kız çocuğuna aittir.

Çocuklar resimlerinde zaman zaman yaşamlarında eksikliğini hissettikleri nesne, obje ya da olaylara da yer verebilir ki bu durumu zaman zaman abarttıkları da olabilmektedir. Resim 94’de erkek öğrenci aile resmi çizimine tanıdığı ya da hayal ürünü (izlediği bir film ya da çizgi film karakteri olabilir) bir erkek figürünü resmetmiştir.

AİLE ÜYELERİNİ FARKLI YERLERDE KONUMLANDIRMA

Aile resimlerde çocuklar aile fertlerini farklı yerlerde konumlandırabilir ve olduklarından daha büyük ya da daha küçük çizebilirler. Örneğin resimde çocuğun herhangi bir aile ferdini kendisinden uzağa çizmesi ya da herhangi bir yere hapsedme şeklinde resmetmesi durumunda çocuğun kaçma davranışı sergilediği ya da korunma gereksinimi hissettiği yorumunda bulunulabilir.

Resim 99. 8 Yaş, Kız

Resim 100. 9 Yaş, Kız

Resim 99’da aile üyelerini belirli bir alana hapsedme, resim 100’de ise aile üyelerini farklı yerlerde konumlandırma (aileyi 2 ayrı parça halinde gösterme) eğilimden söz edilebilir. Ayrıca resimde çocuğun kendini ya da bir başka bireyi konumlandığı yer, çocuğun duygusal durumu hakkında da bize bilgi verebilir.

Aile bireylerinin çiziliş sırası önemlidir. Analiz yapılırken gerek izleme yapmak gerekse de notlarımızdan yararlanmak önemlidir. İlk sırada çizilen aile bireyi çocuğun kendisine duygusal anlamda yakın hissettiği kişidir. Ancak bu duygu en çok çatıştığı birey şeklinde de olabilir. Birbirine yakın çizilen, temas halinde resmedilen bireylerin iyi ilişkiler içinde olduğu söylenebilir. Uzak çizilen bireylerse çocuğun sorun yaşadığı bireyler olarak görülebilir.

Resimde figürleri diğerinden ayırma veya hapsedme davranışının başkalarından kaçınmanın şekli olduğu düşünülür. Bazı çocuklar içinde bu durum güvenlik veya bağımsızlık arayışının ifadesi olarak da anlaşılabilir. Uygunsuz hatta istismarcı davranışların olduğu ailelerde çocuk, resimde korunma ve kaçma aracı olarak sembolik sınırlar oluşturmaya çalışabilir. Başka vakalarda bu davranış, kendine ait bir yer gereksiniminden kaynaklanıyor da olabilir. Kalabalık ailelerin olduğu kültürlerde çocuğun kendine ait bir yere olan gereksiniminin karşılanmayışından kaynaklı sıkıntılar da yaygındır.

Figürlerin yerleştirilmesiyle ilgili yorumlarda yapılan hatalar, çocuğun gelişim basamaklarıyla bağlantılı olabilir. Çocukların ilk insanı ifade ettikleri veya ilk figürlerini çizdikleri şema öncesi dönemde sayfa içinde figürlerin yerleşimiyle ilgili yargıda bulunmak zordur çünkü bu evrede imgeleri kompozisyonun içine çocuk özgürce yerleştirmiştir. Aile bireylerini eksik çizmek normal koşullarda sorunken, bu durum çocuğun çok sayıda figürü çizmekten sıkılmış oluşundan da kaynaklanıyor olabilir. Özetle, çocukların figürleri belli şekillerde yerleştirmelerinin ya da eksik çizmelerinin kendilerine özgü farklı sebepleri olabilmektedir.

Resim 100’de ağacın gövdesinin kahverengi, diğer kısımlarının yeşil oluşu, kapının kulbu gibi ayrıntılar resimde realizm özelliğine örnek gösterilebilir. Bu detaylar aslında çocukların çevrelerinden yani gerçek yaşamdan gözlemlediklerini resimlerine yansıtma bir göstergesidir.

Resim 101. Kız, 7 Yaş

Resim 101’de kardeş kıskançlığından söz etmek olasıdır. Çünkü yeni doğan kardeşle aile bireyleri arasında ev vardır ve yeni doğan aileden uzakta bir noktaya yerleştirilmiştir. Resmi çizen çocuksa kendini anne ve babanın arasına konumlandırarak, ebeveynlerinin sevgisini paylaşmak istemediği mesajını vermektedir.

Çocuğun aile resminde kendisini anne ve babasından uzağa çizmesi veya bir aile bireyini tamamen resmin dışında bırakması ya da resme dahil etmiş olsa da çatışma yaşadığı düşünülen üye ile aile bireyleri ile arasına herhangi bir nesnenin yerleştirilmiş olması (bu resim ev) sözel olarak dile getiremediği dışlanmışlık ya da çatışma hissinin habercisi olabilir.

Kendini ebeveynlerinin arasında çizen çocukların güven hissinin yüksek olduğu, kardeş kıskançlığı yaşayan çocuklarınsa kardeşini resme dahil etmediği, küçük çizdiği veya uzak bir köşeye yerleştirdiği çalışmalarla da ortaya konmuştur.

Ev, çocuğun duygusal yaşamını ve ailesini simgelemektedir. Bacadan tüten duman evdeki sıcaklığı; kapısız veya pencereleri parmaklıklı evler aile içi baskıyı ve dış dünyaya kapalılığı gösterir. Resim 101’de evin bacasının tüttüğü, kapısı ve pencereleriyle tam bir ev izlenimi verdiği yorumunda bulunulabilir. Evin kapısı kapalı olsa da evin kapısız çizilmediği görülmektedir.

Güneş çoğunlukla otorite figürünü (anne ya da baba olabilir) temsil eder. Güneş olumlu ebeveyn ilişkisini, bulutların arkasına saklanmış ya da siyah bir güneş ebeveynle olan çatışmayı, ebeveyn yokluğunu simgeleyebilir. Bu resimde güneşin hiç resmedilmediği, yalnızca bulutların olduğu görülebilir.

Resim 102. 6 Yaş, Erkek (Baba evle ilgilenmiyor)

Resim 102’de merkezde bir ev, evin sağında 2 kişi, solunda 1 kişi, 1 kişinin de evin içerisinde yer aldığı görülmektedir. Öğretmenden alınan bilgi doğrultusunda babanın ilgisiz bir ebeveyn olduğu bilinmektedir. Resim, ilk bakışta parçalanmış aile resmi ya da aile bireyleri arasında sorun olduğu izlenimi vermektedir. Çünkü aile üyeleri bir arada değil, dağınık vaziyette resmin farklı noktalarında resmedilmiştir. Yer çizgisi ayrıntısı dikkat çekse de, güneş ve bulutu temsil ettiği görseller de resimde mevcuttur.

AİLE ÜYELERİNİN EKSİK ÇİZİLMESİ (KENDİSİ DAHİL)

Aile üyelerinden birinin eksik çizilmesi veya küçük çizilmesi çocuğun o kişiyle problemli olduğu, onu kıskandığı ya da onu sevmediği şeklinde yorumlanabilir. Çocuklar bazı aile bireylerini eksik çizerek de tepkilerini ortaya koyuyor olabilirler. İş, hastalık veya ayrılık gibi nedenlerden ötürü evde nadir görülen bireyler ve istenmeyen kişiler resimlerde ihmal edilebilir. Örneğin kıskanılan kardeş, baskı ve şiddet uygulayan ebeveynlere kompozisyon içerisinde yer verilmeyebilir. Aile içi iletişim problemleri ise her bir üyenin ayrı bir alana ya da kutu içerisine yerleştirilmesi veya birbirine arkasını dönmesi şeklinde resmedilebilir.

Resim 103. Kız, 6 Yaş

Resim 104. Kız, 6 Yaş

(6 Kişilik aile. Kendini çizmemiş)

(Kız kardeşini çizmemiş)

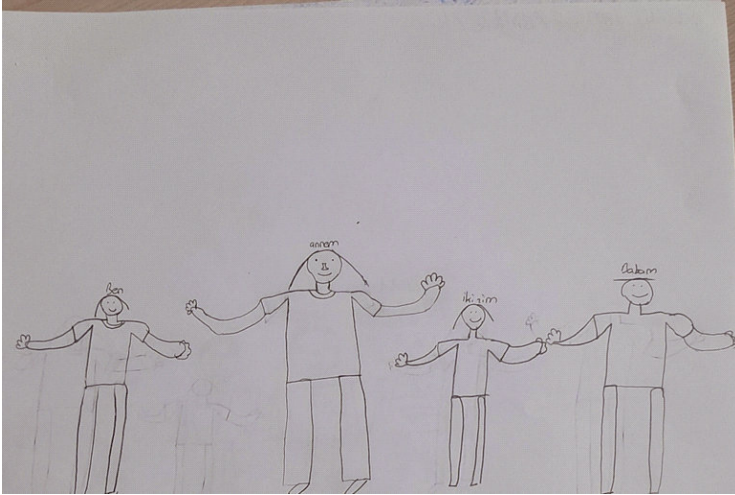
Resim 105. Kız, 6 Ya (Abi çizilmemiş)

Çocuk ailesinden birilerini ya da kendisini çizmeyi unuttuysa veya silik şekilde kağıdın köşesine belli belirsiz küçük çizdiyse bir kaygı belirtisinden söz edilebilir. Herhangi bir figürü resmederken çok fazla silgi kullandıysa ya da tamamen silindiyse bu da düşünülmesi gereken bir durumdur.

Resim 106. 6 Yaş, Erkek

Resim 107. 10 Yaş, Erkek (4 kardeş)
(Baba çizilmemiş, kafadan çıkan kol ve bacak)

Resim 108. 10 Yaş, Kız (4 kardeş, sadece ikiz kardeşini çizmiş)

Çocuk, çizimlerinde küçük figürlerle resmettiği bireyi umursamadığını, görmezden geldiğini veya ondan rahatsız olduğunu anlatmaya çalışıyor olabilir. Resim 108’de anne figürünün babadan daha büyük çizimi ve kağıdın merkeze yerleştirilmiş olması anne figürünün otoriteyi temsil ettiği şeklinde yorumlanabilir. Resimde aile üyelerinin

kollarının iki yana açık oluşu ve yüzlerde gülüşün varlığı mutlu bir aile tablosu sunsa da baba figürünün anne figürüne göre küçük çizimi düşünülməsi gereken bir nokta olarak yorumlanabilir. Kendisini de anneye daha yakın çizmiştir.

Resim 109. Erkek, 10 Yaş (4 Kardeş)

Resim 109’da kolların açık ve diğer aile üyelerine bağlı olduğu ve olumlu birliktelikten söz edilebilir. Ancak tabii eksik beden parçaları (ayaklar, eller gibi) da dikkat çekmektedir.

Hiyerarşi, gerçekliğin farkında olunması ya da önem verilen figürün öne çıkarılması ve vurgulanma isteğiyle resimde büyük-küçük, belirgin-silik çizme halidir. Çocuklar önemsedikleri, sevdikleri ve değer verdikleri varlıkları diğerlerine göre daha büyük ve resim yüzeyinin merkezi bir yerinde etkin biçimde ele alırlar ki bu boy hiyerarşisi özelliğidir. Resim 109’da annenin merkezde, daha önde ve babadan daha büyük ve iri çizilmiş olduğu görülebilmektedir.

Resim 110. Kız, 6 Yaş (Yenidoğan kardeşini çizmemiş)

Resim 110'daki insan figürlerine önce annenin çizilerek başlanması hem en çok çatışma yaşadığı hem de özdeşim kurduğu kişinin annesi olduğu şeklinde yorumlanabilir. Resimde unutulmuş/unutulduğu söylenen ya da çizilmeyen kardeşlerse, kardeşler arası sorunları veya kıskançlığı gösteriyor olabilir. Kendisini dışlanmış, istenmeyen birey olarak hisseden çocuklar çizimlerinde kendilerini kağıdın uzak bir köşesine çizerler. Kardeşlerini ise anne babasına daha yakın çizme eylemi içerisindeyler. Aile bireylerinden herhangi birinin çizimlerde yer almaması ise çocukların o bireyi istemediğini işaret edebilir.

Resim 111. 10 Yaş, Kız **Resim 112.** 6 Yaş, Kız (9-10 Kardeşler)

(Anne çizilmemiş, hiyerarşi söz konusu)

Resim 112'yü resmeden çocuğun kalabalık aileden geldiği ve herkesi çizmediği/çizemediği görülmektedir. Çizilen figürlerin de tam insanı yansıtmadığı ve anlamsız şekiller olarak kaldığı görülebilir. Aileleriyle uyumlu ve rahat çocuklardan aile resmi çizmeleri istenildiğinde çoğunlukla aile bireylerinin özgün niteliklerine yer vererek çekici ve yaratıcı resimler yaptıkları; stres altındaki ve aileleriyle sorun yaşayan çocuklarınsa aile resmi yapmayı zor ve kaygı verici buldukları ve bu özellikleri resimlerine yansıttıkları çalışmalarla ortaya konmuştur. Eksik çizilen ebeveynlerse, ölüm ve boşanmayı işaret eden ayrıntılardır.

Evdeki kardeş sayısı azaldıkça çocukların aileyi algılama düzeylerinde artış olduğu bilinmektedir. Özellikle tek çocuklu ailelerde çocukların aile kavramlarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun sebebi olaraksa kalabalık ailelerde ebeveynlere düşen sorumlulukların fazla oluşu ve yaşam koşulları sebebiyle çocukların ebeveynleri ile geçirdikleri zamanın az oluşu gösterilmektedir.

Çocuk çizimlerinde zaman zaman anlam veremediğimiz şekiller, renkler olabileceği gibi figürlerin sıralanmasında çocukların kendilerince oluşturduğu hiyerarşiye, büyüklük-küçüklük durumuna rastlamak mümkündür. Bunun esas nedeni çocukların kendi düşünce biçimlerinin devreye giriyor olmasıdır. Resim 112'de de böyle bir durumdan söz etmek olasıdır. Çünkü resimde anlam veremediğimiz çizimlerin olduğunu söylemek olasıdır.

Resim 111'de annenin resmedilmediği ve resmi çizen 10 yaş kız çocuğunun babadan büyük çizildiği görülmektedir. Resimde ebeveyn ve çocuk arasındaki uygun olmayan oranlama, rol dağılımı konusunda da ipucu veren bir ayrıntıdır.

Araştırmalara göre erken dönem çocuk çizimlerinde mutluluk yaygın olarak görülürken, çocuklar büyüdükçe üzüntü, öfke, korku ve karmaşık duygular daha sık ortaya çıkmaktadır. Bu değişim, duygularla ilgili bilginin artmasına, zihin teorisinin gelişmesine ve daha geniş sosyal ağlarla karşılaşmaya bağlanabilir.

Resim 113. 7 Yaş, Kız

Aile içi iletişim problemleri olduğunda aile üyelerinin bir kısmı birbirine arkasını dönmüş şekilde resmedilebilir. Resim 113’de böyle bir durum söz konusudur. Aile üyelerinden kadın olduğu tahmin edilenler yüzlerini resmin diğer tarafına çevirmiş durumdadır. Kendini ailesine sırtını dönük çizen çocuğun ailesine karşı olumsuz duygularından söz edilebilir. Çocuğun, kendisiyle birlikte aile bireylerinden biri(leri)ni de sırtı dönük çizmesi arkadaki kişi(ler)nin kendisini takip ettiği, izlediği şeklinde yorumlanabilir.

Kederli çocukların resimlerinde gri, kahverengi, mor ve siyah renklerin ağır bastığı bilinmektedir. Resim 113 için gri ve siyah renklerin ağır bastığı renksiz bir resim yorumunda bulunulabilir. Renk tercihi tek başına resimle ilgili yorum yapmada yeterli bir kriter olmasa da siyah ve koyu kahverengi gibi tonların yoğun kullanımı ile kırmızı ve siyah kombinasyonu çocuğun kendini huzursuz hissetmesiyle ilişkilendirilebilir. Resmin geneline hakim olan siyah ve koyu tonlar (kahverengi, gri) depresif ruh halini, yoğun kaygıyı, korkuları veya yaşanmış bir travmanın izlerini taşıyor olabilir.

Resim 113’de resmin üst kısmında sarı ve turuncu renklerin karıştırıldığı görülmektedir. Sarı kullanıldığı ortamda dikkat çekici bir etki yaratmaktadır. Canlılık, ışık ve enerji gibi olumlu duygularla ve aileye bağımlı olmakla ilişkilendirilebilirken, çocuğun bir şeye özlem duyduğu şeklinde de yorumlanabilir, hüznü çağırıştırabilir. Turuncu renk ise enerji

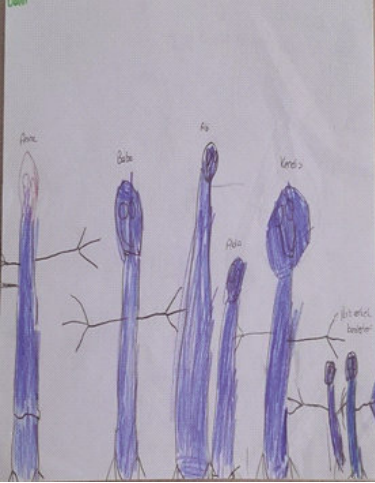
vermekte, yaratıcılığı ve hırsı harekete geçirmektedir. Baskın olarak kullanılması nevroz ve huzursuzluğa yol açabilmektedir. Tedirginlik, düşmanca duygular, yaşam ve ölüm arasındaki mücadele ya da azalan enerjiyi temsil ettiği de söylenebilir.

Venger (2011) göre genellikle koyu kahverengi, siyah ve gri renklerinin kullanılması depresif durum belirtisidir. Kırmızı rengin fazla kullanılması bulunduğu ortam içinde geçici kaygının ve duygusal gerilimin olduğuna işaret eder. Eğer kırmızı renk çoğunlukla tercih ediliyorsa nörotik durum veya ruhsal çatışma söz konusudur. Kırmızı renk diğer koyu renk tonlarıyla sıkça kullanıyorsa depresyondan söz edilebilir. Ancak çocuk hep siyah renkle resim yapmış yani depresyon geçiriyor ya da kırmızıyı çok kullanmış bu onun saldırgan olduğunu gösterir gibi bir yargıya varmak doğru değildir.

Lacivert ve mor renklerin çokluğu düşük morale veya aşırı duyarlılığa işaretler. Mat renklerin çoğunluğuysa kaygı ve hassasiyet olarak yorumlanır. Tüm renk seçenekleri olduğu halde çocuk hepsinden faydalanmak yerine yalnızca iki üç rengi kullanıyorsa pasiflik, yorgunluk, halsizlik hatta depresyon söz konusu olabilir.

TAM AİLE

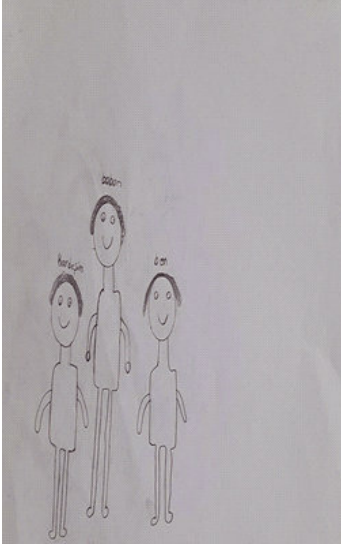
Mutlu aile ortamında büyüyen çocuklar resimlerinde anne, baba ve kardeş(ler)ini olması gerektiği boyutta ve birbirlerine yakın çizer.

Resim 114. Erkek, 6 Yaş

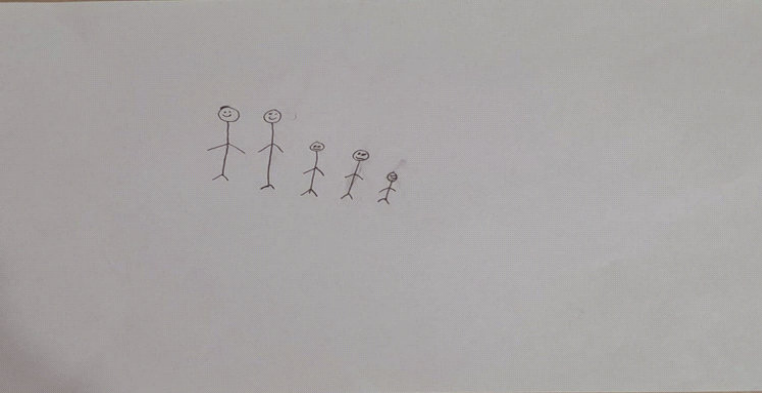

Resim 115. Kız, 6 Yaş

Resim 116. Kız, 10 Yaş **Resim 117.** Kız, 10 Yaş

Resim 114, 115, 116 ve 117 tam aileye örnek gösterilebilir. Aile bireylerinin hepsinin ellerinin iki yana açık olduğu, bu nedenle iletişim kurma, sosyalleşme isteğinden söz etmek olasıdır. Mutlu yüz ifadeleri de dikkat edilmesi gereken bir başka ayrıntıdır.

Resim 118. Erkek, 10 Yaş (Çöp adam çizim)

Çocukların 5-6 yaşlarından itibaren bütün uzuvlarıyla birlikte farklılaşmış insan figürleri çizebildikleri görülmektedirler. Martlew ve Connolly (1996) çalışmalarında ilk kez insan figürü çizen çocukların bunu karalama ya da çubuk şeklinde çizimlerle yaptıklarını ifade etmişlerdir. Mutlu aile resmine örnek bu resimde üzerine konuşulması gereken farklı

ayrıntılar da mevcuttur. Resimde 10 yaş erkek çocuğunun figürlerin el, kol, bacak, yüz gibi beden uzuvlarını eksik, tamamlamamış çizdiği ve çiziminde aile üyelerini çöp adam/kadın olarak resmettiği görülmektedir. Mekan kavramı gelişmediği için bütün figürlerin kağıt üzerinde havada uçar vaziyette resmedildiği söylenebilir. Ayrıca bu yaş çocuğunun çöp adam çizimi, çocuğun çizgisel gelişim basamakları noktasında geride olduğu şeklinde de yorumlanabilir.

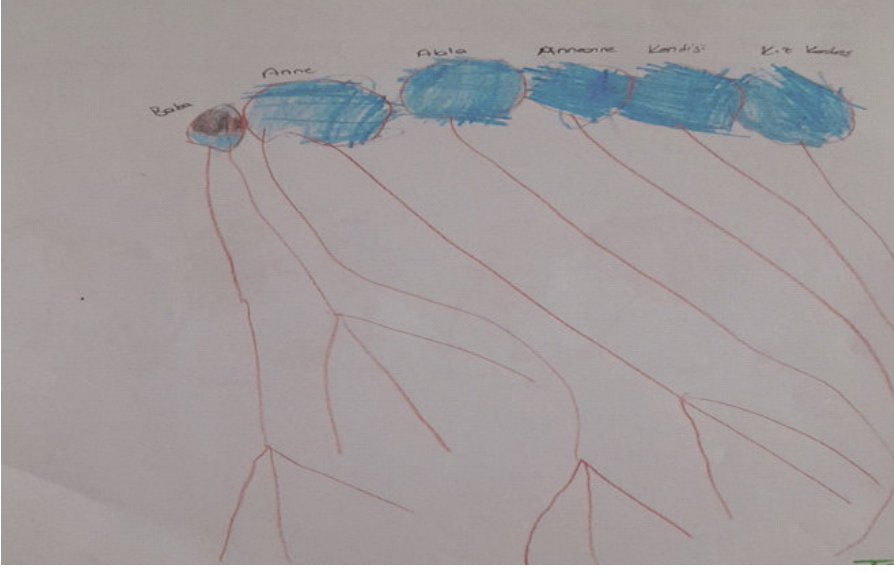
EBEVEYNİN AYRI OLUŞU

Resim 119. Erkek, 6 Yaş (Anne baba ayrı)

Resim 120. Kız, 6 Yaş (Anne baba ayrı)

Resim 119 ve 120’de anne baba ayrı olmasına rağmen birlikte resmedilmesi çocuğun bilinçaltında anne babasının ayrı olmasını istemediği, birlikte olmalarını arzuladığı şeklinde yorumlanabilir. Çocuk resimlerinde yer alan güneş sıcaklığı temsil eder. Güneş; mutluluk, neşe ve bütünlük sembolüdür. Mutsuz resimlerde güneş figürüne rastlanmaz. Çocuklar bu nedenle resimlerine güneş figürünü dahil etmiş yani mutluluğu arzuladıkları şeklinde bir mesaj vermiş olabilirler.

Resim 121. Erkek 6 Yaş

(Anne baba ayrı. Babayla birlikte yaşıyor)

Çocuğun ilk olarak babasını çizmesi özdeşim nesnesinin babası olduğu, yaklaşma gereksiniminin en çok babayla olduğu, aynı zamanda en çok çatışma yaşadığı kişinin de baba olabileceğine işaret ediyor olabilir. Çocuklar resimlerinde ebeveynleri ayrı bile olsa tüm aileyi bir arada resmetme isteği içerisinde olabilirler. Bu durum çocuğun bilinçaltında aile fertlerinin birlikte yaşama arzusundan kaynaklanıyor olabilir.

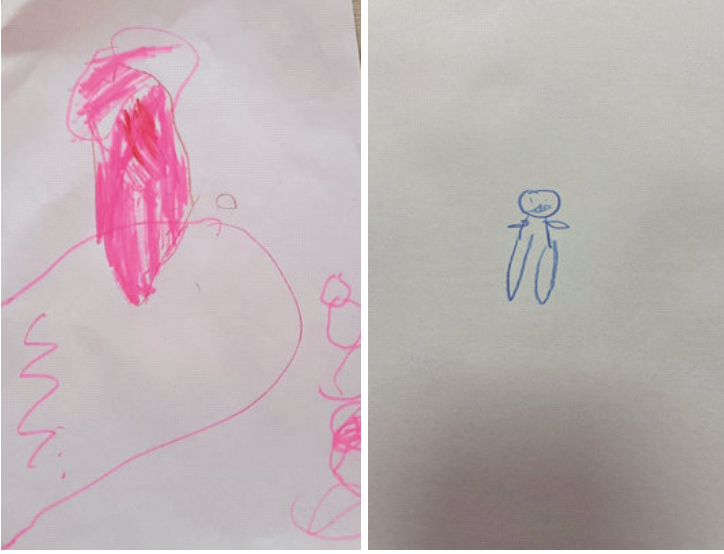
Çalışmalar, kız ve erkek öğrencilerin çizimlerinde renk kullanımı noktasında farklılıkların olduğunu ortaya koymaktadır. Kız öğrencilerin renk tercihinde ana ve ara renkleri tercih ettikleri, erkek öğrencilerinse renk seçiminde ana renkleri kullandıkları görülmüştür. Resim 114 ve 121’de erkek öğrencilerin mavi-kırmızı renklerini tercih ettikleri, resim 117 ve 120’de kız öğrencilerin ana ve ara renkleri daha fazla kullandıkları yorumunda bulunulabilir.

Renklerin bir anlamı tabii ki vardır ancak çocuğun tek bir resmine bakarak yorum yapmak doğru olmayacaktır. Bir rengin ne sıklıkta kullanıldığına bakmak gerekir. Örneğin kırmızı renk saldırganlığı, siyah renk depresif durumu ya da iç sıkıntısını ifade edebilir ancak çocuğun bu renkleri çok sevdiği için de kullanıyor olabileceği de unutulmamalıdır. Bu

sebeple çocuklara resim yaptırırken gözlem yapmak ve sonrasında resim hakkında konuşmak doğru olmalıdır.

ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREY

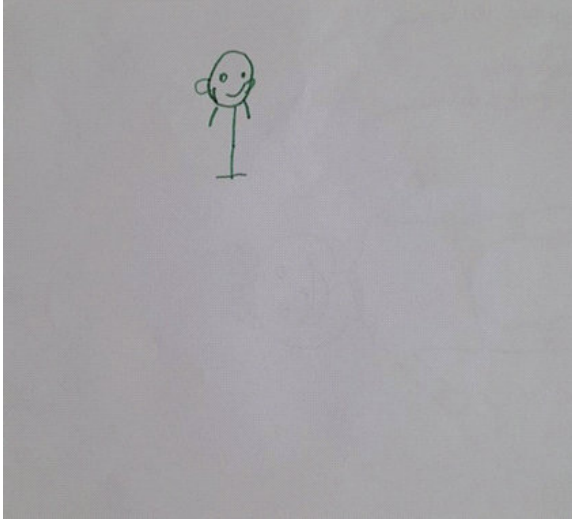
Özel gereksinimli bireylerde ince motor gelişim geriliği, çizgilerin şekli veya kalemi tutuş biçimi kas kontrolüne bağlı olarak farklılık gösterebilir. Bireyin takvim yaşından ziyade gelişimsel yaşları dikkate alınmalıdır. Çizimlerin büyüklüğü, sayfadaki konumları ve silinti gibi detaylar standart kalıplarla değil, uzmanlarca bireyin kendi özel durumu çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Resim 122. Erkek, 6 Yaş (Hafif düzeyde zihinsel yetersizlik, dil konuşma bozukluğu)

Resim 123. Kız, 6 Yaş (Orta Düzeyde Otizm)

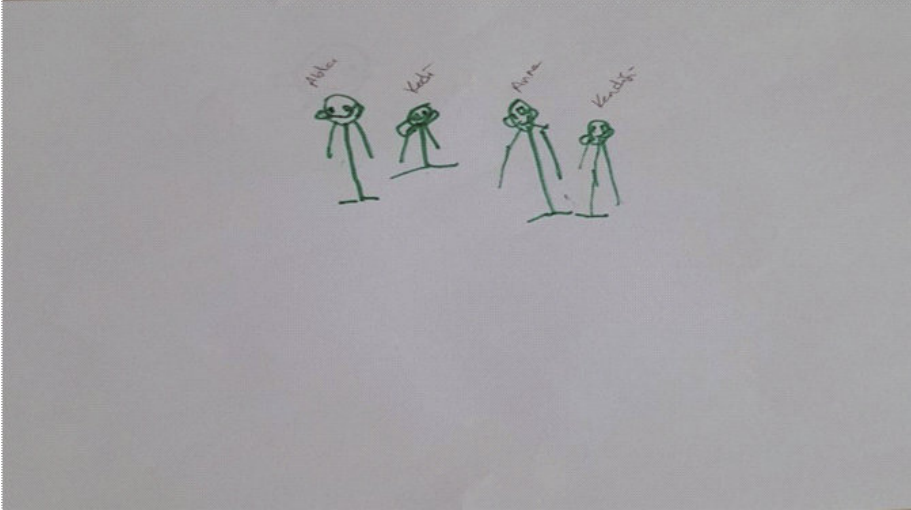
Resim 122, 6 yaş hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan erkek öğrenciye ait olup tam olarak bir insan figürünü tasvir etmemektedir. Daha ziyade karalama düzeyinde bir resim olduğu söylenebilir. Resim 123 ise orta düzey otizm tanılı bir kız öğrenciye ait olup, yaş ve gelişim düzeyine göre oldukça başarılı bir insan çizimi gerçekleştirdiği yorumunda bulunulabilir. Resmin merkeze yerleştirilmiş oluşu da ayrı bir detay olarak sunulabilir.

Resim 124. Kız, 6 Yaş

(Hafif düzeyde zihinsel yetersizlik)

Resim 124 hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan 6 yaş kız öğrenciye aittir ve kafadan çıkan kol ve bacaklarla (boyun detayı yok) insan resmi çizmiştir. Bir noktada çöp adamı da andırmaktadır. Bir kulak da eksiktir. El, ayak, parmak gibi detaylara da rastlanmamaktadır.

Resim 125. Kız, 6 Yaş

(Hafif düzeyde zihinsel yetersizlik)

Resim 125'deki aile resmi yukarıda resim 124'ü yapan kız öğrenciye aittir. Anne baba ayrıdır. Baba başka bir kadınla birlikte yaşamaktadır. Öz anne başka şehirde, kendisi ise babasıyla birlikte yaşamaktadır. Resimde kendisini öz annesinin yanına çizmiştir. Resimde baba figürünün olmadığı görülebilmektedir.

ÖZEL YETENEKLİ BİREY

Özel yetenekli bireylerde insan çizimi gelişmiş bilişsel kapasiteyi, derin gözlem gücünü ve yaşlılarının ötesinde ince motor beceriyi doğrudan yansıtır. Akranları insanı basit çizgilerle (çöp adam veya iribaş figürleri) çizerken, özel yetenekli çocuklar boyun, parmak boğumları, kirpikler, kıyafet kıvrımları ve aksesuarlar gibi derin ayrıntılara resimlerinde yer verebilirler. Figürlerin vücut bölümleri (kafa, gövde, bacaklar) arasındaki geometrik oran son derece dengelidir. Statik, dümdüz duran figürler yerine; koşan, eğilen, dans eden veya bir nesneye uzanan hareketli insan figürleri çizerler. Çizilen insan yüzlerinde sadece göz ve ağız değil; şaşkınlık, üzüntü, öfke gibi karmaşık duygusal ifadeler net bir şekilde ayırt edilebilir. Aşağıdaki resimlerde bu özelliklere rastlamak mümkündür.

Resim 126. Erkek, 9 Yaş

Resim 127. Erkek, 9 Yaş

Resim 126’da diz kapağı ve baldır detayı. Resim 126 ve 127’de kolların iki yana açık oluşu (iletişim kurma isteği, sosyalleşme). Resim 126’da kazak ve pantolonda çizgi detayları. El ve ayak parmaklarındaki detaylar. Resim 127’de eldeki parmak detayı, kazaktaki resim detayı (tilki ya da kedi).

Özetle buraya kadar olan insan ve aile resimlerinde mekan algısı ve perspektif özelliklerine göre çocuk çizimlerinde figürlerin çoğunlukla havada uçuyor hissi yarattığı söylenebilir. Henüz dünyayı gerçekten üç boyutlu temsil etmeyi başaramadıkları da söylenebilir. Elde edilen bulgulara göre genel olarak çocukların sanat ve yaratıcılık noktasında içinde bulundukları dönemin özelliklerini yansıttıkları söylenebilirken, bazı çocuklarınsa dönemin gerisinde kaldığı, bazılarınınnsa yaşıtlarına göre ileride olduğu yorumunda bulunulabilir. Bu gerilik veya ileride olma durumu ise çocukların gelişim durumları, seçilen okulların bulundukları çevre ve ailelerin sosyo-ekonomik ve kültürel durumlarıyla açıklanabilir.

SONUÇ

Çocukluk dönemi; bireyin zihinsel, duygusal ve fiziksel olarak hızlı geliştiği ve çevresini anlamaya çalıştığı evredir. Dil becerileri ve soyut düşünme kapasiteleri henüz yetişkin düzeyde olmayan çocuklar resim yaparak kendilerini içtenlikle ifade etme fırsatı bulur. Çocuk kağıda bir şeyler çizerken yalnızca zihnindeki bir imgeyi ya da figürü kağıda aktarmaz, aynı zamanda kaygılarını, mutluluk ve mutsuzluklarını, öfkesini ya da sevincini daha doğru bir ifadeyle içinde bulunduğu duygu durumunu da kağıda aktarma fırsatı bulur.

Çocuk kağıda bir kare, bir üçgen ya da herhangi bir şey çizdiğinde hemen kendi yorumumuzu katmamak, ne kadar güzel çizmişsin dememek ya da çizilen şekli bir şeylere benzetmeye çalışmamak; tam tersi çocuğu resmiyle ilgili konuşturmak, onunla sohbet etmek doğru olmalıdır. Çocuk, sizin yorumunuzdan çok farklı bir şey çizmiş olabilir. Siz kareyi bir eve ya da stadyuma benzetirken, çocuk bir bahçe çizmiş olabilir. Bu anlamda öncelikle çocuğu dinlemek, çocuğu kendi resmi hakkında konuşturmak doğru olmalıdır. Ebeveynler olarak çocuğun resmi hakkında mutlaka bir şeyler söylemek, çocuğun resmini başkalarının (kardeş, arkadaş, akraba) çizimleri ile kıyaslamak (iyi ya da kötü) mecburiyeti de yoktur. Çizimlerde mutlaka her şeyin bir anlamının olması da gerekmez. Çocuk çizimlerinin çizgisel gelişim basamaklarına uygun gelişim gösterip göstermediğini bilmek bu noktada yeterlidir. Çünkü çizgisel gelişim basamağı ile zihinsel gelişim basamağı paralel seyretmektedir.

Çocuklar gördüklerini sembol ve şekillerle en yalın ve samimi şekilde ifade ederler. Ebeveynler kendilerince sıradan basit karalamalar olarak gördükleri çocuk çizimlerini çocuklara soru sorma ihtiyacı bile hissetmeden yorumlama davranışı içerisine girebilir. Yetişkinlerce basit karalamalar olarak görülen çizimler çocuklar için büyük anlamlar ifade edebilir. Bu noktada çocukların gizemli dünyasını keşfetmek ya da en azından çocukları anlamak için çizimlerini daha detaylı incelemek, sorular sormak ve ön yargılı olmamak önemlidir. Çocuk resimlerinin aileler, öğretmenler ya da çocuklarla çalışan uzmanlarca (psikolojik danışman, psikolog, psikiyatr, çocuk gelişim uzmanı gibi) doğru değerlendirildiğinde pek çok açıdan ciddi bilgiler sunabileceği unutulmamalıdır.

Resim analizlerinin sistematik gözlem, görüşme (resim üzerine çocukla konuşma) ve öğretmen ve aileden alınacak bilgilerle birleştğinde gerçek anlamını kazanacağı unutulmamalıdır. Çocuk resimleri tek başına çocukla ilgili yargıya varma aracı asla değildir. Bir çocuğun tek bir resminde annesini ya da kardeşini koyu renkle boyaması, bir figürün beden bölgelerinden herhangi birini çizmemiş olması, güneşi maviye, ağacı mora boyaması çocuğun olumsuz duygular içinde olduğu anlamına gelmez. Doğru analiz için çocuğun gelişim yaşı, geldiği sosyal çevre, resmi yaparken anlattığı hikaye, aile dinamikleri ve benzer temaların farklı resimlerinde de tekrarlanıp tekrarlanmadığı yani bir bütün olarak (tercihen uzman eşliğinde) değerlendirilmesi doğru olandır.

ÖNERİLER

Araştırmalar okullarda ve toplum merkezlerinde uygulanan sanat terapisi programlarının çocukların ruh sağlığı üzerinde olumlu etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılandırılmış sanat etkinliklerinin çocuklarda kaygıyı azalttığı, duygusal düzenlemeyi iyileştirdiği ve sosyal etkileşimi arttırdığı yönündedir. Eaton ve ark. (2007) çalışmalarında, travmaya maruz kalan çocukların psikolojik zorluklarını hafifletmek için sanat terapisi tekniklerinin kullanılmasını önermişlerdir. Ülkemizde farklı sanat terapisi tekniklerinin kullanıldığı pek çok çalışma bu tekniklerin zorluklarla baş etmede etkili olduğunu sonucunu ortaya koymaktadır.

Çocuklarda çizim yapma ve resim serüveni okul öncesi dönemde kendiliğinden başlamakta ancak motor etkinlik olarak değerlendirildiğinde yazma davranışının habercisi olarak da görülmektedir. Çocuk resimleri sadece çocukların iç dünyalarını anlamaya yarayan bir araç olarak görülmemeli, çocuğun sanatsal gelişimi üzerinde de durulmalıdır. Yapılan çalışmalar okul öncesi eğitim kurumuna devam eden ya da etmeyen 4-6 yaş grubu çocukların evde resim çalışmaları yapabilmeleri için ortam hazırlanması ve bu anlamda çocukların teşvik edilmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Hatta çocukların resimlerinin evde sergilenmesi gerektiği ve yaptıkları resimler hakkında olumlu eleştirilerde bulunularak, yer yer ödüllerin de verilmesini tavsiye etmektedir.

Gerek karalama evresinde gerekse de resim yapma sürecinde ailelerin yapması gereken en önemli şey resim yapma konusunda çocuklarını desteklemek ve müdahale etmeden, yorum katmadan yaratıcılıklarıyla çocuklarını baş başa bırakabilmektir. Bu yapıldığı takdirde çocukların kendilerini ifade edebilmesi, özgürce çizimler yapabilmesi mümkün olabilecektir.

Boyama kitapları, çoğaltılarak hazırlanan hazır boş görseller ya da gösterilen örnek resimlerin çocuklarca aynısının yaptırılmasının istenmesi doğru değildir. Bunun yerine çocuk özgür bırakılarak, iç dünyasını kağıda aktarması desteklenmelidir. Çünkü çocuklar yaşadıkları çevreden esinlenir ve bunu duygularıyla birlikte resme aktarırlar. Bu noktada çocuğun yaptığı resmin değerli olduğu çocuğa hissettirilmeli ve resmi üzerine çocukla sohbet edilmelidir.

Resim yapmaya başlamadan önce çocuklarda herhangi bir ön hazırlık yapma kaygısı söz konusu değildir. Çocuklar resim yapmak istediklerinde kalem ve kağıtlarını alır ve özgürce içlerinden geldiği gibi çizerler. Küçükken yalnızca kağıda değil buldukları her nesnenin (duvar gibi) üzerine bir şeyler çizen çocuklar, zaman içerisinde yetişkinlere ne çizmeliyim, hangi renkleri kullanmalıyım sorularını sorma noktasına da gelebilirler. Böyle anlarda çocuklara destek olmak için günlük yaşamlarında çoğunlukla neler yaptıkları ya da ne yapmaktan hoşlandıkları, neleri sevdikleri üzerine onlarla sohbet ederek çocukları düşündürmek ve ne yapabilecekleri konusunu onlara buldurmaya çalışmak işe yarayabilir.

Günümüz dünyasında dijital araçlar (telefon, bilgisayar vb.) çocukların hayal dünyasına ket vurabilmekte, üretkenliklerini baltalayabilmek ve onları ruhsuz makinelere dönüştürebilmektedir. Bu sebeple çocukların sanatla iç içe büyümesi, özgürce resim yapması ve bu konuda cesaretlendirilmesi oldukça önemlidir. Okul öncesinde öğretmenler, evde ebeveynler çocuklara resim yapma imkânı sunarak, malzeme çeşitliliği de sağlayarak çocukları resim yapmaya teşvik edebilirler.

Genelleme yapmamak şartıyla, mutlu aile ortamında yetişen çocukların resimleri canlı ve hareketlidir, travmatik yaşantıya maruz kalan ve kendini yalnız hisseden çocukların resimlerinde ise farklı sembollere rastlamak olasıdır denebilir. Ancak bunlar genel geçer doğrular değildir. Çocukların farklı zamanlarda yaptığı resimleri bir bütün olarak değerlendirmek doğru olmalıdır. Öğretmenlerin, çocuklarla çalışan uzmanların ve ebeveynlerin, çocukların yaptığı resimlere sadece bir etkinlik olarak bakmaması ve resimleri çocuklar hakkında değerli bilgilere ulaşılacak veri kaynakları olarak görmeleri oldukça önemlidir.

Resmin kişisel olduğu, genelleme yapılamayacağı ve bu ilkeler doğrultusunda değerlendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Bu anlamda her bir bireyin çizdiği resim farklı değerlendirilmeli, bu bakış açısıyla ele alınmalıdır.

Resimle ilgili detayları incelemeye başlamadan önce resme genel olarak bakmak, resmin bizde uyandırdığı duyguları değerlendirdikten sonra, resme tekrardan bakmak doğru olmalıdır. Bu ikinci aşamada artık çizgilerin özellikleri, sayfa düzeni, sayfada figürlerin/nesnelerin yerleşim şekilleri, kullanılan renkler, silgi kullanılıp kullanılmadığı vs. ele alınmalıdır.

SONSÖZ

Eğlenceli ve ilgi çekici bir aktivite olması sebebiyle resim yapmak çocukların merak duyduğu, yapmak istediği ve hoşlandığı bir etkinliktir. Dolayısıyla çok sayıda çizimin bir arada değerlendirilmesi ile tekrarlanan öğelerin tespit edilebilmesi mümkündür ve bu şekilde resim analizindeki güvenilirlik arttırılabilir.

Gelişimsel olarak sözlü becerilerde yeterli olgunluğa ulaşmamış çocuklar için resim yapmak duygu ve düşüncelerinin dışa aktarılması adına kolay ve ucuz bir yöntemdir. Çocuklar için bir etkinlikten çok daha fazlasını ifade eden resimler gerek düşünme şeklini gerekse de düşüncelerin içeriğini yansıtmada bizlere değerli bilgiler sunabilir. Çocuklar ayrıca düzenlemeye çalıştıkları karmaşık dünyalarını da resim yaparak açıklama fırsatı yakalamış olurlar.

İnsanoğlu var olduğu günden itibaren konuşmaya başlamadan da çok daha önceleri mağara duvarlarına resimler yaparak yaşadıklarını resmetmiş, bir anlamda kendini mağara duvarlarında anlatmıştır. Bu durum bireysel gelişimimiz için de geçerlidir. Bir çocuğun eline kalem ve kağıdı aldığı ilk andan itibaren kalemin kağıdın üzerine bıraktığı her iz, esasen onun dış dünyayla kurduğu bağın ve içsel yolculuğunun somuta indirgenmiş halidir. Bu anlamda çocuk resimlerini boya ve kalemin kağıda bıraktığı izlerden çok daha öte anlamlar olarak görmek ve değerlendirmek gerekir.

KAYNAKÇA

- Afşaroğlu Eren, E. (2017). Çocuğun Kendi Dili İçinden Resmini Değerlendirmek-Duygu ve Renk Çemberi İle Çocuk Resimlerinin Değerlendirilmesi. Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 3(2), 158-182.
- Al Saadi, N. (2025). Children's Drawings: An Expression of the Psychological States Experienced by the Child. Open Journal of Social Sciences, 13, 705-717. <https://doi.org/10.4236/jss.2025.1310040>
- Arteche, A. & Murray, L. (2011). Maternal affective disorder and children's representation of their families. Journal of Child and Family Studies, 20 (6), 822-832.
- Artut, K. (2001). Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Artut, K. (2004). Okul öncesi resim eğitiminde çocukların çizgisel gelişim düzeylerine ilişkin bir inceleme. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. s.223. 13 (1).
- Baghdadi, Z. D., Jbara, S., & Muhajarine, N. (2020). Children's Drawing as a Projective Measure to Understand Their Experiences of Dental Treatment under General Anesthesia. Children, 7, Article No. 73. <https://doi.org/10.3390/children7070073>
- Bahçıvan Saydam, R. (2004). Çocuk resimlerinin klinik değerlendirmedeki yeri. Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi, 1(1-2), 11-124.
- Behrens, K.Y. & Kaplan, N. (2011). Japanese children's family drawings and their link to attachment. Attachment & Human Development, 13 (5), 437-450.
- Berti, S., & Cigala, A. (2022). DRAW.IN.G.: A Tool to Explore Children's Representation of the Preschool Environment. Frontiers in Psychology, 13, Article ID: 1051406. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1051406>

- Bozzato, P., Fabris, M. A., and Longobardi, C. (2021). Gender, stereotypes and grade level in the draw-a-scientist test in Italian schoolchildren. *Int. J. Sci. Educ.* 43, 2640–2662. doi: 10.1080/09500693.2021.1982062
- Burkitt, E., Watling, D., & Message, H. (2019). Expressivity in Children's Drawings of Themselves for Adult Audiences with Varied Authority and Familiarity. *British Journal of Developmental Psychology*, 37, 354-368. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12278>
- Burkitt, E., Barrett, M., & Davis, A. (2003). Children's colour choices for completing drawings of affectively characterised topics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44(3), 445-455.
- Burns, R.C. and Kaufman, S. (1972). *Actions, Styles And Symbols in Kinetic Family Drawings*. New York. Bruner/Mazel.
- Buyurgan, S., & Buyurgan, U. (2012). *Sanat eğitimi ve öğretimi: Kuramlar, yöntemler, teknikler*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyükkarabacak, O. (2008). ÇOCUK RESİMLERİNDE İMGELERİN YERİ yüksek lisans Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Cannoni, E., Pinto, G., & Bombi, A. S. (2023). Typical Emotional Expression in Children's Drawings of the Human Face. *Current Psychology*, 42, 2762-2768. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-01558-1>
- Clarke, L., Ungerer, J., Chahoud, K., Johnson, S., and Stiefel, I. (2002). Attention deficit hyperactivity disorder is associated with attachment insecurity. *Clin. Child Psychol. Psychiatry* 7, 179–198. doi: 10.1177/1359104502007002006
- Coates, E. (2002). 'I forgot the sky': Children's stories contained within their drawings. *Journal of Early Years Education*, 10(1), 21–35.
- Cook, J. (2013). *Ice Age art: Arrival of the modern mind*. London, England: British Museum Press.
- Cüceloğlu, D., İnsan ve Davranış. Remzi Kitabevi. İstanbul:1996 S: 46

- Çağlayan, E. (2018). Temel Sanat Eğitiminde Renk Olgusu, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, 7(1), 22-34.
- Çankırılı, A. (2012). Çocuk Resimlerinin Dili. (4. Baskı). İstanbul: Zafer Yayınları.
- David, R. (2014): Çocuğunuzu Resimlerinden Keşfedin. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık
- Dilci, T. (2014). Aile içi yaşamın çocuk resimlerindeki izi. İstanbul: İdeal Kültür Yayınları.
- Dülger, N. (2008). 06-11 Yaş Öğrenciler ' in Ailesel ve Bireysel Özelliklerinin Resimlerine Yansıması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta
- Eaton LG, Doherty KL, Widrick RM. A review of research and methods used to establish art therapy as an effective treatment method for traumatized children. The Arts in Psychotherapy 2007;34;256–62.
- Edwards, B. (1997). Drawing on the Right Side of the Brain. In CHI'97 Extended Abstracts on Human Factors in Computing Systems Looking to the Future (pp. 188-189). ACM Press. <https://doi.org/10.1145/1120212.1120336>
- Einarsdottir, J., Dockett, S. & Perry, B. (2009). Making Meaning: children's perspectives expressed through drawings. Early Child Development and Care. Vol.179, No.2, February, 217-232. 10
- Esra Güvenç, İlköğretim Birinci Basamağı Çocuk Resimlerinde Renk Kullanımında Okul, Aile ve Kültürel Etkilerin Araştırılması, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2005, s.92-95
- Farokhi, M., & Hashemi, M. (2011). The Analysis of Children's Drawings: Social, Emotional, Physical, and Psychological Aspects. Procedia—Social and Behavioral Sciences, 30, 2219-2224. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.433>
- Führer, I., and McMahon, C. (2009). Maternal state of mind regarding attachment, maternal depression and children's family drawings in

- the early school years. *Attach. Hum. Dev.* 11, 537–556. doi: 10.1080/146167309032 82498
- Freud S. *Sanat ve sanatçılar üzerine.* (Şipal K, Çeviri Editörü) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 1995.
- Furth, G. M. (2002). *The Secret World of Drawings: A Jungian Approach to Healing Through Art*, Toronto: Inner City Boks, 2 edition.
- Furth, G. M. (2008). *Heilen durch Malen: Die geheimnisvolle Welt der Bilder.* Norderstedt: Books on Demand.
- Fury, G., Carlson, E. A., & Sroufe, L. A. (1997). Children's representations of attachment relationships in family drawings. *Child Development*, 68, 1154–1164.
- Gernhardt, A., Rübeling, H. & Keller, H. (2013). "This is my family": Differences in children's family drawings across cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44, 1166-1183.
- Golomb, C. (1992). *The child's creation of a pictorial world.* Berkeley: Univ. of California Press.
- Goodenough, F. L. (1926). *Measurement of Intelligence by Drawings.* Washington DC: World Book Company.
- Güney M. *Sanat terapileri. Türkiye Klinikleri Psikiyatri Özel Dergisi* 2009;2:84–90.
- Gürtuna, S. (2004). *Çocuk ve sanat eğitim “çocuğum sanatla tanışıyor”.* 2.Baskı, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları. 12
- İnan, B. (2006). *Ana sınıfı çocuklarının duygu ve düşüncelerini ifade etmelerinde çocuk resimlerinin önemi (6 yaş grubu),* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. 13
- Halmatov, S. (2020). *Çocuk resimleri analizi ve psikolojik resim testleri.* Ankara: Pegem.
- Jung CG. *Dört arketip.* (Yılmaz Z, Çeviri Editörü) İstanbul: Metis Yayınları Ötekini Dinlemek; 2003.

- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Biricik, D. (2011). Generational gains on the draw-a-person IQ scores: A three-decade comparison from Turkey. *Intelligence*, 38(5), 351-356.
- Kallitsoglou, A., Repana, V., and Shiakou, M. (2022). Children's family drawings: association with attachment representations in story stem narratives and social and emotional difficulties. *Early Child Dev. Care* 192, 1337–1348. doi: 10.1080/03004430.2021.1877284
- Karanfil, M. Ve Yolcu, E. (2021). Okul öncesi çocukların aile temalı resimlerinin göstergebilimsel analizi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 15 (37), 74-101
- Kelepsch, M. and Logie, L. (1982). *Children draw and tell: An introduction to the projective uses of children's human figure*. New York: Brunner/Mazel Inc.
- Keser Kayacan, İ., ve Eren N. (2015). The Pictures Which Children Drew Are Their Mirrors! JOURNAL OF PSYCHIATRIC NURSING , cilt.6, sa.3, ss.137-142.
- Kırıçoğlu, O. T. (2002). *Sanatta Eğitim*, Ankara, Pegem Yayıncılık.
- Kellogg, R. (1970). *Analyzing Children's Art*. Usa: Mayfield Publishing Company.
- Klepsch, M., Logie., *Children Draw And Tell: An Introduction To The Projective Uses Of Children's Human Figure*. Brunner Mazel Inc. New-York:1982.
- Kloft, L., Hawes, D., Moul, C., Sultan, S., & Dadds, M. (2017). Family drawings before and after treatment for child conduct problems: Fluidity of family dysfunction. *Journal of Child and Family Studies*, 26(12), 3476–3489.
- Koppitz, E. (1968). *Psychological evaluation of children's human figure drawings*. New York: Grune & Stratton. 16
- Kutluer, G. (2015). Gelişim süreçlerinde çocuk resminin yeri. *EKEV Akademi Dergisi*, 19(63), 403–410. <https://doi.org/10.17753/Ekev1349>

- Lange-Küttner, C. (2020). "Drawing," in The Encyclopedia of Child and Adolescent Development, eds. M. Harris and G. Westermann (Oxford: Wiley-Blackwell) 1277–1291. doi: 10.1002/9781119171492.wecad145
- Lawler, C. O. and Lawler, E. E. (1965). Color-Mood Associations in Young Children. *The Journal of Genetic Psychology: Research and Theory on Human Development*, 107(1), 29-32.
- Leon, K., Wallace, T., & Rudy, D. (2007). Representations of parent-child alliances in children's family drawings. *Social Development*, 16, 440–459.
- Leon, K., and Rudy, D. (2005). Family processes and children's representations of parentification. *J. Emot. Abuse* 5, 111–142. doi: 10.1300/J135v05n02_06
- Leonard, M. (2006). Children's drawings as a methodological tool: Reflections on the eleven plus system in Northern Ireland. *Irish Journal of Sociology*, 15(2), 52-66.
- Lijima, M., Arisaka, O., Minamoto, F. & Arai, Y. (2001). Sex differences in children's free drawings: A study on girls with congenital adrenal hyperplasia. *Hormones and Behavior*, 40 (2), 99-104.
- Linderman, G. Marlene. (1997). *Art in the Elementary School*. (5th. Edition), (The Art Curriculum Foundation). USA: Theme Graw Hill Companies.
- Longobardi, C., Bozzato, P., and Fabris, M. A. (2022). The representation of male and female gender role development in children's drawings: An examination of 20 years of changes in Italian culture and society. *J. Psychol. Educ. Res.* 30, 20–32.
- Longitudinal Studies during Pandemic. *Children*, 9, Article No. 1165. <https://doi.org/10.3390/children9081165>
- Machover, K. (1949). *Personality Projection in the Drawing of the Human Figure: A Method of Personality Investigation*. Springfield, IL: Charles C Thomas.

- Malchiodi, C. A. (1998). Çocukların resimlerini anlamak. İstanbul: Nobel Tıp.Yayıncılık.
- Malchiodi, C.A. (2005). Çocukların Resimlerini Anlamak, (T. Yurtbay, Çev.) İstanbul: Epsilon Yayınevi.(Eserin aslının basım tarihi1998).
- Malchiodi, C. A. (2013). Art therapy and health care. New York: Guilford Press.
- Mathews, J., (Gold Miths Call School Of Art. Desigh, London-England)Children Drawing. Are Young Children Reasly Scribbling?Early Child Development & Care 1984. Vol:18 (1-39).
- Matthews, J. (2003). Drawing and painting: children and visual representation (Second Edition). London: Paul Chapman Publishing. 20
- Martlew, M. & Connolly, K. J. (1996). Human figure drawings by schooled and unschooled children in Papua New Guinea. Child Development, 67 (6), 2743-2762.
- Merry, R., & Robins, V. (2001). Triangle wheels and a ghost in a girl's skirt: Young children's representations of unreality. Early Years, 21(1), 41–53.
- Miles, E., Goodmon, L. B., Del Monte, G. M., & Saunders, T. (2021). The Relationship between Color Shade and Emotion Association in Pre-School Aged Children. Modern Psychological Studies, 27, Article No. 6.
- Milne, L. C., Greenway, P., & Best, F. (2005). Children's behavior and their graphic representation of parents and self. The Arts in Psychotherapy, 32, 107–119.
- Öner, F. K. (2010). İlköğretim öğrencilerinin resimlerinde renk ve duygu ilişkisi ve kırmızının öğrencilerde yarattığı kavramsal ve simgesel çağrışımlar. Yayımlanmamış doktora lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özel, Y. (2005). Çocuk resimlerinde kompozisyon (12-14 yaş). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Pace, C. S., Zavattini, G. C., and Tambelli, R. (2015). Does family drawing assess attachment representations of late-adopted children? A preliminary report. *Child Adolesc. Ment. Health* 20, 26–33. doi: 10.1111/camh.12042
- Paktuna-Keskin, S. (2012). *Çöp Çocuk*, İstanbul: Boyut Matbaacılık.
- Perkins CF. (1977). The art of life-threatened children: A preliminary study. In: R. H. Shoemaker & S. Gonick Berris (Eds) *Creativity and the art therapist's identity* (pp.9–12). Baltimore: American Art Therapy Association.
- Pianta, R., and Longmaid, K. (2010). Attachment-based classifications of children's family drawings: Psychometric properties and relations with children's adjustment in kindergarten. *J. Clin. Child Psychol.* 28, 244–255. doi: 10.1207/s15374424jccp2802_11
- Picard, D. & Boulhais, M. (2011). Sex differences in expressive drawing. *Personality and Individual Differences*, 51, 850–855.
- Pike, A. W., Hoffman, D. L., Garcia-Diez, M., Pettitt, P. B., Alcolea, J., De Balbin, R., . . . Zilhao, J. (2012). U-series dating of Paleolithic art in 11 caves in Spain. *Science*, 336, 1409–1413. doi:10.1126/science.1219957
- Piperno, F., Di Biasi, S., & Levi, G. (2007). Evaluation of family drawings of physically and sexually abused children. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 16, 389–397.
- Pope, D. J., Butler, H., & Qualter, P. (2012). Emotional Understanding and Color-Emotion Associations in Children Aged 7-8 Years. *Child Development Research*, 2012, Article ID: 975670. <https://doi.org/10.1155/2012/975670>
- Procaccia, R., Veronese, G., and Castiglioni, M. (2014). The impact of attachment style on the family drawings of school-aged children. *Open Psychol. J.* 7, 9–17. doi: 10.2174/1874350101407010009
- Purchase, C. (2014). Subjective Emotion and Colour Use in Drawings.
- Reynolds, L., Broadbent, E., Ellis, C. J., Gamble, G., & Petrie, K. J. (2007). Patients' Drawings Illustrate Psychological and Functional Status in

- Heart Failure. Journal of Psychosomatic Research, 63, 525-532.
<https://doi.org/10.1016/j.jpsychores.2007.03.007>
- Samurçay, N. (2006). Çocuk ve Resim. Artist, sayı:6, 22-27.
- San İ. Sanatsal yaratma ve çocukta yaratıcılık. Ankara: T. İş. Bankası Kültür Yayınları 1979.
- Sayı1, M. (2004). Çocuk çizimlerinin klinik amaçlı kullanımı üzerine bir değerlendirme. Türk Psikoloji Yazıları, 14, 1-13.
- Savaş, İ. (2015). Anne babalar çocuğunun resimleri size ne anlatır? İstanbul: Nesil.
- Savaş, İ (2014). Çocuk resmi ve bilinçaltı. Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Schulz, N. (2007). Das zeichnerische Talent am Ende der Kindheit. Münster: Waxmann Verlag.
- Sezer, H., (2001). İlköğretimde etkili öğretme ve öğrenme öğretmen el kitabı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. 22
- Skybo, T., Ryan-Wengwe, N. & Su, Y. (2007). Human figure drawings as a measure of children's emotional status: Critical review for practice. Journal of Pediatric Nursing, 22 (1), 15-28.
- Sözen, M., Tanyeli, U. (2011). Sanat kavram ve terimleri sözlüğü. (11 Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Stepanov, S.S. (2004). Resim testleri metotları ile zekâ ölçmek. Sfera Yayıncılık. Moskova.(Степанов С.С. Диагностика интеллекта методом рисуночного теста М.: Сфера , 2004. — 96 с)
- Şahan DE. Çocuk hastaların hastaneye ilişkin korkuları ve korkuyu etkileyen etmenlerin incelenmesi. Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 1997;26:247-8.
- Şenel, S., Çocuk Resminde Aile Ve Plan Algısı. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim-İş Eğitimi Sanat Dalı Master Tezi. İstanbul:1995, S.3-41.
- Şişman, A. (2006). Sanat ve sanat kavramlarına giriş. İstanbul: Yaz.

- Talu, E. (2019). Reflections of Fears of Children to Drawings. *European Journal of Educational Research*, 8, 763-779. <https://doi.org/10.12973/eu-jer.8.3.763>
- Tas, Y., Aslan, D., Sayek, İ. (2006). “Doktorluk Mesleğini resimlerinde nasıl yansıtıyorlar? 7-12 yaş grubu çocuklar arasında yapılmış bir örnek” *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*. Cilt 15. Sayı 11.184-191. 24
- Teksöz E, Ocakçı AF. Çocuk hemşireliği’nde sanat uygulamaları. *DEUHYO ED* 2014;7:119–23.
- Temizsoylu, N. (1987). Renk ve resimde kullanımı. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları.
- Topala, G. E. (2025). Çocuk ve çocuk resimlerinin analizi bağlamında uygulanacak yöntemler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*,12(75), s. 468-478.
- Türkdoğan, G. (1981). Sanat eğitimi yöntemleri. Ankara: Ayyıldız Matbaası. 25
- Ulviye Özender Aydın (2017) Okul Öncesi Resim Eğitiminde Çocuğun Çizgisel Gelişimi (2-7 Yaş) Cilt:25 No:6 Kastamonu Eğitim Dergisi 2215-2228
- Ustaoglu, E. (2007). Renklerin İnsan Yaşamındaki Yeri.
- Valladas, H., Cachier, H., Maurice, P., Bernaldo de Quirost, F., Clottes, J., Cabrera Valdes, V., & Arnold, M. (1992). Direct radiocarbon dates for prehistoric paintings at the Altamira, El Castillo and Niaux caves. *Nature*, 357, 68–70. doi:10.1038/357068a0
- Venger, A. (2011). Psikolojik resim testleri: resimli rehber. Moskova. Vldos Yayınevi. s.159. (Венгер А. Л. Психологические рисуночные тесты: иллюстрированное руководство [Текст] / А. Л. Венгер. – М.: ВЛАДОСПРЕСС, 2007. – 159 с.)
- Vettori, G., Ruffini, C., Andreini, M., Megli, G., Fabbri, E., Labate, I. et al. (2022). Investigating Children’s Ability to Express Internal States through Narratives and Drawings: Two Longitudinal Studies during Pandemic. *Children*, 9, Article No. 1165. <https://doi.org/10.3390/children9081165>

ÇOCUK RESİMLERİNİN GİZLİ DÜNYASI

Yavuzer, H. (1992). *Resimleriyle Çocuk*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (1998). *Resimleriyle Çocuk*, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2002a). *Çocuk psikolojisi*, 25. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2007b). *Resimleriyle çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yolcu, E. (2004). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yavuzer, H. (2012). *Resimleriyle Çocuk*. İstanbul: Remzi Yayınları.

Yurttadur, Oğuz, Bayrakdar, Tuğba ve Gürbüz, Aylin. “İlköğretim Öğrencilerinin Resimlerinin Renk Kullanımı Açısından İncelenmesi”. *ulakbilge*, 79 (2022 Aralık): s. 1265–1278. doi: 10.7816/ulakbilge-10-79-06

Winner, E. (1987). *Agression Depicted in Abused Childrens Drawing* Special Issue Childhood Sexual Abuse Arts in Psychotherapy 1987, Vol.14(1) S:15-24.

Wolpert, W. (2006). *Der ‚kleine Unterschied‘ in der Kinderzeichnung*. Dorsten: Eigenverlag.